

Jongens en meisjes in de schijnwerpers

pilot gender mainstreaming en gender budgetting in het jeugdbeleid in de gemeente Rotterdam

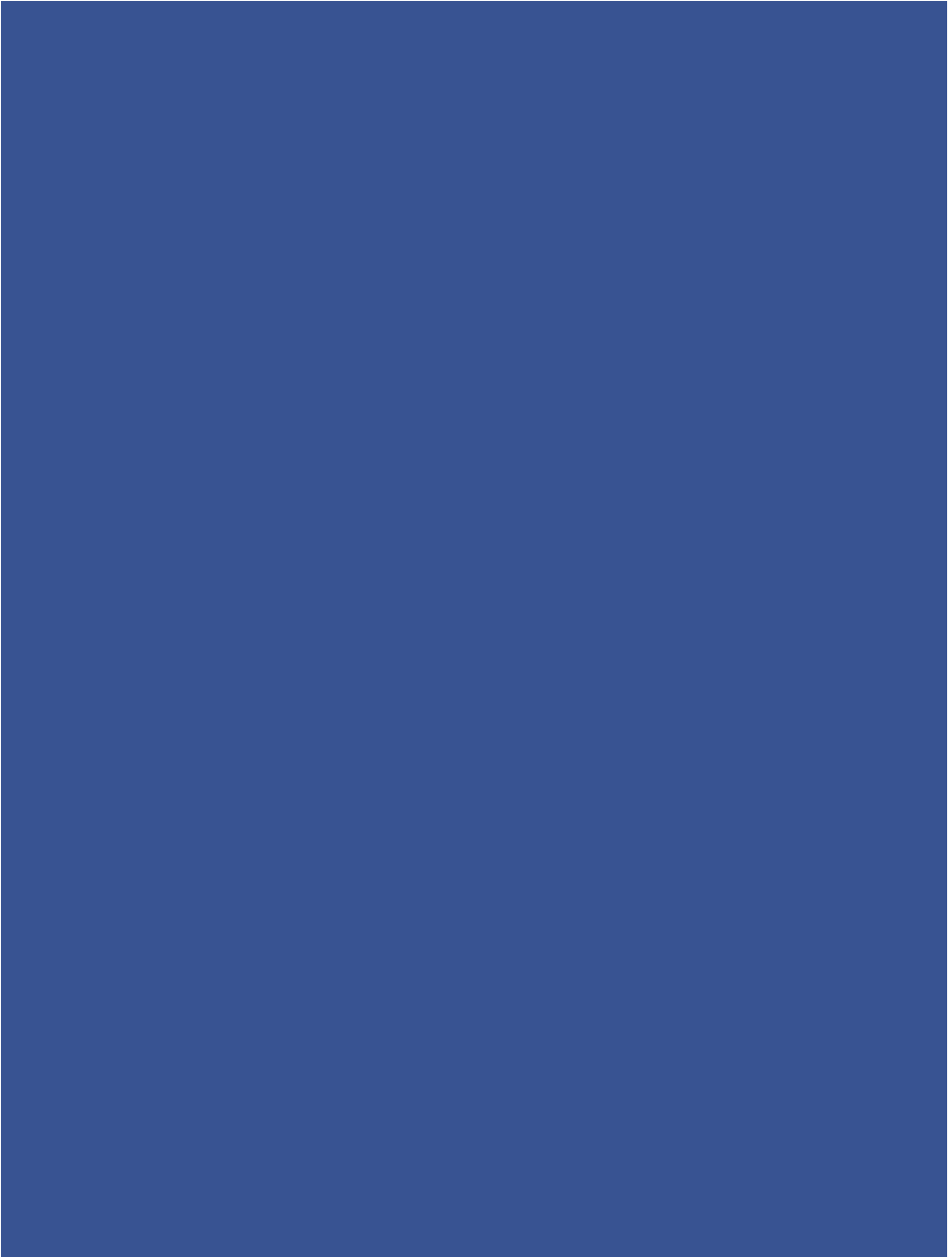

GGD

Rotterdam en omstreken

Jongens en meisjes in de schijnwerpers

Jongens en meisjes in de schijnwerpers

pilot gender mainstreaming en gender budgeting in het jeugdbeleid in de gemeente Rotterdam

Inhoudsopgave

Voorwoord van de Wethouder	7
Een kleine lofzang in G	9
Leeswijzer	10
Hoofdstuk 1 Opzet en verloop van de pilot	11
Hoofdstuk 2 Gender Mainstreaming en gender budgeting	14
Hoofdstuk 3 Follow the trend: Jeugdbeleid Rotterdam	20
3.1 Dienst Stedelijk Onderwijs	20
3.2 Deelgemeente Delfshaven	32
3.3 Gemeentelijke Gezondheidsdienst	38
3.4 Sport en Recreatie	43
3.5 Aanbevelingen op een rij	54
Hoofdstuk 4 Follow the money: budgetten jeugdbeleid 2003	58
Hoofdstuk 5 Follow the Experience: samenvatting, conclusies en aanbevelingen	65
Follow the Experience: English summary, conclusions and final recommendations	75
Bijlage 1 Cijfers deelgemeente Delfshaven en de stad Rotterdam	84
Bijlage 2 Budgetgegevens jeugdbeleid 2003	86
Literatuur	94
Lijst van afkortingen	100

Colofon

UITGAVE	GGD Rotterdam en omstreken Postbus 70032 3000 LP Rotterdam www.ggd.rotterdam.nl info@ggd.rotterdam.nl drs. T. van de Wijdeven Beleidsmedewerker emancipatie
ONDERZOEK EN TEKST	Mieke de Wit, onderzoek en advies (mewit@xs4all.nl)
ENGELSE VERTALING	Annelies Steenbrink
ONTWERP EN ILLUSTRATIE	A10plus, Rotterdam (www.a10plus.nl)
DRUK	Øink drukwerkservice, Schiedam
OPLAGE	400 exemplaren

De uitgave is mede mogelijk gemaakt door subsidie van:
De Europese Commissie, 5th community action programme for
equality between men and women en de gemeente Rotterdam.

EUROPEAN COMMISSION
Employment and Social Affairs DG

With support from the European Community - Programme relating to
the Community Framework Strategy on Gender Equality (2001-2005)

Sister Cities Going Gender

Rotterdam, februari 2005

Voorwoord van de Wethouder

Rotterdam heeft een primeur! Als eerste stad in Nederland hebben wij, geïnspireerd door het Europese Sister Cities going Gender project, een gender budgetanalyse uitgevoerd, op het gebied van jeugdbeleid voor 12 - 18 jarigen.

Er waren goede redenen om het jeugdbeleid onder de loep te nemen en te kijken of we niet per ongeluk beleid ontwikkelen waarvan we denken dat het gelijkwaardigheid tussen jongens en meisjes nastreeft, maar dat wellicht ongekende neveneffecten heeft, of waarbij we over het hoofd zien dat juist seksespecifiek beleid noodzakelijk is.

Ten eerste is jeugdbeleid een van de vijf prioriteiten van ons College. Reden genoeg dus om dat beleid onder de loep te leggen en zo effectief mogelijk vorm te gaan geven. En ten tweede hebben we de indruk dat het in het jeugdbeleid vooral om jongens draait. Jongens die problemen veroorzaken lijken meer aandacht te krijgen dan meisjes die problemen hebben. Met name het beleid in het kader van de bestrijding van overlast en de preventie van criminaliteit krijgen in de media veel aandacht. De vraag was of de budgetten deze aandacht weerspiegelden. Oftewel, of er inderdaad meer budgetten aan jongens worden gespendeerd dan aan meisjes. Een dergelijke genderanalyse kan op deze manier een goede basis zijn voor een emancipatiebeleid voor jongeren.

De pilot "jongens en meisjes in de schijnwerpers" is onderdeel van het mainstreamingsbeleid van de gemeente. Dat betekent dat we de effecten van het beleid zoals dat door onze diensten wordt uitgevoerd, op de positie van vrouwen, tegen het licht houden. Inmiddels is het gemeentelijk beleid verder aangescherpt met het *Plan van Aanpak naar een doelgericht emancipatiebeleid*. In dat plan worden vier speerpunten gekozen waar het College het emancipatiebeleid, en dus het mainstreamingsbeleid, op gaat richten. Emancipatie gericht op jeugd en jeugdbeleid is in dat plan één van de vier speerpunten! De Europese pilot vormt een uitstekende basis om de eerste ervaringen op het gebied van integratie van genderbeleid in het jeugdbeleid verder uit te werken en door middel van dat beleid het ontstaan van ongelijkheid in kansen, vrijheden en verantwoordelijkheden tussen vrouwen en mannen, wat vaak al begint bij meisjes en jongens, zoveel mogelijk te voorkomen.

De tijdsperiode voor de hele pilot was door Europa aan strenge limieten gebonden. De pilot mocht lopen van 1 januari 2004 - 1 februari 2005. In deze korte tijd is het de onderzoekster toch gelukt om een aanzienlijk aantal deelterreinen van het jeugdbeleid in het onderzoek onder de loep te nemen. Ik was dan ook trots toen ik deze maand op een conferentie in Brussel aan een interessant gezelschap van Europese emancipatiewethouders en vertegenwoordigers, het eindresultaat van het Rotterdamse project kon presenteren, Ik was óók trots omdat ik Brussel concludeerde dat we in Rotterdam, op het gebied van het emancipatiebeleid vooruit lopen. Dat geldt met name voor de emancipatie van allochtone vrouwen. Dat was op de conferentietagenda nog nauwelijks een thema. Ons plan van aanpak heeft wel heel duidelijk de diversiteit van vrouwen als uitgangspunt.

Ik bedank de deelnemende diensten (DSO, GGD en SenR) en de deelgemeente Delfshaven voor hun bijdrage aan dit onderzoek. Zij hebben nota's en budgetgegevens over het jeugdbeleid aangeleverd. Interpretatie daarvan maakt deel uit van dit onderzoek. Het is aan de deelgemeente en de diensten zelf om te kijken welke interpretaties en aanbevelingen zij bruikbaar vinden. Omdat in een onderzoek als dit niet alle beleidsontwikkelingen op de voet gevolgd kunnen worden, kan het zijn dat sommige aanbevelingen al beleidspraktijk zijn. Beschouw ze dan ook niet als kritiek, maar als suggesties: pak op wat u goed lijkt en laat liggen waar u niets in ziet!

Marianne van den Anker
Wethouder Veiligheid en Volksgezondheid

Een kleine lofzang in G

Het onderzoek naar gender mainstreaming en budgeting in het jeugdbeleid had niet kunnen plaatsvinden zonder de medewerking van vele mensen die, veelal naast hun reguliere werk, tijd hebben vrijgemaakt om mee te doen en te denken. Daarom begonnen met een kleine lofzang in G (gender).

Een lofzang op de ambtenaren die zoveel tijd en moeite hebben gegeven om dit onderzoek tot een goed einde te brengen. Want wat op papier zo eenvoudig lijkt - een onderzoek naar aanknopingspunten voor gender mainstreaming binnen het jeugdbeleid en de verdeling van budgetten tussen jongens en meisjes - blijkt in de praktijk allerminst eenvoudig. Het concept gender mainstreaming blijkt nauwelijks bekend op lokaal niveau. Het uitzoeken van de budgetten is veel werk, omdat de gemeente veelal niet op geslacht monitort, waardoor er achteraf moet worden uitgezocht wie waaraan heeft deelgenomen.

Een lofzang vervolgens op de stimulerende gesprekken en e-mailuitwisselingen met individuele ambtenaren binnen de verschillende betrokken diensten. En voor de leden van de begeleidingscommissie van dit onderzoek. Het gezamenlijk nadenken over de implicaties van de resultaten en de verdere mogelijkheden voor gender mainstreaming en budgeting binnen de gemeente Rotterdam waren zeer constructief.

Een lofzang ook op de uitstekende informatievoorziening van de gemeente Rotterdam op het internet. Voor een onderzoeker die zich in korte tijd moet inwerken in het gemeentelijk jeugdbeleid is het een peulenschil om allerlei achtergrondinformatie te krijgen. Waar gaat het convenant *Beroepsonderwijs Ontketend* precies over? Een seconde google'en en de tekst is boven water. Rapporten in pdf-vorm, databanken, cijfermateriaal, het is allemaal in een oogwenk beschikbaar.

Een lofzang tenslotte op de instellingen buiten de gemeente Rotterdam die zich met mij hebben gebogen over gender mainstreaming op lokaal niveau: Scala, E-quality, Fenn, bureau Castora en de gemeente Frankfurt am Main. Hun inbreng was belangrijk, omdat ook zij aan het zoeken zijn om gender in de hoofdstroom van beleid te krijgen.

Genoeg gezongen nu.
Het lezen kan beginnen.

Mieke de Wit

Leeswijzer

De opzet en het verloop van de pilot staan beschreven in hoofdstuk 1. Omdat de termen gender mainstreaming en gender budgeting niet bij iedereen bekend zijn, geeft hoofdstuk 2 een korte introductie op deze begrippen. Hoofdstuk 3 *Follow the Trend* is gewijd aan de genderanalyse van enkele trends in het jeugdbeleid per dienst en deelgemeente. Elke passage wordt afgesloten met aanbevelingen over het betreffende beleidsonderdeel. In hoofdstuk 4 *Follow the money* staan de resultaten van het budgetonderzoek. Het laatste hoofdstuk 5 *Follow the experience* geeft in een notendop weer wat er in de vorige hoofdstukken is besproken om te eindigen met een slotbeschouwing over en aanbevelingen voor het vervolg van gender mainstreaming in de gemeente Rotterdam. Vanwege de uitwisselbaarheid in Europees verband is dit laatste hoofdstuk ook in het Engels in deze uitgave opgenomen.

Hoofdstuk 1 Opzet en verloop van de pilot

Opzet _De ontwikkelde pilot gender mainstreaming en budgeting bestond uit drie onderdelen:

1. *Follow the trend*: wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen binnen het jeugdbeleid voor 12 t/m 17 jarigen en in hoeverre wordt hierbinnen rekening gehouden met genderverschillen, dan wel welke aanknopingspunten zijn er voor gender mainstreaming?
2. *Follow the money*: in dit onderdeel stonden de budgetten voor jeugdbeleid centraal. De opzet was om te achterhalen hoeveel gemeentelijke gelden er binnen het jeugdbeleid ten goede komen aan jongens en aan meisjes van 12 t/m 17 jaar in het jaar 2003.
3. *Follow the experience*: wat zijn de ervaringen die in deze pilot zijn opgedaan? Is gender mainstreaming een aantrekkelijke optie voor het integreren van genderbeleid? En zo ja, wat zijn de ideeën voor mainstreaming binnen de gemeente Rotterdam voor de komende jaren?

Ook de aanpak bestond uit drie stappen:

1. het verkrijgen van medewerking van diensten, of afdelingen die met jeugdbeleid te maken hebben en ten minste een deelgemeente op de noordoever en een op de zuidoever en het formeren van een kring van contactambtenaren en een begeleidingscommissie.
2. het houden van een aantal bijeenkomsten waarin contactambtenaren een overzicht geven van de belangrijkste ontwikkelingen binnen het jeugdbeleid voor 12 t/m 17 jarigen binnen de eigen dienst of deelgemeente en waarin gezamenlijk wordt nagegaan in hoeverre gender hierbinnen en rol speelt. Ook worden in deze bijeenkomsten de resultaten van de budgetanalyse van jeugdbeleid 12 t/m 17 jaar in 2003 besproken.
3. Terugkijken op wat wel en niet heeft gewerkt in deze pilot en aanbevelingen formuleren voor gender mainstreaming in het vervolg en het houden van een conferentie over de pilot met het doel de mogelijkheden voor gender mainstreaming in bredere kring te bespreken.

Verloop _Het duurt lang voordat de eerste stap van de pilot is genomen. Eind april gaat de officiële brief de deur uit aan diensten en deelgemeenten waarin om deelname wordt gevraagd. Vervolgens duurt het even voordat het verzoek besproken is en iemand is aangewezen als contactambtenaar. In juni is het lijstje van contactambtenaren zo goed als rond. De diensten DSO, SenR en de deelgemeenten Hoogvliet en Delfshaven hebben dan iemand aangewezen. Bij de GGD duurt het nog tot oktober, vanwege een ingrijpende reorganisatie. De dienst SoZaWe en het programmabureau Veilig, die ook benaderd zijn, hebben afgezien van deelname.

In het voorjaar is de begeleidingscommissie samengesteld. Hierin hebben zitting genomen: Bram Maris, financieel beleidsadviseur bij de bestuursdienst, Marijke de Vries, hoofd integraal jeugdbeleid DSO, Tamara van de Wijdeven, emancipatieambtenaar GGD en Joke van der Zwaard, onafhankelijk onderzoeker. De begeleidingscommissie is drie keer bijeen gekomen.

Vervolgens blijkt de tweede stap, het houden van bijeenkomsten en het gezamenlijk bespreken van een genderanalyse, niet mogelijk. In de vakantiemaanden juni, juli en augustus is er geen datum te vinden waarop alle, of een meerderheid van de contactambtenaren aanwezig kan zijn. Daarom is besloten om met alle contactambtenaren apart een afspraak te maken. Het wordt al snel duidelijk dat de meeste

ambtenaren geen tijd kunnen vrijmaken voor een genderanalyse van het jeugdbeleid. Daarom heeft de onderzoekster zelf enkele ontwikkelingen binnen het jeugdbeleid vanuit genderperspectief geanalyseerd.

SenR heeft in augustus voldoende nota's en onderzoeken aangeleverd om een genderanalyse te kunnen maken. Deze analyse is in november gereed en wordt in december met een ambtenaar van de onderzoeksafdeling besproken. SenR brengt zelf de budgetten 2003 in kaart. Het overzicht is eind november gereed.

De deelgemeente Delfshaven brengt op ambtelijk niveau vooral samenhang tussen de verschillende onderdelen van het jeugdbeleid en produceert nauwelijks eigen nota's. Omdat het stedelijk beleid gericht op het bestrijden van overlast en jeugdwerkloosheid in Delfshaven, maar ook in andere deelgemeenten, actueel is, wordt besloten dit onder de genderloop te nemen. Voor wat betreft de budgetten, gaat de onderzoekster bij de verschillende uitvoerende en door de deelgemeente gesubsidieerde instellingen na wat hun bereik is onder jongens en meisjes in 2003. In januari zijn de laatste budgetgegevens binnen. Voor de deelgemeente Hoogvliet wordt na bestudering van relevante nota's een lijst met vragen over de achtergronden van het beleid opgesteld. De contactambtenaar en twee collega's zullen de deelgemeentelijke budgetten en deelnamecijfers uitzoeken. Vanwege ziekte en gebrek aan extra capaciteit blijft de lijst met vragen liggen en stopt het budgetgedeelte. Uiteindelijk besluit de deelgemeente in november om de deelname aan de pilot geheel stop te zetten. In overleg met de portefeuillehouder Welzijn wordt er een gesprek georganiseerd tussen onderzoekster en de projectleider van *Communities That Care (CTC)*, een programma dat Hoogvliet aan het opstarten is. In dit gesprek is nagegaan hoe gender vanaf het begin in de analyse kan worden meegenomen.

Ook voor de DSO wordt een lijst met vragen opgesteld. Die worden half augustus aan de verschillende afdelingen gemaild. Half september zijn er nog geen antwoorden binnen. Ook de budgetgegevens worden niet aangeleverd. Half oktober wordt besloten het bedrijfsbureau bij het project te betrekken. Dit blijkt succesvol. Het bedrijfsbureau levert begin december de gegevens aan.

Bij de GGD die, zoals gezegd, bezig is met een ingrijpende reorganisatie blijkt het moeilijk om capaciteit vrij te maken voor het onderzoek. Dit lukt pas in oktober. In september zorgt het hoofd van de afdeling Jeugd ervoor dat de onderzoekster alle Rots-gegevens (overzicht van het beleid per project en de middelen die ermee zijn gemoeid) krijgt. Hiermee kan zij een overzicht maken van de budgetten voor jeugdbeleid in 2003. Dit overzicht is ter correctie voorgelegd aan het bedrijfsbureau. De secretaresse van het hoofd Jeugd mailt alle afdelingen over het onderzoek met de vraag of er relevante ontwikkelingen te melden zijn. De contactambtenaar herhaalt dit in oktober. Het lijkt erop dat de GGD zelf op dit moment niet veel nieuw jeugdbeleid opstart. Uiteindelijk is alleen het beleid op het gebied van seksuele voorlichting onder de loep genomen, omdat daar recent een notitie over is verschenen.

Schematisch weergegeven ziet het verloop van stap twee er als volgt uit.

Schema verloop stap 2 van het onderzoek

	Werkzaamheden dienst/deelgemeente	Werkzaamheden onderzoekster
DSO	budgetanalyse levert beleidsgegevens aan	genderanalyse
Delfshaven	levert gegevens over budgetten en overzichten jeugdbeleid	budgetanalyse genderanalyse
GGD	levert gegevens over budgetten en beleid aan	budgetanalyse genderanalyse
Hoogvliet	levert beleidsgegevens aan trekt zich terug uit het project	---
SenR	budgetanalyse levert beleidsgegevens aan	genderanalyse

Met de contactambtenaren zijn in het najaar twee gezamenlijke bijeenkomsten gehouden. Deze hadden vooral het karakter van voortgangsbesprekingen.

De derde stap, het terugkijken op de pilot en formuleren van aanbevelingen is aan bod geweest in de tweede bijeenkomst met de contactambtenaren, in de tweede bijeenkomst met de begeleidingscommissie en in de conferentie die eind januari is gehouden. De ideeën die naar aanleiding van de inhoud en verloop van het onderzoek zijn geformuleerd, zijn verwerkt in de conclusies en aanbevelingen. Daarnaast is door de onderzoekster een lezing gehouden op een internationaal seminar georganiseerd bij de Algemene Rekenkamer in Den Haag over Gender Budgeting. Ook de discussie na afloop heeft ideeën geleverd voor de conclusies.

Hoofdstuk 2 Gender Mainstreaming en Gender Budgeting

Dit hoofdstuk legt in het kort de begrippen gender, gender mainstreaming en gender budgeting uit. Ook wordt ingegaan op hoe gender mainstreaming en budgetteren op lokaal niveau te implementeren.

Gender _Gender is een Engelse term die verwijst naar de maatschappelijk geconstrueerde verschillen tussen mannen en vrouwen. In elk tijdperk en in elke cultuur worden verschillen tussen de geslachten anders opgevat: wat men mannelijk en vrouwelijk noemt verandert steeds. Omdat die opvattingen weinig te maken hebben met biologische verschillen tussen mannen en vrouwen - alhoewel men ze soms wel ermee legitimeert - wordt er ook wel gesproken over de constructie van mannelijkheid en vrouwelijkheid. Zo werd in Nederland hoger onderwijs voor meisjes aan het begin van de 20ste eeuw nog ongewenst geacht, omdat meisjes daar de aanleg niet voor zouden hebben. Enkele auteurs waren bovendien bang dat de baarmoeders van academisch geschoolde vrouwen zouden schrompelen met alle gevolgen van dien voor het voortbestaan van de natie. Vrouwelijkheid en intellect gingen dus niet samen. Toen jongens in de jaren zestig en zeventig hun haar lieten groeien, grepen zij terug op een gewoonte uit vroeger tijden. Deze hippiejongens kregen echter veelvuldig de kritiek dat zij niet meer te onderscheiden zouden zijn van meisjes. Mannelijkheid en lang haar gingen dus niet samen.

Tot in de jaren vijftig werd als hoogste bestemming van de vrouw het krijgen van kinderen gezien. Dit doel was zo verheven dat ambtenaressen die trouwden tot 1957 ontslagen werden. Vrouwelijkheid en carrière gingen niet samen. Heden ten dage gaan vrouwen gemiddeld minder werken als zij kinderen krijgen en blijven mannen gemiddeld hetzelfde of meer aantal uren betaalde arbeid verrichten. Vaderschap gaat blijkbaar nog steeds beter samen met betaalde arbeid dan moederschap.

De lijst van eigenschappen die aan mannen en vrouwen worden toegekend is lang en verschilt per cultuur en tijdperk. Dat zou geen probleem hoeven te zijn als mannen en vrouwen overal in de wereld ook gelijke kansen en mogelijkheden hadden, over evenveel financiën zouden beschikken, en een gelijke maatschappelijke positie zouden bekleden.

Zoals bekend is dit niet het geval.

Vrouwen verdienen overal ter wereld minder dan mannen. Ook in Nederland waar vrouwen - ondanks jarenlang emancipatiebeleid - nog steeds 20% minder verdienen dan mannen in gelijkwaardige functies. Vrouwen zijn overal ter wereld, zelfs in de Scandinavische landen, ondervertegenwoordigd in het openbaar leven, zowel in de volksvertegenwoordiging, als in maatschappelijke besturen. Van vrouwen wordt nog steeds verwacht dat zij het leeuwendeel van de opvoeding van kinderen voor hun rekening nemen. Zij doen dit ook, waardoor hun sociaal-economische positie verschilt van die van mannen. De vele vrouwen in de bijstand bewijzen dat dit niet altijd even goed voor hen uitpakt.

Gender Mainstreaming _Gender Mainstreaming is een beleidsterm die de Raad van Europa als volgt heeft gedefinieerd:

'Het (re)organiseren, verbeteren, ontwikkelen en evalueren van beleidsprocessen op zo'n manier dat het perspectief van gendergelijkheid wordt geïntegreerd in al het beleid, door de actoren die normaal dat beleid maken.' (Raad van Europa, 1998)

Gender mainstreaming is een term die al lang rondwaart in het internationale circuit. Op de VN-vrouwenconferentie in Beijing (1995) speelde het een centrale rol. Daar is tussen 40 landen, waaronder Nederland, afgesproken dat gender mainstreaming officieel onderdeel wordt van het overheidsbeleid. Ook in Europa is gender mainstreaming al jaren een officiële beleidsdoelstelling. Op lokaal niveau geniet de term geen grote bekendheid.

Met het zetten van een handtekening onder het VN-Vrouwenverdrag (Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen) heeft de Nederlandse overheid zich verplicht bij te dragen aan de volgende drie doelstellingen:

1. Realiseren van volledige vrijheid van vrouwen voor de wet en het openbaar bestuur;
2. Positieve verbetering van vrouwen;
3. Bestrijding van de dominante genderideologie.

Met name vanwege het laatste punt wijkt gender mainstreaming af van het vroegere emancipatiebeleid. Ging het in het emancipatiebeleid vooral over gelijke rechten, kansen, vrijheden en verantwoordelijkheden, bij gender mainstreaming gaat het eveneens om het leveren van een bijdrage aan het doorbreken van stereotiepe beeldvorming over mannelijkheid en vrouwelijkheid.

Aansluitend bij actueel Rotterdams beleid gaat het er in het kader van opvoedingsondersteuning dan om de module opvoeding ook aan mannen in hun oudkomerstraject voor werklozen te geven. Dan gaat het om nadenken over het doorbreken van seksesegregatie in het onderwijs, over hoe meisjes en vrouwen te betrekken bij de kenniseconomie. Dan gaat het over stilstaan bij de gevolgen voor part-time werkende vrouwen van de eis om 120% van het minimumloon te verdienen wil je in aanmerking komen voor een huis in sommige buurten. En dan gaat het ook over stilstaan bij de beeldvorming over Antilliaanse en Marokkaanse jongens als gevolg van alle aandacht voor overlast.

Gender mainstreaming is dus bedoeld om de emancipatie van vrouwen én mannen, meisjes én jongens te bevorderen. Tegelijkertijd is het een middel om de effectiviteit en de kwaliteit van beleid te verhogen. In de handleiding gender mainstreaming van het Ministerie van SoZaWe (2003) staat: *'Immers, als beleid beter is toegesneden op de specifieke kenmerken en behoeften van de verschillende bevolkingsgroepen, zal het beleid ook beter aanslaan bij die verschillende groepen.'*

Hiermee komen we op de verhouding tussen gender mainstreaming en diversiteitsbeleid. Rekening houden met diverse culturen, leefpatronen, leeftijden, seksuele voorkeuren, en religieuze verschillen valt onder het kopje diversiteitsbeleid. Gender mainstreaming wordt in dit onderzoek gezien als onderdeel van en hulpmiddel bij het realiseren hiervan. We gaan ervan uit dat door de aandacht te richten op relevante sekseverschillen binnen groepen jongeren de kwaliteit en de effectiviteit van het jeugdbeleid verbeterd kan worden.

Hoe gender mainstreaming te implementeren?

Vragenlijst gender mainstreaming bij het formuleren van beleid

- Wat zijn de beleidsdoelstellingen en welke middelen worden daarvoor ingezet?
- Houdt het beleid rekening met verschillen tussen jongens en meisjes, mannen en vrouwen van verschillende etniciteiten?
  - Zo nee, is een differentiatie naar vrouwen en mannen bij deze beleidsdoelstelling van belang?
  - Zo ja, welke gegevens zijn hiervoor nodig?
- Sluit het beleid aan bij de voorkeuren van zowel jongens als meisjes, mannen als vrouwen?
- Hoe kan het beleid bijdragen aan de gelijke kansen van jongens en meisjes, oftewel hoe wordt vermeden dat de bestaande ongelijkheid wordt vergroot?
- Hoe kan het beleid bijdragen aan het doorbreken van stereotiepe rollen van en beeldvorming over jongens en meisjes, mannen en vrouwen?
- Zijn jongens en meisjes, mannen en vrouwen geraadpleegd bij de totstandkoming van beleid?
- Wat is de relatie met het algemene emancipatiebeleid?

De basis van gender mainstreaming is kennis over de positie van jongens en meisjes, mannen en vrouwen op de verschillende beleidsterreinen. De gemeente Rotterdam heeft daarom in het kader van haar emancipatiebeleid opdracht gegeven tot het maken van een Emancipatiemonitor, waarin een groot aantal gegevens over Rotterdamse mannen en vrouwen, jongens en meisjes staan.

Vervolgens is het zaak om in de verschillende diensten de knelpunten uit bijvoorbeeld deze emancipatiemonitor of andere gegevens en de eigen beleidspraktijk op een rij te zetten en deze om te zetten in concrete doelstellingen voor de eigen dienst. Dit laatste niet alleen in termen van kwantificeerbare output maar ook van kwalitatieve outcome. Zo kan een kwantitatief doel zijn om het percentage islamitische meisjes dat aan sport doet met zoveel procent te verhogen. Als daar geen kwalitatieve doelstelling naast staat dat dit beleid een bijdrage moet leveren aan het psychisch en fysiek welzijn, of gewoon het levensplezier, dan kan het percentage worden gehaald, terwijl het welbevinden gedaald kan zijn.

Daarnaast is het zaak om het reguliere beleid te bekijken op raakvlakken met gendervraagstukken. Als we het overgewicht bij kinderen met alle gezondheidsrisico's van dien op latere leeftijd willen bestrijden, wat weten we dan over de gezondheidsbeleving bij de verschillende groepen jongens en meisjes? Welke interventieprogramma's hebben in het verleden gewerkt en voor wie? Moeten we verschillende manieren hantieren om verschillende groepen jongens en meisjes en hun ouders succesvol te benaderen? Kan het onderwijsachterstandenbeleid aangegrepen worden voor het doorbreken van de seksesegregatie? Kunnen we in het verzuimbeleid relevante verschillen constateren tussen jongens en meisjes en moeten we hier actie op ondernemen?

Op basis van deze analyses kan genderbeleid worden opgesteld, dat integraal wordt opgenomen in de jaarplannen.

Hierbij komen middelen om de hoek kijken: het vrijmaken van capaciteit van medewerkers, voor voorbereiding, ontwikkeling, uitvoering, evaluatie en terugkoppeling, en het vrijmaken van budgetten voor uitvoering,

deskundigheidsbevordering en wellicht in het begin extra monitoring. Zo zien we vaak dat cijfers ofwel uitgesplitst worden naar sekse, ofwel naar etniciteit. Voor het monitoren van de effectiviteit van genderbeleid is echter beide van belang.

Tot slot wordt het beleid geëvalueerd in de periodieke verslaglegging en teruggekoppeld, waarna de beleidscyclus weer van voren af aan begint.

We zien dat het introduceren van beleid op het gebied van gender mainstreaming niet verschilt van de aanpak van willekeurig welk ander beleid dan ook.

Checklist gender mainstreaming, algemene randvoorwaarden

Het Ministerie van SoZaWe heeft in haar handleiding een checklist opgenomen voor de organisatorische inbedding van gender mainstreaming. In de handleiding wordt al gewaarschuwd dat deze checklist uitgaat van de ideale situatie, maar dat het in de praktijk vaak anders verloopt. Dit maakt echter niet dat gender mainstreaming niet mogelijk is.

De algemene randvoorwaarden zien er omgewerkt voor het lokaal bestuur als volgt uit:

- Zijn er genderdoelstellingen geformuleerd?
  - zijn deze opgenomen in algemene beleidskaders?
  - zijn deze bij alle beleidsmedewerkers bekend?
- Hebben de portefeuillehouder en de directeur van de dienst zich uitgesproken voor gender mainstreaming?
  - worden zij op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen?
  - vragen zij daarom?
- Is er een plan van aanpak voor gender mainstreaming?
  - op welk niveau is dit plan gemaakt?
  - wat is de reikwijdte van dit plan?
- Worden er rapportages gender mainstreaming gemaakt?
  - worden deze intern besproken en op welk niveau?
- Zijn er voldoende middelen beschikbaar?
  - is er geld om ondersteuning te vragen of onderzoek uit te laten voeren?
- Zijn er bruikbare instrumenten voorhanden?
  - zijn er checklists, handleidingen en voorbeelden beschikbaar?
  - zijn er aparte cursussen of workshops genderdeskundigheid?
  - wordt er in algemene trainingen voor beleidsambtenaren aandacht besteed aan gender?
  - vindt deskundigheidsbevordering plaats op alle niveaus in de organisatie?
  - worden kennis en informatie over gender verspreid binnen het gemeentelijk apparaat?

Gender budgeting _In Nederland wordt het budgetteren vanuit een man/vrouwperspectief gestimuleerd door het Ministerie van SoZaWe in het kader van haar gender mainstreambeleid. Zij heeft drie pilots gender budgeting uit laten voeren bij het Ministerie van Financiën, het Ministerie van VROM en het eigen departement. Buiten Den Haag is er in Nederland weinig ervaring met gender sensitief budgetteren. Alleen de provincies Gelderland en Overijssel hebben in het kader van plattelandsvernieuwing een pilot gedaan. In Europees verband is er meer ervaring opgedaan met gender budgeting (zie kader). Rotterdam is de eerste stad in Nederland die een poging onderneemt budgetten te analyseren vanuit een genderperspectief. Daarmee heeft zij een landelijke primeur.

Overzicht van Europese bijeenkomsten en besluiten op het gebied van gender budgeting

november 2000: OESO-conferentie Parijs

Op deze conferentie wordt de meerwaarde van gender sensitive budgeting onderstreept en worden voorbeelden gepresenteerd van de Women's Budget Group uit Groot-Brittannië en uit diverse Gemenebest-landen waaronder Australië.

mei 2001: congres georganiseerd door de Zweedse regering in het kader van haar EU-voorzitterschap

Op deze conferentie wordt de gender budgetanalyse als een belangrijk gender mainstreaming instrument gepresenteerd. Noorwegen, Zweden en Nederland geven aan bezig te zijn met pilots.

oktober 2001: conferentie Towards Gender-Responsive Budgeting van de Belgische regering in het kader van haar EU-voorzitterschap, UNIFEM, OESE, de Noordse Raad van Ministers en het secretariaat van het Gemenebest. In de slotverklaring wordt door de aanwezige delegaties de intentie uitgesproken om analyses vanuit een man/vrouwperspectief in verschillende fasen van het begrotingsproces te introduceren.

december 2001: besluit ECOFIN (financieel adviseur van o.m. de EU) ECOFIN besluit tot het meenemen van een man/vrouwperspectief bij het opstellen van de macro-economische richtsnoeren voor de Europese Unie.

Uit: Budgettering vanuit een man/vrouwperspectief, 2003

Er zijn verschillende momenten in het beleidsproces waarop gender budgeting aan de orde kan komen.

Bij het opstellen van de begroting wordt bekeken:

- wat willen we bereiken?
- wat gaan we daarvoor doen?
- wat mag dat kosten?

Aanvullende vragen in het kader van gender budgeting zijn:

- voor welke groepen m/v willen we dit bereiken?
- hoe zorgen we ervoor dat het beleid hen ten goede komt?
- hoe doen we dit op de meest efficiënte en effectieve manier?

Bij de beleidsverantwoording wordt bekeken:

- hebben we bereikt wat we wilden?
- is er gedaan wat daarvoor gedaan moest worden?
- heeft het gekost wat we begroot hadden?

Aanvullende vragen in het kader van gender budgeting zijn:

- voor welke groepen m/v hebben we bereikt wat we wilden?
- behoeft het beleid bijstelling om effectiever te zijn voor verschillende groepen m/v?

Vervolgens zijn er verschillende manieren om budgetten te analyseren vanuit een man/vrouwperspectief. In dit onderzoek is er achteraf gekeken aan wie de middelen voor jeugdbeleid ten goede zijn gekomen in het jaar 2003. In het Engels heet dit wel bijzonder chic een *gender-disaggregated public expenditure incidence analysis*.

Ook vooraf kan gekeken worden in de vorm van een emancipatie effectrapportage wat de verwachte effecten zijn van voorgenomen beleid op de positie van en beeldvorming over mannen en vrouwen. Als het voorgenomen beleid ongunstig uitpakt op dit gebied wordt het bijgesteld en dit heeft meestal ook financiële consequenties.

Tenslotte kan gekeken worden of beleid aansluit bij de behoeften van potentiële of daadwerkelijk beoogde begunstigers. Dit is de zogenaamde seksespecifieke gebruikersevaluatie.

Dan kan gender budgeting in verschillende graden geïntegreerd zijn in de cyclus van planning & control. Van volledig tot incidenteel.

Bij volledige integratie wordt in alle fasen van de beleidscyclus rekening gehouden met gender en worden steeds genderspecifieke beleidsdoelen geformuleerd met de daarbij behorende budgetten.

Een lichtere vorm van gender budgeting is dat sommige beleidsdoelstellingen van een gender component worden voorzien, waarbij achteraf wordt gekeken of de budgetten terecht zijn gekomen bij degenen waarvoor ze waren bedoeld.

Tenslotte kan incidenteel een dwarsdoorkijkje met een genderbril op worden gemaakt door het gemeentelijk beleid om te kijken bij wie budgetten terecht komen en of het beleid wel efficiënt en effectief is. Dit laatste is in dit onderzoek gebeurd. Overigens kan zo'n dwarsdoorkijkje ook met een andere bril op worden gemaakt: bijvoorbeeld de minderhedenbril of de leeftjidsbril.

Hoofdstuk 3 Follow the trend: Jeugdbeleid Rotterdam

Dit hoofdstuk is gewijd aan nieuwe beleidsontwikkelingen die aanknopingspunten bieden voor gender mainstreaming binnen de Dienst Stedelijk Onderwijs, de deelgemeente Delfshaven, de Gemeentelijke Gezondheidsdienst en Sport en Recreatie. Niet alle ontwikkelingen passeren de revue. De voorbeelden zijn zo gekozen dat zij verschillende manieren laten zien waarop met gender mainstreaming kan worden omgegaan. De ontwikkelingen worden steeds vooraf gegaan door feiten en cijfers over jongens en meisjes op het betreffende beleidsterrein.

3.1 Dienst Stedelijk Onderwijs

Begin december 2004 stond vrouwenemancipatie opeens weer volop in de belangstelling. De aanleiding was het verschijnen van de nieuwe editie van de Emancipatie Monitor van het SCP. Niet alleen blijft de arbeidsparticipatie van vrouwen (55%) achter bij de verwachtingen (65%), maar ook het percentage mensen dat vindt dat het gezinsleven lijdt onder fulltime werkende moeders is nogal gestegen: van 25% in 1991 tot 50% nu. Minister De Geus van Sociale Zaken, die vorig jaar de emancipatie nog voltooid verklaarde, veranderde naar aanleiding van dit rapport van mening. Nu ziet hij weer een taak weggelegd voor de overheid bij het bevorderen van de emancipatie, vooral als het gaat om de taakverdeling tussen mannen en vrouwen en de organisatie van arbeid en zorg.

Feiten en cijfers Het onderwijs emancipatiebeleid van de rijksoverheid kent al een lange geschiedenis. In de jaren tachtig was het beleid vooral gericht op het inhalen van onderwijsachterstanden van meisjes. Nu die achterstand is ingehaald richt het Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen zich op andere doelen (Actuele Emancipatieagenda, 2001-2002). Deze liggen in het verlengde van de taken voor de overheid die De Geus noemde:

- Het mogelijk maken van een meervoudig toekomstperspectief: zowel mannen als vrouwen zorgen en verrichten betaalde arbeid;
- Doorbreken seksesegregatie in het onderwijs. Jongens en meisjes maken minder traditionele keuzes als zij hun vakkenpakket of onderwijsprofiel kiezen;
- Leraren in het voortgezet onderwijs de handvatten meegeven om in te spelen op emancipatie en diversiteit;
- Het verhogen van de deelname van meisjes aan technische opleidingen. Aangezien ook de deelname van jongens aan technische opleidingen aan het teruglopen is, wordt er ook beleid ontwikkeld om dit tegen te gaan;
- Evenredige deelname van meisjes aan alle richtingen binnen het beroepsonderwijs (ROC's) en de integratie van emancipatie in het algemeen beleid van deze instellingen;
- Het integreren van ICT in het onderwijsaanbod zo dat er recht wordt gedaan aan niet alleen seksverschillen, maar ook aan sociale, culturele en economische verschillen en aan de toegankelijkheid van ICT voor mensen met een handicap.

Meervoudig toekomstperspectief _Dat voor het ontwikkelen van een meervoudig toekomstperspectief een lange adem nodig is, blijkt uit de cijfers over de wijze waarop meisjes en jongens de taakverdeling in de toekomst voor zich zien. Steeds weer geven meisjes aan te willen werken én zorgen

Tabel 1 Voor de toekomst gewenste verdeling van betaald werk (indien er kinderen zijn) onder scholieren naar herkomstgroepering en geslacht in procenten, 2001

	liefst alleen	samen	partner
vrouw	5	74	21
Nederland	4	73	23
Suriname/Antillen	7	83	10
Turkije	14	65	22
Marokko	14	79	8
Elders	7	77	16
man	40	56	4
Nederland	40	57	4
Suriname/Antillen	38	57	5
Turkije	56	34	9
Marokko	33	57	11
Elders	43	53	4

Bron: Nibud/SCP, Scholierenonderzoek 2001 gewogen resultaten

Tabel 2 Voor de toekomst gewenste verdeling van koken en huishoudelijk werk (indien er kinderen zijn) onder scholieren naar herkomstgroepering en geslacht in procenten, 2001

	alleen koken	alleen huish.	samen koken	samen huish.	partner kookt	partner huish.
vrouw	30	27	65	67	5	6
Nederland	30	26	65	67	5	7
Suriname/Antillen	20	21	77	76	3	3
Turkije	39	44	52	46	10	10
Marokko	36	39	63	59	1	2
Elders	30	26	65	68	5	6
man	9	6	47	42	44	52
Nederland	8	5	46	41	46	55
Suriname/Antillen	12	7	50	49	38	44
Turkije	12	16	42	39	46	45
Marokko	15	16	54	44	30	40
Elders	7	5	53	51	40	44

Bron: Nibud/SCP, Scholierenonderzoek 2001 gewogen resultaten

en geven jongens aan vooral te willen werken. De zorg voor het huishouden willen jongens veel vaker graag aan hun partner overlaten. Opmerkelijk is dat Turkse en Marokkaanse meisjes twee keer zo vaak aangeven alleen de kost te willen verdienen dan Surinaamse meisjes en drie keer zo vaak als autochtone meisjes.

Het Ministerie van OCW is dan ook van mening dat de school een handje zou kunnen helpen door naast oriëntatie op de arbeidsloopbaan aandacht te besteden aan oriëntatie op de levensloopbaan. Waarbij zij met nadruk stelt dat dit laatste niet alleen op meisjes, maar ook op jongens gericht moet zijn.

Ook de SER (Advies onderwijs emancipatie, '97/'98) wijst op het belang van een meervoudig toekomstperspectief. Dit met het oog op de vergrijzing die noopt de arbeidsparticipatie van de (potentiële) beroepsbevolking te verhogen. Het vergroten van de arbeidsparticipatie van vrouwen komt dan in zicht, maar dat veronderstelt - naast kinderopvang - dat beide seksen taken en verantwoordelijkheden combineren.

Doorbreken seksesegregatie _ Waar het onderwijsniveau van jongens en meisjes nagenoeg gelijk is getrokken, geldt dit niet voor onderwijsrichting. De Rotterdamse Emancipatiemonitor geeft hierover het onderstaande beeld.

Aardig om op te merken is dat in Rotterdam de niet-westerse allochtone meisjes breder geschakeerd kiezen dan de autochtone meisjes, behalve in het HBO. Ook kiezen jongens naarmate het opleidingsniveau stijgt vaker een traditionele vrouwenopleiding, maar meisjes gaan juist in het VBO vaker de technische kant op.

De SER is ondubbelzinnig als het gaat om het belang van het doorbreken van de seksesegregatie. Zij stelt dat er in het onderwijs veel meer aandacht moet zijn voor het verbreden van de onderwijshorizon van jongens en meisjes. Zij roept het onderwijs op om al in een vroeg stadium te bevorderen dat niet-traditionele keuzes worden gemaakt. Een vroege confrontatie met de beroepspraktijk acht zij daarbij van belang. Ook ziet zij mogelijkheden in het herdefiniëren van beroepsprofielen, zodat het gemengde karakter van beroepen beter tot uitdrukking komt. Verder roept zij op tot inspanningen ter vergroting van de deelname aan technische opleidingen.

Bij dit al wijst zij op het belang van lesmateriaal dat niet rolbevestigend is en als vanzelfsprekend uitgaat van een multi-etnische samenleving.

De maatregelen die het Ministerie heeft genomen om de seksesegregatie te doorbreken en jongeren een pakket, opleiding of beroep te laten kiezen waar zij werkelijk talent voor hebben, zijn gericht op het ontwikkelen van materiaal voor het onderwijs. Zo is zij het project *Voorbereiding studie- en beroepskeuze* gestart en is er een *Mainstreaming en toolkit* ontwikkeld voor leraren door de Landelijke Pedagogische Centra. Ook zijn er voor het beroepsonderwijs ICT-projecten voor vrouwen opgezet en is er op een aantal ROC's projecten uitgevoerd onder de noemer *De kracht van het verschil*. Deze projecten waren enerzijds gericht op de bevordering van een evenredige deelname van meisjes en vrouwen aan het beroepsonderwijs, anderzijds op de integratie van emancipatie- en diversiteitsbeleid in het regulier beleid. Verder is er in 2003 een Interdepartementaal samenwerkingsverband Vrouw/Man in Beroep opgericht, die voor het einde van 2004 met vernieuwende initiatieven moet komen voor het 'ontschotten' van de arbeidsmarkt en dus ook van het onderwijs.

Tabel 3 Opleidingsniveau en -richting naar geslacht en herkomst vrouwen in procenten, driejaarsgemiddelde 2000-2002, Rotterdam

	VBO		
	technisch	economisch	verzorgend
vrouwen	13	23	64
mannen	78	8	14
vrouwen			
autochtone en westerse allochtone	13	22	65
niet-westerse allochtone	13	26	61
	MBO		
	technisch	economisch	verzorgend
vrouwen	8	41	51
mannen	56	29	15
vrouwen			
autochtone en westerse allochtone	9	39	52
niet-westerse allochtone	7	45	48
	HBO		
	technisch	economisch	verzorgend
vrouwen	3	27	70
mannen	25	38	37
vrouwen			
autochtone en westerse allochtone	3	27	68
niet-westerse allochtone	4	19	77

Bron: EBB, CBS, bewerking COS

In Rotterdam wordt er geen onderwijs emancipatiebeleid gevoerd. Toch zijn er op lokaal niveau aanknopingspunten genoeg voor de integratie van de doelstellingen zoals die door het Ministerie zijn opgesteld. Met name bij het ontwikkelen van een meervoudig toekomstperspectief bij jongens en het doorbreken van de seksesegregatie in het onderwijs, kan vanuit het lokale beleid een impuls worden gegeven, bijvoorbeeld in het kader van het Achterstandsplan 2002 – 2006.

In de volgende paragraaf passeren enkele nieuwe beleidsontwikkelingen de revue die aanknopingspunten kunnen bieden. Beleidsontwikkelingen in het algemeen beleid, dat wil zeggen beleid dat niet voor één bepaalde doelgroep is geformuleerd. Het gaat bij gender mainstreaming immers om het integreren van een genderperspectief in reguliere beleidsvoornemens of praktijken. Daarom blijft bijvoorbeeld beleid ten aanzien van tienermoeders buiten beschouwing. Dit beleid is alleen voor deze groep bedoeld en daarom al genderspecifiek. Nu kun je betogen dat waar tienermoeders zijn ook tienervaders zijn en dat er wat voor te zeggen valt om het beleid ook op de jonge vaders te richten. Al was het alleen al omdat door de exclusieve

aandacht voor tienermoeders de verantwoordelijkheid voor de kinderen uitsluitend bij de vrouw wordt gelegd. Dit gaat echter voorbij aan de pragmatische keuze die is gemaakt om tienermoeders, die buiten alle voorzieningen vielen en daarom hun leven meer dan nodig op z'n kop zagen staan door de zwangerschap, de mogelijkheden te bieden te blijven participeren en te blijven werken aan hun eigen ontwikkeling. Het gaat in onderstaande voorbeelden dus over regulier beleid. Daarbij zijn de terreinen zo gekozen dat de integratie van een genderperspectief steeds andere vormen aanneemt, waardoor er een scala aan mogelijkheden zichtbaar wordt. Mogelijkheden die ook op andere beleidsterreinen wellicht kunnen worden toegepast.

Nieuwe Beleidsontwikkelingen binnen DSO _De nieuwe beleidsontwikkelingen zijn in het kader van de pilot gender mainstreaming bekeken met de volgende vragen in het achterhoofd:

- Houdt het beleid rekening met verschillen tussen jongens en meisjes van verschillende etniciteiten?
- Sluit het beleid aan bij voorkeuren van zowel jongens als meisjes?
- Hoe kan het beleid bijdragen aan gelijke kansen van jongens en meisjes, oftewel hoe wordt vermeden dat de bestaande ongelijkheid wordt vergroot?
- Hoe kan het beleid bijdragen aan het doorbreken van stereotiepe rollen en beeldvorming over jongens en meisjes?
- Zijn jongens en meisjes betrokken bij de totstandkoming van beleid?

Niet elke vraag is even relevant voor elke nieuwe beleidsontwikkeling. Alleen vragen die van toepassing zijn op een nieuwe ontwikkeling, zullen de revue passeren.

Elke passage wordt afgesloten met een of meerdere aanbevelingen. De verantwoordelijkheid voor die aanbevelingen ligt geheel bij de onderzoekster. Zij zijn gebaseerd op de analyse van de trends, waarvoor de DSO de gegevens heeft geleverd. De interpretatie van die gegevens is voor rekening van de onderzoekster. Het is aan de DSO zelf om te kijken welke interpretaties en aanbevelingen zij bruikbaar vindt. Omdat in een onderzoek als dit niet alle beleidsontwikkelingen op de voet gevolgd kunnen worden, kan het zijn dat aan sommige aanbevelingen al wordt gewerkt. Beschouw ze dan ook niet als kritiek, maar als vriendelijke suggesties.

Opgroeien in Rotterdam: steun en grenzen _Een van de beleidsspeerpunten van de gemeente Rotterdam is het Jeugdbeleid. De uitgangspunten van het jeugdbeleid staan beschreven in de in 2004 verschenen kadernotitie Jeugdbeleid. Deze notitie is uitgewerkt in drie actieprogramma's: Voorkomen en bestrijden van Jeugdwerkloosheid; Opvoedingsondersteuning; Jeugd en Overlast.

In de kadernotitie staat klip en klaar dat het jeugdbeleid de diversiteit van de Rotterdamse jeugd als uitgangspunt neemt. 'Hierbij spelen niet alleen leeftijd, etniciteit en seks een rol, maar ook de sociaal-economische positie van jongeren, hun toekomstperspectief en de eigen levensbeschouwelijke drijfveren.'

De actieprogramma's zijn zeer concreet en praktisch van opzet. Ook zijn er duidelijke kwantitatieve doelen gesteld. Kwalitatieve en inhoudelijke overwegingen spelen minder een rol.

In het kader van het bestrijden van de jeugdwerkloosheid wordt ingezet op:

- Voorkomen van voortijdig schoolverlaten, het verkrijgen van een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt;
- Bemiddeling bij en na schooluitval;

- Passen en toereiken aanbod van werk en onderwijs aan jongeren die de school hebben verlaten en niet terug kunnen of willen;
- Actieve benadering van jongeren die buiten de boot zijn gevallen.

De opvoedingsondersteuning wil:

- invulling geven aan en concretiseren van een stedelijke basisinfrastructuur opvoedingsondersteuning middels Servicecentra Jeugd en Ouders onder Een Dak (JOED) in elke deelgemeente;
- het deelgemeentelijk en stedelijk aanbod opvoedingsondersteuning op elkaar afstemmen;
- het aanbod opvoedingsondersteuning inzichtelijk en toegankelijk maken.

Voor het bestrijden van de Jeugdoverlast zijn de volgende doelen gesteld:

- Voorkomen dat jongeren hinderlijk en overlastgevend gedrag gaan vertonen;
- Jongeren die overlastgevend gedrag vertonen zodanig aanpakken dat dit gedrag wordt afgeleerd en dat deze jongeren zeker niet gaan behoren tot de groep criminele jongeren;
- Criminele jongeren zodanig aanpakken dat ze niet meer recidiveren en geen hinderlijk en overlastgevend gedrag (meer) vertonen.

Omdat dit laatste actieprogramma vooral vorm krijgt in de deelgemeenten en deelgemeente Delfshaven, naast Feijenoord en Noord een van de proeftuinen is, wordt het actieprogramma Jeugdoverlast nader bekeken in de paragraaf over deelgemeente Delfshaven.

Actieprogramma Voorkomen en bestrijden van jeugdwerkloosheid 2004 _Een belangrijke doelstelling van het Rotterdamse Collegeprogramma is het stimuleren van de kenniseconomie. In een interview met wethouder Sjaak van der Tak in het jaarverslag 2003 van DSO zegt hij: 'heel belangrijk is dat we "technoclusters" versterken: het onderwijs voor de metalectro,

haven, transport en procesindustrie.' Dit zijn allemaal onderwijssectoren waar tot op heden vooral jongens aan deelnemen. Voorts wordt er in hetzelfde jaarverslag gesproken over het versterken van de ICT, de audiovisuele en de multimedia-opleidingen. In deze opleidingen zijn jongens in de meerderheid. De kenniseconomie zou wel eens gestimuleerd kunnen worden door deze opleidingen voor meisjes aantrekkelijk te maken. Hiermee zou tevens een bijdrage worden geleverd aan het doorbreken van de seksesegregatie in het onderwijs en later die op de arbeidsmarkt.

Behalen van een startkwalificatie _Onder de VMBO-ers zijn er veel die voortijdig afhaken en de school verlaten, dan wel niet doorstromen naar het MBO. Het convenant Beroepsonderwijs ontketend poot deze ontwikkeling te keren. Rotterdam mikt op 50% minder schooluitval in 2006. Aardig om te vermelden is dat de Europese afspraak die hierover in Lissabon in 2000 is gemaakt 30% bedraagt. Dit percentage is inmiddels in Rotterdam al bereikt. De verdere vermindering ziet men voor zich door het beter afstemmen van VMBO en MBO door het maken van doorlopende leerwegen. Ook wil men de didactiek onder de loep nemen om te kijken of die beter aan kan sluiten bij verschillende groepen leerlingen. Daarnaast moet er een doorlopende zorgstructuur komen.

Het begeleiden van leerlingen moet maatwerk worden. Het instellen van trajectbegeleiders is daar een voorbeeld van.

Het percentage allochtone leerlingen dat de school voortijdig verlaat is groter dan het percentage autochto-

ne. Uit de Rotterdamse onderwijsmonitor (2002) wordt duidelijk dat bij de 17 jarigen de verschillen tussen de etniciteiten nog niet zo groot zijn. Op het 18de levensjaar stijgt het percentage voortijdig schoolverlaters plotsklaps enorm en die stijging zet zich door in de hogere leeftijdscategorieën. Blijkbaar is niet alleen de zo bekende overgang van VMBO naar MBO een breekpunt, maar houden leerlingen het ook tijdens een vervolgopleiding massaal voor gezien.

Tabel 1 Voortijdig Schoolverlaters in procenten naar leeftijd en etniciteit op 1-1-2001 in Rotterdam

	17 jaar %	18 jaar %	22 jaar %
autochtonen	17	25,4	36,5
antillianen/arubanen	21,6	38,5	43,2
kaapverdianen	12	38,5	28
marokkanen	10,4	24,5	35,5
noord-mediterranen	15,4	23,1	33,2
surinamers	13,5	25,9	32,7
turken	16,1	27,4	40
overig arm	20	37,5	41,3
overig rijk	6,5	14	26,8
eindtotaal	15,6	27,1	33,8

bron: COS en DSO

Het percentage meisjes dat de school vroegtijdig verlaat is lager dan het percentage jongens. Maar allochtone meisjes maken hun opleiding vaker niet af dan autochtone meisjes. De redenen hiervoor zijn niet bekend. De onderzoeken naar voortijdig schoolverlaten (zie o.m. Kohnstamm instituut 2000) gaan in op de aan school gerelateerde redenen, zoals schoolklimaat, stimulans van leerkrachten of op de intrinsieke

Tabel 2 Voortijdig schoolverlaters als percentage van de leerlingpopulatie 17 t/m 22 jarigen naar etniciteit en geslacht in procenten, 2001-2002 in Rotterdam

	meisjes %	jongens %
autochtonen	21	22
antillianen	25	28
surinamers	24	32
turken	30	34
marokkanen	27	34
noord-mediterranen	22	28
kaapverdianen	26	30
overig arm	24	26
overig rijk	25	26

bron: DSO, geciteerd in de Rotterdamse emancipatiemonitor

motivatie van leerlingen. Over mogelijke maatschappelijke redenen die Turkse en Marokkaanse meisjes zouden kunnen hebben is niets bekend, zoals de wens om genoeg te verdienen om een partner te kunnen laten overkomen uit het land van oorsprong.

Om jongeren zo adequaat mogelijk erbij te houden is er een jongerenloket onderwijs en werk in de maak, waarachter DSO/RCM, SoZaWe/Werkstad en CWI gaan samenwerken. Het einddoel is economische zelfredzaamheid. Tussendoelen zijn in volgorde van belangrijkheid: het behalen van een startkwalificatie, een leerwerktraject of werkervaringsplaats. Als laatste optie komt pas een bijstandsuitkering aan de orde. Ook bij het jongerenloket is maatwerk het parool.

Aanbevelingen preventie jeugdwerkeloosheid

- Alhoewel niet expliciet genoemd ligt in het kader van Beroepsonderwijs ontketend een kans bij uitstek om emancipatiedoelstellingen te realiseren. Met name bij het realiseren van doorlopende leerwegen kan er nagedacht worden over hoe de seksesegregatie een handje te helpen doorbreken. Voorts kunnen scholen gestimuleerd worden om in hun curriculum aandacht te besteden aan het ontwikkelen van een meervoudig toekomstperspectief.
- De medewerkers van het jongerenloket kunnen alert zijn op seksevanzelfsprekendheden als het gaat om het begeleiden van jongeren richting opleiding of arbeidsmarkt. Het aanboren van talenten van jongeren kan hier wel eens van nog groter belang zijn, omdat zij in het reguliere aanbod blijkbaar slecht aan hun trekken kwamen.
- Voorts lijkt meer zicht geboden op de redenen waarom allochtone meisjes vaker het onderwijs vroegtijdig verlaten dan autochtone meisjes. Onderzoek hiernaar is geboden.

Verzuimbeleid Schoolverzuim kan een voorbode zijn van voortijdig schoolverlaten. De gemeente zet daarom sterk in op het terugdringen van dit verzuim. De afdeling leerplicht geeft in haar jaarverslag (2002-2003) gedetailleerde cijfers hierover, die waar relevant uitgesplitst zijn naar etniciteit, geslacht, wijk of deelgemeente. Vanuit het oogpunt van gender mainstreaming en diversiteitsbeleid is het een jaarverslag volgens de regelen der kunst.

Zo wordt duidelijk dat er voor het eerst meer meisjes dan jongens als spijbelaars zijn gemeld. Dat Antilliaanse leerlingen een bron van zorg zijn, en in mindere mate Marokkaanse en Surinaamse leerlingen. Dat Surinaamse en Antilliaanse ouders vaker extra verlof aanvragen voor hun kinderen vanwege familieomstandigheden als ernstige ziekte of overlijden. Dat er in de wijken Schiemond, Delfshaven en Pernis het meest wordt gespjibeld. En dat de meeste onvindbare leerlingen (absoluut verzuim) voorkomen in Carnisse, Tussendijken en de Tarwewijk.

In de actielijst 2003-2004 van Leerplicht komen een aantal van de gesignaleerde knelpunten terug in voornemens. Zo wil Leerplicht meer inzetten op het uitvoeren van gerichte programma's op deelgemeente-niveau. Ook gaat zij deelgemeenten en scholen elke drie maanden informeren over de resultaten van het verzuimbeleid. Tevens worden schooldossiers ontwikkeld die inzicht geven in acties en resultaten van het verzuimbeleid en het beleid ter voorkoming van schooluitval. Bovendien wil zij de scholen gericht gaan ondersteunen bij het bestrijden van het zogenaamde luxe verzuim door controleacties te gaan voeren. Op een aantal van de gesignaleerde problemen wordt echter niet teruggekomen. Op grond van het cijfermateriaal zou extra aandacht of programma's voor Antilliaanse, Marokkaanse en Surinaamse leerlingen en hun ouders gewenst zijn. Het toegenomen spijbelen van meisjes verdient een nadere analyse om te bepa-

len of hier sprake is van een trend, dan wel een incidenteel of door een betere registratie veroorzaakt fenomeen. Om vervolgens te kunnen bepalen of een seksespecifieke aanpak wenselijk dan wel noodzakelijk is.

Aanbeveling verzuimbeleid

- Aangezien Leerplicht over uitstekende cijfers beschikt, lijkt het een kleine stap om niet alleen op het niveau van deelgemeenten, wijken en scholen te interveniëren, maar ook daar waar nodig sekse en etnisch specifieke analyses te maken en interventies te ontwikkelen.

Actieprogramma Stedelijke Basisinfrastructuur Opvoedingsondersteuning 2004 _Binnen dit actieprogramma gaat er veel aandacht uit naar de organisatie van een stedelijke basisinfrastructuur opvoedingsondersteuning. De bedoeling is dat er in de hele stad een 'effectief en dekkend aanbod' komt voor 0 tot 19 jarigen. Dit moet gestalte krijgen in servicecentra opvoedingsondersteuning - JOED (Jeugd en Ouders onder Een Dak) - waarvan de bedoeling is dat er in elke deelgemeente een komt. In de deelgemeenten wordt bovendien het bestaande aanbod in kaart gebracht en beoordeeld op lacunes en overlap. Speciale aandacht zal er zijn voor het aanbod voor de 12-18 jarigen. Er komt een databank waarin het aanbod en de voorzieningen opvoedingsondersteuning toegankelijk en inzichtelijk zijn gemaakt.

In het kader van gender mainstreaming is de vraag relevant wie als opvoeder wordt aangesproken. Zijn het vooral de moeders die worden gezien in deze rol of worden ook de vaders op hun verantwoordelijkheid aangesproken?

In de kadernotitie staan de volgende zaken:

- Een groepsgericht aanbod voor ouders van kinderen van 12 – 16 jaar;
- Een cursusaanbod voor inburgeraars gericht op Nederlands als tweede taal en voorlichting over opvoeding van kinderen in verschillende leeftijdsfasen;
- Een cursus signaleren en bespreken van problemen met ouders;
- Ontmoetingsmogelijkheden voor ouders, zoals de ouderkamers en de JOED-servicecentra;
- Methodiek Eigen kracht conferenties, oftewel Family conferences die worden uitgetoetst als pilot;
- Module opvoedingsondersteuning voor ouders van jongeren met ernstige problemen;
- Methodieken voor drang- en dwangvarianten, zoals vroegtijdige interventies bij criminele gezinnen, als voorlopers van Onder Toezicht Stelling (OTS).

In de praktijk blijkt dat een aantal voorzieningen vooral op vrouwen zijn gericht. De ouderkamers op basisscholen worden uitsluitend door vrouwen bezocht. Het cursusaanbod voor inburgeraars waar over opvoeding wordt voorgelezen wordt alleen aan vrouwen gegeven. De overige initiatieven kunnen zich zowel richten op vaders als moeders.

Maar gebeurt dit ook?

Desgevraagd zegt de afdeling Jeugd en Opvoeding van DSO de rol van vaders als kernthema te zien binnen dit actieprogramma. Zij vragen zich af hoe kan worden voorkomen dat alleen moeders worden aangesproken op hun rol als opvoeder en hoe zij vaders aan kunnen spreken. In het kader van die vraag is in 2003 een vaderweek gesubsidieerd waarin de rol van vaders rond opvoeding en onderwijs centraal stond.

Daaraan is deelgenomen door 162 Rotterdamse organisaties, met name peuterspeelzalen, kinderdagverblijven, voorscholen en organisaties op het terrein van sociaal-cultureel werk. In het voortgezet onderwijs

wordt geïnvesteerd in de inzet van vadergroepen. Tezamen met buurtvaders vormen dit de activiteiten in het kader van emancipatie moslimmannen/moslimvaders. Ook in 2005 is er stedelijke subsidie beschikbaar voor dit onderwerp.

In mei 2004 is er door de gemeente een grote emancipatieconferentie georganiseerd die ook landelijk veel aandacht trok. Op deze conferentie zijn door de deelnemers 10 speerpunten vastgesteld die zij van belang vinden voor de toekomst. In die top tien kwamen een aantal onderwerpen naar voren die te maken hebben met het doorbreken van rolpatronen van meisjes en jongens. In het concept *Plan van Aanpak Vrouwenemancipatie* komt dit onderwerp dan ook terug als een van de vier beleidspeerpunten voor het emancipatiebeleid in de komende periode. Dit speerpunt wordt uitgewerkt in de volgende acties:

- Binnen het jeugdbeleid aantoonbaar meer aandacht besteden (25%) aan problemen van meisjes;
- Binnen opvoedingsondersteuning modules opnemen die ouders bewust maken van de gelijke rechten van meisjes en jongens en ouders hierover actief voorlichten;
- Stimuleren van rol doorbrekend opvoeden: signaleren en bundelen van knelpunten van doelgroepen, bewustwording, praktijkvoorbeelden, debat/dialog;
- Verzamelen van genderexpertise en deze omzetten in bruikbare instrumenten en beleidsadviezen.

Aanbevelingen opvoedingsondersteuning

- In Rotterdam is allerhande voorlichting over thema's als opvoeding en gezondheid sterk gericht op vrouwen. Dit komt mede omdat mensen veelal via het sociaal-cultureel werk of via ouderkamers op scholen worden bereikt, die zich beide sterk op vrouwen richten, of via allochtone vrouwenorganisaties en -huizen. Voor het bereiken van mannen/vaders is veel minder deskundigheid voorhanden. Om die deskundigheid op te bouwen kunnen in 2005 de inspanningen zich richten op het betrekken van bijvoorbeeld allochtone zelforganisaties bij vraagstukken rond onderwijs en opvoeding. Niet alleen met het doel om actieve vadergroepen te organiseren, maar ook om de belangstelling te peilen voor en ideeën te genereren over het betrekken van vaders bij scholen en JOEDs.
- Het bereiken van autochtone vaders vergt een andere strategie, omdat zij zich niet hebben georganiseerd in de vorm van zelforganisaties. Een conferentie over het thema mannen en opvoeding gericht op mannen zelf - en dus niet op de organisaties die met ouders werken zoals in de vaderweek - zou een aanzet kunnen geven tot het inventariseren van wensen en ideeën van allochtone én autochtone mannen.
- Op dit moment wordt in de oudkomeerstrajecten voor opvoeders aandacht besteed aan opvoedingszaken. Ook in de oudkomeerstrajecten voor werklozen zou deze opvoedingsmodule opgenomen kunnen worden.
- De nieuw op te richten JOEDs kunnen een belangrijke rol spelen in het stimuleren van rol doorbrekend opvoeden van jongens en meisjes en het signaleren van problemen bij meisjes. En daarmee een bijdrage leveren aan het concretiseren van de acties uit het *Plan van Aanpak Vrouwenemancipatie*. Daartoe zouden vanaf de start de genoemde acties in de werkplannen van de JOEDs moeten worden opgenomen. Ook kan bij het aantrekken van personeel worden gelet op de affiniteit met gendervraagstukken en de genderdeskundigheid. Voorts kunnen de voorgestelde modules gelijke rechten van meisjes en jongens in dit verband worden ontwikkeld.

Schoolmaatschappelijk werk _Het schoolmaatschappelijk werk kan een belangrijke partner zijn als het gaat om het versterken van de preventief pedagogische functies rond jongeren.

Daarnaast kan het maatschappelijk werk - naast bijvoorbeeld de jeugdmonitor - een belangrijke bron zijn voor informatie uit de eerste hand voor knelpunten waar leerlingen mee worstelen. Het schoolmaatschappelijk werk komt immers in contact met 6% van de jeugdigen tussen 12 en 18 jaar.

In het kader van dit onderzoek was het schoolmaatschappelijk werk bovendien interessant omdat hiervan wel eens meer meisjes gebruik kunnen maken dan jongens. Dit analoog aan het algemeen maatschappelijk werk dat een laagdrempelige voorziening is die vooral door vrouwen wordt bezocht.

Op dit moment bestaat het beeld dat jongerenbeleid vooral op jongens is gericht. Dit beeld wordt onder meer opgeroepen door de sterke nadruk die wordt gelegd op het voorkomen van overlast van jongens en het versterken van de preventie- en hulpverlenings- en justitiële keten om criminele jongens aan te pakken dan wel te voorkomen dat zij in de criminaliteit terecht komen. De media helpt dit beeld te vormen door veel aandacht te besteden aan Antilliaanse en Marokkaanse jongens die anderen het leven zuur maken. Een recent voorbeeld hiervan is de aandacht die *De Volkskrant* wekenlang schonk aan de Amsterdamse Diamantbuurt waar Marokkaanse jongens een gezin weg hebben getreiterd. Maar ook uitspraken van hoofdcommissarissen van Politie over bijvoorbeeld Antilliaanse jongens kunnen altijd op warme belangstelling van mediastudenten rekenen.

Een onderzoeksvraag was daarom hoeveel mannelijke en vrouwelijke klanten door het schoolmaatschappelijk werk waar maar liefst € 2,5 miljoen¹ in omgaat worden bediend. Dit is heel wat meer dan de circa € 300.000 die beschikbaar is voor de Kernpunten en het outreachend jongerenwerk van SISA. Zou het kunnen zijn dat de reguliere middelen meer aan meisjes ten goede komen en de noodverbanden meer voor jongens zijn bestemd?

Dit was de reden om speciale aandacht te besteden aan het schoolmaatschappelijk werk, alhoewel het beslist geen nieuwe voorziening is of een nieuwe beleidstrend vormt.

Om de vraag naar de deelnamecijfers te beantwoorden is de stedelijke evaluatie van het schoolmaatschappelijk werk in het voortgezet onderwijs (2002/2003) bekeken. Helaas bevat deze geen informatie over de aantallen jongens en meisjes die worden bediend. Ook geeft deze evaluatie geen informatie over aard van de problemen waarmee de jongeren worstelen of over aantallen effectieve behandelingen/interventies. De evaluatie betrof meer de organisatie van het werk: zijn er zorgteams op de scholen?, welke onderwerpen worden in het werkplan behandeld?, frequentie van overleggen?, zijn er spreekuren? zijn er wachtlijsten? etc.

In het kader van het budgetgedeelte van dit onderzoek wist de afdeling Leerlingzaken echter te vermelden dat 60% van het budget van het schoolmaatschappelijk werk aan meisjes ten goede komt.

Over de achtergronden hiervan bestaat echter geen duidelijkheid. Het kan zijn dat meisjes makkelijker over de drempel stappen en hulp vragen. Ook kunnen docenten meisjes vaker doorverwijzen naar het schoolmaatschappelijk werk. Tevens kunnen de methodieken van het schoolmaatschappelijk werk meer toegespitst zijn op meisjes dan op jongens.

Aanbeveling schoolmaatschappelijk werk

- Alleen al omdat er zoveel geld omgaat in het schoolmaatschappelijk werk is het de moeite waard te onderzoeken wat de reden is dat meisjes beter door deze voorziening worden bereikt dan jongens. Vervolgens kan bekeken worden of dit een wenselijke situatie is of dat er gewerkt moet worden aan het beter toegankelijk maken van deze werksort voor jongens die problemen hebben. Wellicht kunnen dan interventies voor jongens die ook problemen gaan veroorzaken gedeeltelijk worden voorkomen.

Sociale competenties _Het beleid op het gebied van sociale competenties is een goed voorbeeld van beleid dat door lagere overheden wordt doorgezet, terwijl de Rijksoverheid het laat liggen. De redenen van de Rijksoverheid om sociale competenties niet op te nemen in het landelijk beleidskader waren dat het op dit moment ontbreekt aan een heldere definitie van sociale competenties, dat de doelen die onder deze noemer nagestreefd zouden moeten worden niet helder zijn en tenslotte dat het ontbreekt aan instrumenten om de effecten te kunnen meten. Deze redenen nemen niet weg dat in het Rotterdamse coalitieakkoord 2002 – 2006 B&W stellen dat het aantal scholen dat waarden en normen in het lesprogramma opneemt moet stijgen naar 100% in de ‘onveilige wijken’ en 70% in de hele gemeente. In het Onderwijsachterstandenplan over diezelfde periode staat dat sociale competentie moet worden geconcretiseerd en geoperationaliseerd.

Wat wordt er verstaan onder sociale competenties?

Het Onderwijsachterstandenplan geeft de volgende werkdefinitie: Sociale competenties zijn het geheel van kennis, vaardigheden en handelingen met betrekking tot het eigen sociaal-emotioneel functioneren, de interactie met anderen en de invloed daarvan op de inrichting van de samenleving.

Hoe wordt dit ingevuld?

Er is door DSO in samenwerking met René Diekstra een stappenplan gemaakt dat de procesmatige kanten van de invoering beschrijft. Daarnaast is er een inventarisatie van welke scholen voor basis en voortgezet onderwijs in welk gebied iets doen met sociale competenties (DSO, 2003). Hieruit blijkt dat op 80% van de Rotterdamse scholen voor voortgezet onderwijs aandacht is voor sociale competenties en dat dit percentage in de ‘onveilige wijken’ op 60% blijft steken. Welke deze ‘onveilige wijken’ zijn wordt niet precies duidelijk, waarschijnlijk zijn dit de wijken die een laag cijfer scoren in de Politie-monitor.

Bij het werken aan sociale competenties kunnen in een stad als Rotterdam een aantal kanttekeningen worden geplaatst.

Uit de literatuur over dit onderwerp (o.m. Ten Dam 2003) blijkt dat er grofweg twee doelen zijn die worden nagestreefd: het vergroten van de sociale vaardigheden van leerlingen, waaronder het leren kennen van en omgaan met eigen en anderen waarden en normen en het leren functioneren als democratisch burger. Van der Zwaard (2003) beschrijft dat in het voortgezet onderwijs het accent in het VMBO meer ligt op het aanleren van sociale vaardigheden, terwijl in de hogere onderwijsvormen het burgerschap meer aandacht krijgt. Hier lijken kansen te worden gemist, want waarom zou er geen aandacht zijn voor kritische reflectie op het VMBO?

Voorts kunnen vanuit genderperspectief een aantal vragen worden gesteld over de normativiteit van dit begrip. Wat sociaal gewenst en minder gewenst gedrag wordt gevonden is afhankelijk van de context waarin dit gedrag plaatsvindt. Op straat zijn er andere mores, dan op school of thuis. Wat thuis voor jongens acceptabel gedrag is, verschilt weer van het gedrag dat van meisjes wordt verwacht. Ook leraren hebben andere verwachtingen van jongens dan van meisjes. Bovendien verschilt de invulling van wenselijk gedrag per culturele subgroep en per setting: op de toneelvereniging mag je gekker doen dan op school; in de actieclub is het handig te kunnen debatteren, op school is luisteren een groot goed; sporten op zondag is in sommige kringen uit den boze, terwijl zondag in andere kringen dé dag is om je sportief uit te leven. Flexibiliteit in het omgaan met al deze verschillen is dus daarom een belangrijk doel bij het aanleren van sociale vaardigheden. De vraag is echter wie beoordeelt wanneer welk gedrag wenselijk is?

¹ Dit bedrag is ontleend aan de gegevens die DSO heeft aangeleverd. Het bedrag dat de gemeenteraad voor schoolmaatschappelijk werk beschikbaar heeft gesteld is lager.

Als het gaat om het aanleren van kritisch burgerschap komt ook de normativiteit om de hoek kijken. In een multiculturele en gefragmenteerde samenleving moeten burgers zich kunnen bewegen in diverse contexten. Welke bagage is nodig om in al die contexten een waardevolle bijdrage te kunnen leveren? En ook hier de vraag wie beoordeelt wat een waardevolle bijdrage is. Is Opzoomen goed burgerschap en het besturen van een Moskee terugtrekken in eigen kring? Is het zorgen voor kinderen waardevoller dan arbeidsparticipatie of juist andersom?

Het is onvermijdelijk dat de normen van de maatschappelijk sterkste groep maatgevend zullen zijn voor andere groepen, of het nu om sociale vaardigheden gaat of om goed burgerschap. Dat het gemeentebestuur hogere eisen stelt aan scholen in de 'onveilige wijken' is in dit verband veelzeggend. Blijkbaar moeten kinderen en jongeren in deze wijken meer geciviliseerd worden dan in andere wijken.

De kunst is om alert te blijven op normativiteit en vanzelfsprekendheden uit de dominante cultuur niet automatisch als norm op te leggen aan de andere.

Aanbevelingen sociale competenties

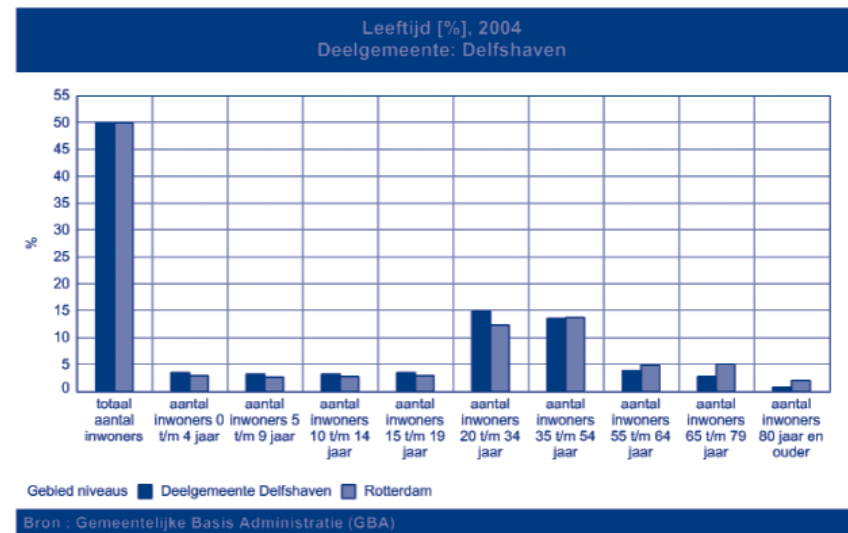
- Deze alertheid op (verborgen) normativiteit en seksevanzelfsprekendheden kan door de gemeente worden bevorderd door een inhoudelijke studie te (laten) verrichten naar sociale competentie programma's op de verschillende schoolniveaus. Zo'n studie kan tevens worden aangegrepen om het begrip verder te operationaliseren en daarmee een eerste stap te doen richting effectmeting van de verschillende programma's;
- Voorts zou het wenselijk zijn om leraren te trainen op het herkennen van de eigen (sekse-)normativiteit in hun omgang met kinderen uit verschillende culturen. Zij zijn immers degenen die zeer bepalend zijn voor het schoolsucces van de jeugd.

3.2 Deelgemeente Delfshaven

Feiten en cijfers _De deelgemeente Delfshaven strekt zich uit van de 's Gravendijkwal tot aan de grens van Schiedam en van de Maas tot aan de spoorlijn naar Schiedam.

De deelgemeente heeft veel van alles in vergelijking tot het Rotterdamse gemiddelde (zie ook bijlage 1): veel mannen (52,1% t.o.v. 49,2%), veel werkzoekenden (19,5% t.o.v. 14%), veel huurwoningen (85% t.o.v. 75%), veel etnische minderheden (71% t.o.v. 45%), waaronder relatief veel Kaapverdianen, Turken en Marokkanen, veel mensen met weinig inkomen (66% t.o.v. 55%), meer onveiligheidsgevoelens (rapportcijfer veiligheid 5- t.o.v. 6+), en niet te vergeten veel jongeren. Afgezet tegen het stedelijk gemiddelde heeft Delfshaven meer jongeren en jong volwassenen tot 35 jaar en minder volwassenen en ouderen.

Omdat Delfshaven veel heeft wordt er meestal zorgelijk gesproken over en binnen deze deelgemeente. De beleidstermen veranderen - probleemcumulatiegebied, achterstandsgebied, veiligheidsrisicogebied - maar de zorgen blijven dezelfde. Om hier enigszins tegenwicht aan te bieden worden historisch Delfshaven (de enige oud-Hollandse gracht die Rotterdam rijk is), het Lloydkwartier, het schip De Delft en het Sparta-stadion als toeristische linten gepropageerd. Voorts wordt er veel aan gedaan om middenklassers naar Delfshaven te trekken en de audio-visuele sector te stimuleren. Er is helaas minder oog voor de aantrekkelijke kanten van de multiculturele volksbuurten.

Leeftijd naar geslacht Deelgemeente Delfshaven en Rotterdam in aantallen en percentages, 1-1-2004

	Deelgemeente Delfshaven		Rotterdam	
aantal mannen (percentage)	37.696	(52,1%)	294.736	(49,2%)
aantal vrouwen (percentage)	34.718	(47,9%)	304.808	(50,8%)
aantal inwoners 12 t/m 17	5.751		41.301	
percentage inwoners 12 t/m 17		7,9%		6,9%

De deelgemeente formuleert weinig eigen beleid als het gaat om de jeugd. De inspanningen van de deelgemeente zijn er vooral op gericht het stedelijk beleid van diensten als DSO, SenR en SoZaWe en instanties als Bureau Jeugdzorg, politie en justitie in samenhang met elkaar te brengen en op elkaar af te stemmen. Daarbij let zij er vooral op dat jongeren niet tussen wal en schip vallen, dus of er schakels in de zorg- en hulpverleningsketen ontbreken. Het eigen beleid dat de deelgemeente voert is op het gebied van welzijn. Zo heeft de deelgemeente tijdens de laatste bezuinigingsronde gestipuleerd dat het jongerenwelzijnswerk hier zo min mogelijk onder te lijden mocht hebben.

Omdat de Delfshavense bevolking als zorgenkindjes worden gezien, is Delfshaven vaak een proeftuin voor nieuwe werkwijzes, methodieken, of een nieuwe aanpak.

Voor de jeugd was Delfshaven proeftuin voor het programma *Nieuwe Perspectieven* dat ontwikkeld is door de GGD en in Delfshaven uitgevoerd door Humanitas. Het doel van dit programma is om jongeren die crimineel gedrag vertonen of dreigen te vertonen in contact te brengen met het formele netwerk van voorzieningen.

Ook is in (onder meer) Delfshaven het Stedelijk Instrument Sluitende Aanpak (SISA) uitgetoet. SISA heeft de opdracht om jongeren tot 23 jaar die geen werk hebben en niet naar school gaan, aan het werk of een opleiding te helpen. SISA verbetert de sluitende aanpak binnen een afzonderlijke organisatie, maar werkt ook aan een betere samenhang en samenwerking tussen organisaties, zowel op gemeentelijk als deelgemeentelijk niveau. Ze ontwikkelt methoden om jongeren met problemen aan te pakken en voert verscheidene pilots en experimenten uit. SISA is ondergebracht bij het Integraal Jeugdbeleid. In deelgemeente Delfshaven is het Jongeren Actie- en Coördinatiecentrum Delfshaven (JACD) de plek waar jongeren met problemen voor SISA worden geregistreerd.

Het JACD is tevens de instantie die het hele veld van jongerenvoorzieningen coördineert. Wat in andere deelgemeenten DOSA's (Deelgemeentelijke Organisatie Sluitende Aanpak) heten of gaan heten, doet in Delfshaven dus het JACD.

Onlangs is in Delfshaven een Kernpunt van start gegaan. Een Kernpunt is een samenwerkingsproject van de gemeente (SISA), de jeugdreclassering en de reclassering met het doel overlastgevend jongeren en jongeren met een mislukt hulpverleningsverleden te begeleiden. Het vormt het deelgemeentelijk repressieve sluitstuk. In deelgemeente Noord en Feijenoord is met Kernpunten sinds 1997 ervaring opgedaan.

Delfshaven is een van de eerste deelgemeenten waarin de ketenbenadering, die nu wordt voorgestaan in het actieprogramma Jeugd en Overlast vorm heeft gekregen en wel in het JACD. Omdat het een goed voorbeeld is van hoe stedelijk beleid op het niveau van een deelgemeente vorm krijgt, wordt hieronder ingegaan op het JACD vanuit genderperspectief.

Het JACD is bekeken met de volgende vragen in het achterhoofd:

- Houdt het rekening met verschillen tussen jongens en meisjes van verschillende etniciteiten?
- Sluit het aan bij voorkeuren/problemen van zowel jongens als meisjes?
- Levert het een bijdrage aan gelijke kansen van jongens en meisjes, oftewel wordt vermeden dat de bestaande ongelijkheid wordt vergroot?
- Wordt er een bijdrage geleverd aan het doorbreken van stereotiepe rollen en beeldvorming over jongens en meisjes?
- Zijn jongens en meisjes betrokken bij de totstandkoming van de dienstverlening van het JACD?

Deze paragraaf wordt besloten met een aantal aanbevelingen. De verantwoordelijkheid voor deze aanbevelingen ligt geheel bij de onderzoekster. Zij zijn gebaseerd op de analyse van het materiaal dat de deelgemeente Delfshaven heeft geleverd. De interpretatie van de gegevens is voor rekening van de onderzoekster. Het is aan de deelgemeente zelf om te kijken welke interpretaties en aanbevelingen zij bruikbaar vindt. Omdat in een onderzoek als dit niet alle nieuwe ontwikkelingen op de voet gevolgd kunnen worden, kan het zijn dat sommige aanbevelingen al beleidspraktijk zijn. Beschouw ze daarom niet als kritiek, maar als suggesties voor verbeteringen. Pak op wat u goed lijkt en laat liggen waar u niets in ziet.

JACD: Actieprogramma Jeugd en Overlast in actie in Delfshaven

Het actieprogramma Jeugd en Overlast bouwt sterk voort op initiatieven die tijdens de vorige collegeperiode onder de noemer *Opgroeien in Rotterdam* zijn genomen. De toon is echter gewijzigd. Was het doel in de vorige collegeperiode om alle krachten en kwaliteiten te mobiliseren en alle jeugdigen op weg te brengen naar maatschappelijke zelfstandigheid en een positieve deelname aan het maatschappelijk leven, nu is de taal wat gespierder. 'Jongeren moeten het kunnen maken. Als ze willen krijgen ze van ons alle kansen.

Als ze echt niet kunnen onze hulp. Maar voor wie niet wil, stellen we grenzen en treffen we maatregelen.' (p.14 *Kadernotitie Jeugdbeleid*, 2004)

Over dat kansen geven en grenzen stellen gaat het actieprogramma Jeugd en Overlast.

Het doel van het actieprogramma is om een ketenaanpak tot stand te brengen, waardoor het preventieve en het correctieve jeugdbeleid aansluiten op het repressieve jeugdbeleid, zodat de hinderlijke, overlastgevend en criminele jongeren effectief kunnen worden aangepakt (p. 4).

Op vier niveaus moet dit doel worden gerealiseerd: het bestuurlijk en beleidsniveau, het instellingenniveau en het straatniveau.

Het bestuurlijk niveau is vooral een stedelijke aangelegenheid en het instellingenniveau speelt zich vooral af in de deelgemeente. De grote opgave daar is, aldus het actieprogramma, om wat er al is op het preventieve, correctieve en repressieve vlak met elkaar in verband te brengen. Dat verband kan worden aangebracht door de volgende vragen te stellen:

- wat is er aan de hand?
- wat hebben we nodig om de problemen efficiënt en effectief te voorkomen en/of op te lossen?
- wat is er al aanwezig, wat hebben we niet meer nodig en wat moet nog ontwikkeld worden?
- wie doet wat?

Op straatniveau moet er informatie worden verzameld over ontwikkelingen binnen (groepen) kinderen en jongeren (wie zijn het, wie zijn de leiders, wie de meelopers, waar zijn ze op uit) en het verplaatsingsgedrag. Zo kunnen er daderprofielen en sfeerbeelden worden opgesteld. Ook moet er extra outreachend jongerenwerk komen om kinderen en jongeren aan te spreken op ongewenst gedrag, om grenzen te stellen en om zo nodig in te grijpen. Voor jongeren die ondanks alle initiatieven buiten de boot van onderwijs of werk blijven vallen zou een outreachend flexibel inzetbaar team van medewerkers als onderdeel van het Jongerenloket geformeerd moeten worden, die jongeren op straat actief kan benaderen met als doel hen toe te leiden naar werk, scholing of hulpverlening, of samen met het sociaal-cultureel werk een aanbod te doen wat hen aanspreekt.

In Delfshaven is het JACD in 2001 opgericht om het preventief en correctief aanbod met elkaar in verband te brengen. Daartoe houdt zij een databestand van jongerenvoorzieningen en -projecten bij, coördineert zij de DOSA en ontwikkelt zij mede het deelgemeentelijk jeugdbeleid. Voor het straatniveau houdt het JACD een jongerenplattegrond bij, waarop staat waar welke jongeren zich ophouden en waarom zij zich daar ophouden. Verder heeft zij contacten met jongeren en leidt jongeren toe naar voorzieningen en signaleert zij trends en ontwikkelingen bij zowel jongeren als de voorzieningen voor jongeren.

Het JACD komt op verschillende manieren in contact met jongeren. Er zijn vier ambulante jongerenwerkers die de straat op gaan om groepen rondhangende jongeren aan te spreken en in kaart te brengen. Daarbij wordt contact gemaakt met de groepen en wordt gekeken of er voor de leden een aanbod kan worden gedaan. Binnen de persoonsgebonden aanpak (PGA) gaat men ervan uit dat jongeren die overlast geven of crimineel gedrag vertonen geen 'zinvolle dagbesteding' hebben. De ervaring van het JACD zijn tegengesteld. Veel van de jongeren met wie zij in contact komen volgen een opleiding en hebben vaak een bijbaantje. Het rondhangen van de jeugd is dan vaker pubergedrag, dan dat het een aanwijzing is voor onmaatschappelijkheid. Dit neemt niet weg dat zij ook in contact komt met jongeren die alleen maar rondhangen.

Het JACD komt op straat meer in contact met jongens (75%). Door de aanstelling van een ambulante meidenwerkster en een actieve vrijwilligster komt zij ook in contact met meisjes, alleen in mindere mate. Het JACD biedt vervolgens hulp aan die jongeren die dat aangeven te willen of probeert in overleg met het sociaal-cultureel werk tot een aanbod te komen voor de vrije tijd.

Voorts komt het JACD in contact met jongeren via het poortwachtersoverleg met Jeugdzorg, het Regionaal Meld- en Coördinatiepunt (RMC), het sociaal-cultureel werk en de politie, dat tweewekelijks bij elkaar komt voor casusbesprekingen. Voor jongeren die worden ingebracht wordt een passend hulpverleningsaanbod gezocht. Naast het JACD brengt vooral de politie cases in, maar ook leerlicht, opbouwwerk, jeugdclassering, scholen en buurtwerkers van Sport en Recreatie dragen een steentje bij.

Het JACD is voor de deelgemeente sinds september 2003 aangesloten op het SISA signaleringssysteem. Een jongere die als risicjongere wordt gezien, wordt hierbij aangemeld. De jongere wordt dan opgenomen in het bestand. Als nu een andere organisatie dezelfde jongere aanmeldt, wordt dit een match genoemd. De beide professionals worden op de hoogte gesteld en moeten een plan van aanpak maken ten behoeve van de jongere. In 2003 zijn er door het JACD twaalf jongeren aangemeld, maar er heeft geen match plaatsgevonden. De jongeren waar men erg bezorgd over was zijn besproken in het poortwachtersoverleg.

In het werk van het JACD ligt de nadruk meer op het in contact komen met, het opbouwen van een vertrouwensrelatie en het bieden van kansen, dan op het stellen van grenzen. Het JACD heeft de bevoegdheden niet om, zoals in de Kernpunten gebeurt, jongeren former aan te pakken. Dit werd als een lacune gezien, vandaar dat er onlangs een Kernpunt in Delfshaven is opgericht, dat nauw met het JACD samenwerkt.

Toeleiding naar werk, scholing, een hulpverleningstraject of vrije tijdsbesteding is de specialiteit van het JACD.

Het JACD heeft zichzelf de vraag gesteld of haar werkwijze wel aansluit bij meiden. Om meiden te vinden, heeft zij contact gezocht met scholen, het sociaal-cultureel werk en advies gevraagd bij Scala. Het bleek dat deze reguliere instellingen prima in staat zijn de meeste meisjes met problemen te begeleiden. Jongens vertonen vaker dwingend gedrag waar scholen en sociaal-cultureel werk minder mee overweg kunnen. Het JACD kan hier goed mee omgaan. Omgekeerd is de ervaring dat de meiden die bij het JACD terecht komen een combinatie van zware problemen hebben, zoals illegaliteit, loverboys, dakloosheid, prostitutie etc. Door deze combinatie kunnen andere hulpverleners hier minder mee uit de voeten. Het JACD zou dit in haar rapportages zichtbaar kunnen maken door systematisch onderscheid te maken naar geslacht en haar gegevens hierop ook te analyseren. Vervolgens kan gekeken worden of reguliere instellingen beter toegerust kunnen worden om ook met deze problemen om te gaan.

Het JACD maakt zich sterk voor het doorbreken van stereotiepe beeldvorming, met name die over rondhangende jongeren. Zij probeert in haar contacten ook de andere kant van het rondhangen te benadrukken. De positieve functies die een *peer group* heeft voor jongeren: een sociaal kader, een imago, informele steun en tips, loskomen van de ouders etc.

Het lik-op-stuk-beleid dat de politie op dit moment voert, door jongeren een boete te geven als zij zich op bepaalde punten ophouden, gaat haar veelal te ver. Daardoor wordt de bestaande beeldvorming bevestigd, niet alleen bij de politie, maar ook bij de burger. Het zou goed zijn als groepen jongeren door de politie niet

alleen in termen van hinderlijk, overlastgevend en crimineel worden gezien, maar dat daarnaast oog wordt ontwikkeld voor de positieve kanten van het hangen in groepen. Hierbij is een rol weggelegd voor het opbouwwerk. Zij kan immers positieve contacten tot stand brengen tussen hangjongeren en overige buurtbewoners.

Tenslotte de vraag of het JACD jongeren zelf betreft bij het formuleren van het aanbod. Het JACD is een dienstverlenende organisatie en daarbinnen wordt de dienst altijd samen vormgegeven. Het gaat er dan ook meer om dat op een gegeven moment de klanten (m/v) gevraagd worden naar hun tevredenheid over de geleverde diensten. Bovendien kunnen jongeren uit de doelgroep meedenken over mogelijke verbeteringen. Het JACD heeft deelgenomen aan het stedelijk project *Jongeren Keurmerk*. Hierbinnen zijn kwaliteitscriteria ontwikkeld voor de trajectbegeleiding. Het plan is om het werk van het JACD aan de hand van deze criteria door 'haar' jongeren te laten beoordelen. In het kader van kwaliteitszorg zou het wenselijk zijn om periodiek jongeren te raadplegen over de werkwijze, de effectiviteit, de bejegening, de deskundigheid etc.

Het JACD komt dus enerzijds in contact met jongeren op straat met wie niets aan de hand is, anderzijds begeleidt zij jongeren waar de scholen, het sociaal-cultureel werk, het opbouwwerk geen raad mee weten. Dit zijn vaker jongens.

Vanuit genderperspectief kan de vraag worden gesteld hoe het komt dat in de preventieve sfeer jongens vaker buiten de boot lijken te vallen dan meisjes. Hoe komt het dat er voor jongens in deze leeftijdsgroep meer aparte voorzieningen in het leven worden geroepen? In het volgende hoofdstuk staat een overzicht van de projecten en de gelden die ermee gemoeid zijn voor 12 t/m 17 jarigen. Hierin kunnen we zien dat er in Delfshaven vijf projecten zijn waar meer jongens aan deelnemen, maar dat er in totaal toch meer geld naar meisjes gaat. Dit komt doordat het sociaal-cultureel werk waar het meeste geld naartoe gaat (als enige) meer meiden bereikt dan jongens. Deze uitkomst staat op gespannen voet met die van een stedelijke enquête uit 2004 naar het bereik van het tiener- en jongerenwerk van 12 t/m 23 jaar (Platform Jongerenwerk Rotterdam, Integraal Jeugdbeleid en vereniging Stadsmerk). Hieruit bleek dat bij een belangrijk deel van de instellingen voor sociaal-cultureel werk de verhouding jongens-meisjes in de buurt van de 90%-10% lag.

Hoe vallen deze twee uitkomsten te rijmen?

Het kan zijn dat het tiener- en jongerenwerk vooral de jongere meisjes bereikt en dat in de oudere leeftijdsgroep vooral de jongens worden aangesproken. De hier gepresenteerde resultaten gelden dan alleen voor deze leeftijdsgroep. Als dit het geval is, dan is de vraag hoe het komt dat het tiener- en jongerenwerk oudere meisjes niet meer bereikt. Komt het omdat zij minder geld hebben, over minder vrije tijd beschikken, minder 's avonds naar buiten mogen, zij het aanbod niet aantrekkelijk vinden, er geen aanbod is, zij hun eigen weg wel zoeken? Deze vragen kunnen voorsnog niet worden beantwoord. In het kader van het Integraal Jeugdbeleid kan dit onderwerp worden opgepakt.

In de vorige paragraaf over DSO hebben we gezien dat meisjes vaker hun opleiding afmaken, minder verzuimen en vaker bij het schoolmaatschappelijk werk terecht komen. Als we deze gegevens koppelen aan de uitkomsten van dit budgetonderzoek in Delfshaven, dan ontstaat het beeld dat de reguliere en preventieve voorzieningen voor deze leeftijdsgroep effectiever werken voor meisjes. Het zou dan goed zijn om in Delfshaven, maar ook in de stad aan de orde te stellen of reguliere en preventieve voorzieningen niet beter toegerust kunnen worden om met probleemjongens om te gaan. Hierbij kan worden gedacht aan een scala

van instrumenten: training van professionals en leraren om met dwingend gedrag om te gaan, huiswerk-begeleiding op school, leerroutes die aantrekkelijk zijn voor praktisch ingestelde leerlingen etc. De hoofdvraag wordt dan: moeten we jongere jongens apart blijven behandelen of moeten we gender gaan mainstreamen in onze reguliere instellingen en voorzieningen voor de jeugd? In de praktijk lijkt dit te betekenen: meer aandacht voor jongens van 12 t/m 17 jaar en voor meisjes van 17 jaar en ouder.

Aanbevelingen Actieprogramma Jeugd en Overlast (in Delfshaven)

- Analyseer de problemen/hulpvragen van de klanten van het JACD naar sekse en bekijk of er veelvoorkomende problemen van jongens en/of meisjes zijn waar reguliere instellingen beter op toegerust kunnen worden.
- In het kader van de kwaliteitszorg is het wenselijk om periodiek klanten van het JACD te raadplegen en hen mee te laten denken over het aanbod.
- Binnen actieprogramma Jeugd en Overlast ligt de nadruk op het paal en perk stellen aan ongewenst gedrag van jongeren. Het JACD constateert in de praktijk dat deze *zero tolerance* kan leiden tot stereotiepe beeldvorming over hangjongeren. Het opbouwwerk zou een belangrijke rol kunnen vervullen bij het doorbreken van deze beeldvorming door contacten te organiseren tussen hangjongeren en overige buurtbewoners. Het actieprogramma zou in die zin kunnen worden aangevuld.
- Het lijkt erop dat er vaker aparte voorzieningen voor jongens van 12 t/m 17 jaar nodig zijn dan voor meisjes. Binnen het Integraal Jeugdbeleid zou verder kunnen worden nagedacht over het toerusten van reguliere instellingen en voorzieningen - bijvoorbeeld scholen, schoolmaatschappelijk werk, sociaal-cultureel werk, opbouwwerk - om jongens met problemen adequaat te begeleiden.
- In het kader van het Integraal Jeugdbeleid kan worden nagegaan wat de oorzaak is dat meisjes in de leeftijdsgroep 12 t/m 23 jaar minder dan jongens worden bereikt door het tiener en jongerenwerk. Voorts kan worden nagegaan of ook in andere deelgemeenten dan Delfshaven meisjes tot 17 jaar wel worden bereikt door deze werksort.

3.3 Gemeentelijke Gezondheidsdienst

Binnen de GGD was in de periode waarin dit onderzoek plaatsvond (januari 2004 - januari 2005) een grootscheepse reorganisatie gaande. Hierdoor bleek het moeilijk personele capaciteit vrij te maken ten behoeve van dit onderzoek.

De huidige reorganisatie volgt op een turbulente periode. Wegens bezuinigingen zijn een aantal initiatieven al in 2003 afgebouwd. Voorts werd veel van het jeugdbeleid dat onder de regie van GGD werd uitgevoerd, overgeheveld naar het Integraal Jeugdbeleid dat is ondergebracht bij de Dienst Stedelijk Onderwijs. Ook het gemeentelijk emancipatiebeleid gaat in de nabije toekomst ondergebracht worden bij deze dienst en wel in een cluster emancipatie/integratie/inburgering/participatie.

Voor het onderzoek betekende dit het volgende.

Waar bij de andere diensten door de contactambtenaren werd uitgezocht hoeveel van de budgetten ten goede kwam aan jongens en meisjes, is dit bij de GGD door de onderzoeker zelf gedaan. Het overzicht is aan het bedrijfsbureau van de GGD ter controle voorgelegd.

Voorts bleek het moeizaam om inhoudelijke beleidsgegevens te verkrijgen. Ook een nieuw Bedrijfsplan

bleef uit. Omdat het laatste Bedrijfsplan (2000 - 2003) uit de vorige collegeperiode stamt, was het zeer de vraag of de huidige koers nog strookt met de koers en visie die in het oude plan staan beschreven. Doordat er weinig nota's zijn verschenen is er gecorrespondeerd met ambtenaren van de verschillende beleidsafdelingen. Dit leverde vooral informatie op over staand beleid. Wel is er in oktober een nieuwe informatieve notitie naar de commissie Bestuur en Veiligheid gestuurd over seksuele gezondheid. Deze notitie is dan ook bekeken op genderspecten.

Zoals alle nieuwe ontwikkelingen is ook deze bekeken met de volgende vragen in het achterhoofd:

- Houdt het beleid rekening met verschillen tussen jongens en meisjes van verschillende etniciteiten?
- Sluit het beleid aan bij voorkeuren van zowel jongens als meisjes?
- Hoe kan het beleid bijdragen aan gelijke kansen van jongens en meisjes, oftewel hoe wordt vermeden dat de bestaande ongelijkheid wordt vergroot?
- Hoe kan het beleid bijdragen aan het doorbreken van stereotiepe rollen en beeldvorming over jongens en meisjes?
- Zijn jongens en meisjes betrokken bij de totstandkoming van beleid?

Niet elke vraag is even relevant voor elke nieuwe beleidsontwikkeling. Alleen vragen die van toepassing zijn op een nieuwe ontwikkeling, zullen de revue passeren.

Elke passage wordt afgesloten met een of meerdere aanbevelingen. De verantwoordelijkheid voor die aanbevelingen ligt geheel bij de onderzoekster. Zij zijn gebaseerd op de analyse van het materiaal dat de GGD heeft aangeleverd. De interpretatie van die gegevens is voor rekening van de onderzoekster. Het is aan de GGD zelf om te kijken welke interpretaties en aanbevelingen zij bruikbaar vindt. Omdat in een onderzoek als dit niet alle beleidsontwikkelingen op de voet gevolgd kunnen worden, kan het zijn dat aan sommige aanbevelingen al wordt gewerkt. Beschouw ze dan ook niet als kritiek, maar als vriendelijke suggesties.

Seksuele gezondheid *'Seksuele gezondheid staat voor een fysiek, emotioneel, mentaal en sociaal welbevinden gerelateerd aan seksualiteit; het is niet enkel de afwezigheid van ziekte, disfunctie of gebrek. Seksuele gezondheid vraagt om een positieve en respectvolle benadering van seksualiteit en seksuele relaties, evenals de mogelijkheid prettige en veilige seksuele ervaringen te hebben, vrij van dwang, discriminatie en geweld. Om seksuele gezondheid in de samenleving te bereiken en behouden, is het nodig dat de seksuele rechten van alle mensen worden gerespecteerd, beschermd en vervuld.'* Definitie WHO, geciteerd in Notitie Seksuele Gezondheid, GGD 2004.

Het is geen nieuwe taak van de GGD om zich bezig te houden met seksuele gezondheid en jongeren. De GGD kent SOA-verpleegkundigen die groepsvoorlichtingen geven aan jongeren in spijbel- en werkprojecten. Daarnaast zijn er de jeugdverpleegkundigen die gegevens uit de Rotterdamse Jeugdmonitor terugkoppelen naar de scholen en met alle leerlingen uit de eerste klas een gesprek hebben en met de leerlingen uit de derde klas wanneer nodig. Als er problemen zijn op het gebied van seksualiteit, dan kan dit in deze gesprekken aan de orde komen.

Dan is er de werkgroep Jeugd en Seks bestaande uit drie medewerkers die op verzoek basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs ondersteunen bij het vormgeven van seksuele voorlichting. Ook kunnen via de werkgroep lestassen met materialen worden geleend.

Voor jonge homomannen is er het project met de fraaie titel *De Waaghals en de Prins*. Hierbinnen is een voorlichtings-cd-rom ontwikkeld die de jongens ertoe moet aanzetten condooms te gebruiken bij anale seks, ook in vaste relaties.

Vervolgens kent de GGD migrantenvoorlichters die mensen van de eigen etnische groep over allerhande gezondheidsaspecten voorlichten, waaronder seksualiteit. Ook zijn er twee speciale projecten: Amor i Salú gericht op Antillianen en Arubanen en Uma Tori, gericht op Antilliaanse, Arubaanse en Surinaamse (jonge) vrouwen van 15 - 45 jaar. Het eerste project is gestart toen bleek dat HIV, SOA en tienerzwangerschappen vaker voorkomen onder deze bevolkingsgroep. Het is tot stand gekomen in samenspraak met de gemeenschap. Het tweede is een onderzoeksproject van de Universiteit van Maastricht dat mede door de GGD wordt uitgevoerd. Het is gericht op het leren onderhandelen met de partner over wat je wel en niet wilt tijdens het vrijen, met name rondom condoomgebruik. Tot slot is er nog een preventieproject HIV en SOA gericht op heteroseksuele migrantenmannen. Dit project komt aan het einde van deze paragraaf terug, omdat het een uitstekend voorbeeld is van beleid dat is gemaakt met een genderbril op.

De GGD heeft in september 2004 een nieuwe notitie *Seksuele gezondheid* het licht doen zien. Deze heeft een dubbel doel gediend. Zij vormde de achtergrondinformatie bij de beantwoording van een raadsvraag over het beleid ten aanzien van preventie tienerzwangerschappen en gaf informatie bij de totstandkoming van een pilot voor een eerstelijnscentrum voor seksuele en reproductieve gezondheid extern gefinancierd door ZonMw, een landelijke organisatie die onderzoek en proefprojecten op het terrein van de gezondheidszorg entameert. De GGD heeft samen met partners uit de regio hierop ingetekend met een projectvoorstel. Dit voorstel is inmiddels goedgekeurd en per 1 maart 2005 zal met een driejarige pilot worden begonnen.

In de notitie staan een aantal zaken genoemd die een rol spelen bij het bereiken van een grotere seksuele gezondheid in de regio. Dit zijn:

- Bevorderen van anticonceptiegebruik bij mannen en vrouwen zonder kinderwens;
- Terugbrengen van het aantal tienerzwangerschappen;
- Terugbrengen van het aantal abortussen;
- Terugbrengen van het aantal HIV- en andere SOA-infecties;
- Verhogen percentage mensen dat zich laat testen op HIV en SOA, en zich laat behandelen;
- Stijging van partner waarschuwing en afgemaakte behandelingen bij partners;
- Verbeteren van toegankelijkheid van zorg voor seksuele gezondheid voor druggebruikers en prostituees, en voor allochtone jongeren.

Opvallend is dat het in dit rijtje draait om het voorkomen van geslachtsziekten en ongewenste zwangerschappen. Om in termen van de WHO te spreken, het gaat vooral om de afwezigheid van ziekte, disfunctie of gebrek. Het werken aan een positieve, respectvolle benadering van seksuele relaties, en de prettige en veilige seksuele ervaringen, vrij van dwang, discriminatie en geweld, blijven buiten beeld. Dit is opmerkelijk, omdat de GGD projecten heeft, zoals het hierboven genoemde Uma Tori, die zich ook richten op andere aspecten van de seksuele gezondheid.

In de lijst met gesignaleerde knelpunten als het gaat om seksuele gezondheid gaat het dan ook vooral over niet of onzorgvuldig gebruik van anticonceptie en het oplopen van en niet laten testen op geslachtsziekten. Daarnaast komt de ongelijke machtspositie van mannen en vrouwen ter sprake die 'op het gebied van seksuele gezondheid zijn tol eist' (p. 5). Maar uit deze constatering worden geen consequenties getrokken voor

mogelijke onderwerpen die de aandacht verdienen. Ook wordt er slechts één passage gewijd aan de moeilijkheden die migranten kunnen ondervinden, omdat zij te maken hebben met twee verschillende culturen die op het gebied van seksualiteit kunnen botsen, wat spanningen op kan leveren. Ook hier wordt verder niet op ingegaan.

Hoe kan dit?

De verantwoordelijk ambtenaar van de GGD legt uit dat de notitie is toegespitst op enerzijds het in een bredere context zetten van de preventie van tienerzwangerschappen, anderzijds de achtergrond schetst bij het voorstel dat is ingediend voor het centrum voor seksuele en reproductieve gezondheid bij ZonMw. Dit voorstel moest voldoen aan de eisen van ZonMw en zij stelden dat de nadruk op hulpverlening moest komen te liggen. Preventie was uitgesloten van financiering. Bovendien was er een beperkt budget beschikbaar. De GGD heeft dus moeten roeien met de riemen die er waren.

Dit neemt niet weg dat indien we de ongelijke machtspositie van mannen en vrouwen als uitgangspunt nemen voor het kijken naar seksuele gezondheid, er meer zaken in beeld komen die een rol spelen bij het bevorderen van seksuele gezondheid en dus de aandacht verdienen binnen een centrum voor seksuele gezondheid dat zich richt op hulpverlening. Dit zijn bijvoorbeeld:

- hulp na seksueel misbruik en vernedering achter de voordeur (relationeel seksueel geweld);
- hulp na incest;
- hulp na vrouwenbesnijdenis;
- hulp na loverboys;
- hulp voor kinderen die getuige zijn van seksueel geweld²;
- (zelf)hulp na verkrachting en ander seksueel misbruik.

Er kan dus meer gebeuren in een centrum voor seksuele gezondheid dan het voorkomen van geslachtsziekten en zwangerschappen alleen.

Bij het opzetten van een dergelijk centrum kunnen de betrokkenen zich afvragen welke vraagstukken er spelen rondom seksualiteit bij mannen en vrouwen van verschillende etniciteiten. Als cultuurverschillen een gezonde seksualiteit in de weg zitten, kan dan hiervoor een aanbod worden ontwikkeld? Wat zouden Rotterdammers willen van zo'n centrum? Kunnen we met zo'n centrum een bijdrage leveren aan een gelijkwaardigere positie van vrouwen in een seksuele relatie, zo ja hoe dan en voor wie is dat met name van belang?

De GGD geeft aan graag te willen werken, vanuit een genderperspectief. In het voorstel voor ZonMw hebben de partners aangegeven te willen gaan werken aan afstemming met huidige voorzieningen voor slachtoffers van seksueel geweld. Bovendien wordt gestart met de visieontwikkeling rondom seksualiteit en seksuele gezondheid, waarbij gender zeker aandacht zal krijgen. De GGD heeft inmiddels ervaring met deze perspectieven en heeft zelfs een project dat als *good practice* staat beschreven in de volgende paragraaf. Het advies is om ook dit project aan te grijpen om gender en etniciteit integraal mee te nemen in de ontwikkeling van het aanbod.

Aanbeveling voor een centrum voor seksuele gezondheid

- Beperk het blikveld bij de opzet van een centrum niet tot voorlichting over anticonceptie, het testen bij vermoedens van besmetting met een geslachtsziekte en de toegankelijkheid voor druggebruikers en prostituees. Ga ook na welke aspecten van seksuele gezondheid in beeld komen bij het bevorderen van

² 90% van de jongens die als kind getuige zijn geweest van geweld tussen de ouders, wordt zelf gewelddadig in latere relaties. Van de meisjes komt 50% als volwassene terecht in een gewelddadige relatie. Door vroegtijdige interventie dalen deze percentages (Vrouwenopvang Utrecht 2003).

een positieve, respectvolle benadering van seksuele relaties, vrij van dwang, discriminatie en geweld en neem deze aspecten op als werkvelden binnen het nieuw op te richten centrum. Betrek bij het formuleren van de werkvelden ook de verschillende doelgroepen.

Preventie van HIV en SOA bij heteroseksuele migrantenmannen

Een van de projecten seksuele gezondheid van de GGD is in het kader van gender mainstreaming bijzonder interessant, omdat het een project is dat zich expliciet richt op het ontwikkelen van een cultuur- en genderspecifieke voorlichtingsmethodiek gericht op de preventie van HIV en SOA bij heteroseksuele migrantenmannen. Het project wordt gefinancierd door het AIDS Fonds en is geboren uit de realiteit dat met de bestaande voorlichtingsinfrastructuur vooral vrouwen worden bereikt. Ook blijken de bestaande voorlichtingsmethodieken minder aan te slaan bij migrantenmannen. Verder is er weinig bekend over de determinanten van seksueel gedrag van migrantenmannen. Het laatste onderzoek hiernaar is begin jaren negentig gedaan. Het gevaar hiervan is, zo staat in de projectaanvraag (GGD, 2003) te lezen dat 'de verantwoordelijkheid voor veilig vrijgedrag grotendeels bij migrantenvrouwen komt te liggen.' (p.2)

Geconstateerd wordt dat er één genderspecifieke interventie voor mannen bekend is en dat is de voorlichting in koffiehuisen, maar daarmee wordt slechts een klein deel van de hele groep bereikt.

Omdat niet alle verschillende in Rotterdam woonachtige culturen aandacht kunnen krijgen, onderscheidt de GGD twee doelgroepen: mannen met een Caribische en een moslimachtergrond. Voor deze doelgroepen wil de GGD:

- genderspecifieke determinanten van onveilig seksueel gedrag van hetero migrantenmannen in kaart brengen;
- succesvolle genderspecifieke methodieken ontwikkelen ter bevordering van de gezondheid en interventies voor hetero migrantenmannen;
- per subdoelgroep twee effectieve en cultuurrelevante preventiemethodieken ontwikkelen (voor bijvoorbeeld de moslimmannen kan daarbij gedacht worden aan het zoeken van aansluiting bij de vertelcultuur).

Het voorbeeld is zo aardig, omdat er met een genderbril op gekeken is naar de bestaande voorlichtingspraktijk. De start van deze genderspecifieke benadering was de constatering dat het aantal HIV- en SOA-aandoeningen bij migranten (m/v) stijgt, ondanks de al jarenlang bestaande voorlichtingspraktijk.

Een van de vragen die een beleidsmaker zich in het kader van gender mainstreaming kan stellen is: hoe kan het beleid bijdragen aan het doorbreken van stereotiepe rollen en beeldvorming over jongens en meisjes? Voorlichting op het gebied van seksualiteit alleen aan vrouwen geeft vrouwen impliciet de boodschap mee dat zij verantwoordelijk zijn voor veilig vrijen. Dit is bij uitstek een stereotiep beeld: het meisje was bij zwangerschap een gevallen vrouw, de jongen ging vrij uit. Door alleen interventies op vrouwen te richten, welke pragmatische redenen daaraan ook ten grondslag kan liggen, wordt dit beeld bevestigd en gereproduceerd.

Een andere vraag die een beleidsmaker zich kan stellen is: wordt de positie van vrouwen verbeterd door het bestaande beleid? Door alleen vrouwen voor te lichten blijven de bestaande machtsverschillen tussen mannen en vrouwen buiten het gezichtsveld. Men gaat ervan uit dat door de vrouwen bewust te maken, de mannen vanzelf zullen volgen. Dit blijkt in de praktijk niet op te gaan. Door het opzetten van een genderbril komt de dominante positie van veel migrantenmannen in de seksuele relatie in beeld. Hiermee kan vervolgens rekening worden gehouden in de voorlichtingsmethodiek door bij de mannen ook aandacht te besteden aan de seksuele rechten en genoegens van vrouwen.

Een andere relevante gender mainstreaming vraag is: zijn mannen en vrouwen betrokken bij het formuleren van beleid? Dit is het enige punt wat voor verbetering vatbaar is in de opzet van dit programma. Men wil de verschillende gemeenschappen betrekken bij het ontwikkelen van het materiaal, maar het is niet duidelijk of daar ook vrouwen bij benaderd zullen worden. Het is echter sterk aan te raden om dit wel te doen, omdat vrouwen waarschijnlijk iets toe te voegen hebben aan het onderwerp van mannelijke gevoeligheden op het gebied van seksualiteit. Daarnaast is het raadzaam om met vrouwen het gedrag van mannen te bespreken dat het lastig maakt om het over seksuele zaken te hebben en dit te verwerken in de voorlichting gericht op mannen.

Aanbeveling Preventie van HIV en SOA bij heteroseksuele migrantenmannen

- Betrek ook vrouwen uit de Caribische en moslimgemeenschappen bij het ontwikkelen van methodieken gericht op de mannen.

3.4 Dienst Sport en Recreatie

Feiten en cijfers Jongens en meisjes verschillen in hun vrije tijdsbestedingen, sportgedrag en de hoeveelheid geld die zij ter beschikking hebben.

Tijdsbesteding Een traditionele rolverdeling zit er al vroeg ingebakken. Uit de scholierenonderzoeken die het NIBUD laat verrichten, weten we dat meisjes twee uur minder vrije tijd in de week hebben dan jongens. Aan huishoudelijke karweitjes besteedden zij in 1985 bijna een dagdeel (3,7 uur) in de week meer dan jongens. In 2000 was dit verschil teruggelopen tot gemiddeld 2,5 uur per week (zie tabel 1). Toch hebben meisjes het sinds 1975 een stuk drukker gekregen met verplichtingen. Het aantal uren steeg met 4,4 per week, terwijl dat van de jongens steeg met 1,6 per week. Per saldo hebben meisjes dus meer verplichtingen en minder vrije tijd dan jongens.

Voor Rotterdam is het onontbeerlijk om de verschillen in tijdsbesteding tussen de verschillende etniciteiten te bekijken (tabel 2). Als emancipatie mede gemeten wordt in de hoeveelheid vrije tijd dan waren de Antilliaanse meiden in 1991 het meest vrijgevochten; zij hadden beduidend meer vrije tijd dan de andere meiden en dan hun broers. Autochtone meiden stonden toen onder aan de emancipatieladder. Het is alleen de vraag of emancipatie wel gerelateerd kan worden aan hoeveelheid vrije tijd: misschien vervelen de jongeren met veel vrije tijd zich ook het meest, of misschien lukt het ze wel niet om een baantje te vinden.

Helaas zijn er geen recentere cijfers gevonden met uitsplitsingen naar sekse en etniciteit, want de verschuivingen die sinds 1991 hebben plaatsgevonden zijn aanzienlijk, getuige tabel 3 waar de wijze staat weergegeven waarop ieder haar tijd *na schooltijd* besteedt in 1991 en 2001.

Hieruit blijkt dat zowel jongens als meisjes minder in het huishouden zijn gaan doen.

De afname van het aantal uren dat Turkse, Marokkaanse en Surinaamse meiden sinds 1991 aan het huishouden besteden lijkt een kleine revolutie: het aantal uren huishoudelijke arbeid is nu minder dan dat van de autochtone meiden in 1991. Bij de jongens zijn de verschillen tussen de etniciteiten qua aard van de naschoolse activiteiten minder groot. Een uitschieter vormde alleen de tijd die Suranti/arubaanse jongens

Tabel 1 Tijdsbesteding per week aan diverse verplichtingen meisjes en jongens van 12-17 jaar, 1975-2000 (gemiddeld in uren per week)

		meisjes	jongens
educatie	1975	32,8	34,3
	1985	36,1	35,9
	1995	38,3	36,5
	2000	41,1	39,3
betaald werk	1975	5,4	4,4
	1985	1,8	2,6
	1995	2	4,5
	2000	4,8	2,3
huishoudelijk werk	1975	7,5	4
	1985	6,8	3,1
	1995	5,8	3,2
	2000	5,3	2,8
totale takenpakket	1975	45,7	42,7
	1985	44,7	41,6
	1995	46,1	44,3
	2000	51,1	44,3

bron: SCP, Tijdsbestedingonderzoek 1975 - 2000

Tabel 2 Tijdsbesteding van scholieren, naar sekse en etniciteit, 1992, gemiddeld aantal uren per week

	Turken	Mar.	Sur.	Ant.	Aut.
Meisjes					
persoonlijke verzorging	68,1	68	65	67	68,6
verplichtingen	46,4	47,4	50,8	44,8	50,9
resttijd	53,5	52,6	52,2	56,2	48,5
Jongens					
persoonlijke verzorging	68,7	65,9	64,5	64,2	67,3
verplichtingen	43,3	47,2	48,7	48	49,2
resttijd	56	54,9	54,8	55,8	51,5

persoonlijke verzorging = eten, slapen, wassen etc.

verplichtingen = tijd doorgebracht op school, wekelijkse baantjes, huishoudelijke klussen

resttijd = 168 uur minus bovengenoemde tijdsinvestering

Bron: NIBUD, scholierenonderzoek, 1992, SCP-bewerking

Tabel 3 Tijdsbesteding van scholieren aan een aantal verplichtende bezigheden na schooltijd, naar sekse en etniciteit, 1991 en 2001 (gemiddeld aantal uren per week)

	Turken		Marokkanen		Sur/Ant/Arub		Autochtonen	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Meisjes								
baantje/klusjes/vrijw.w.	1,5	1,7	2,4	2,1	2,4	2	3,7	3,4
huishoudelijk	9,8	3,4	9,1	3,4	7,5	2,2	5,5	1,7
computer	-	10,1	-	10,7	-	13,6	-	9,1
schoolse act.	10	-	9	-	2,4	-	12,6	-
totaal	21,3	15,2	20,5	16,2	12,3	17,8	21,8	14,2
Jongens								
baantje/klusjes/vrijw.w.	2,2	1,8	3,5	3,2	3,2	1,3	5,1	3,7
huishoudelijk	4,4	1,7	3,9	1,6	6,3	1,3	3,8	1,1
computer	-	13,8	-	16,4	-	16,9	-	13,7
schoolse act.	10	-	9,6	-	10,7	-	11,4	-
totaal	16,6	15,5	17	20,2	20,2	19,5	20,3	18,5

Bron: NIBUD, Nationaal Scholierenonderzoek, 1992 en 2001, SCP-bewerking

in 1991 besteedden aan huishoudelijke activiteiten, gemiddeld zo'n twee uur per week meer dan de overige jongens. Inmiddels hebben Suranti/arubaanse jongens de computer als alternatief voor huishoudelijke klussen omhelsd en reiken hun huishoudelijke inspanningen niet verder dan die van de andere jongens. Het is overigens niet duidelijk waarom de categorie 'computer' in 2001 in de plaats is gekomen voor 'schoolse activiteiten'. Op de computer wordt immers ook veel gechat, voor de lol gesurft en worden spelletjes gespeeld, waardoor het niet alleen een apparaat is voor verplichtende bezigheden, zoals huiswerk.

Rotterdam vormt geen uitzondering op bovenstaande landelijke trends. Ook in onze stad hebben mannen meer vrije tijd dan vrouwen. Bovendien hebben autochtonen meer vrije tijd dan niet-westerse allochtonen. In de Rotterdamse Jeugdmonitor is er onder de derde klassers een samenhang gevonden tussen het hebben van een baantje en een ongunstig psychisch welbevinden. Ook onder de derde klassers in Rotterdam hebben de Nederlandse leerlingen vaker een baantje. Bij de jongens zijn het in Rotterdam eveneens de Surinamers, maar ook de Marokkanen die vaker geen baantje hebben en bij de meisjes eveneens de Turken.

Sport _Als sport breed wordt opgevat als beweging en regelmatig wandelen en fietsen erbij horen, dan zijn er geen verschillen in de percentages van sportbeoefening tussen mannen en vrouwen. Landelijk gezien zijn er wel verschillen tussen de geslachten onder verschillende etnische minderheidsgroepen. In het algemeen sporten vooral islamitische meisjes en vrouwen minder dan de jongens en vrouwen. Rotterdam lijkt daarop geen uitzondering te vormen.

Tabel 4 Gemiddeld aantal uren 'verplichte' tijd en echte vrije tijd van alle Rotterdammers naar geslacht, leeftijd en etniciteit

	werk	studie	zorg	verplichte tijd	vrije tijd
man	25,5	5	7,7	38,2	25,2
vrouw	15,9	4,5	19,4	39,8	19,4
13 – 15 jaar	3,3	28	4,9	36,2	26,6
16 – 24 jaar	19	18,3	6,2	43,5	21,4
autochtonen	21,5	3,7	14,3	39,5	22,8
niet-westerse allochtonen	17,7	7,1	13,2	38	20,4

Bron: COS, Vrijetijdsomnibus 2003

Uit de Rotterdamse Jeugdmonitor 2000-2002 weten we dat onder de derde klassers van het voortgezet onderwijs 3/4 van de jongens zegt meerdere keren of elke dag te sporten, tegen 39% van de meisjes. Bij meisjes verschilt de sportdeelname bovendien naar schooltype. Meisjes op het havo/vwo geven aan vaker te sporten dan meisjes op het vmbo (50% versus 30%). Het meest geven de Marokkaanse en Turkse jongens aan te sporten. Bij de meisjes zijn het de Nederlandse (54%) die het meeste sporten; het minste sporten Turkse meisjes (21%).

Een trend die het COS signaleert op sportgebied (Vrijetijdsomnibus 2003) is dat in de afgelopen jaren de groepen die al veel aan sport deden meer zijn gaan sporten. Dit zijn met name de hoger opgeleide, autochtone mannen. De jongste onderzochte groep, de 13 – 24 jarigen, sport nog steeds veel - 80% doet iets aan sport - maar minder frequent dan in voorgaande jaren. Ook onder de lager opgeleide, niet-westerse allochtonen is de frequentie van de sportdeelname iets gedaald. Die daling wordt veroorzaakt doordat mannen minder zijn gaan sporten. Niet-westerse allochtone vrouwen zijn de afgelopen jaren juist veel meer gaan sporten. Hun sportdeelname is nu ongeveer gelijk aan die van de allochtone mannen.

Welke sporten beoefenen jongens en meisjes en welke zouden zij willen beoefenen? In het promotieonderzoek van Elling (2002) legde zij aan 1000 jongeren van 14 tot 20 jaar een lijst met vijftien verschillende sporten voor en vroeg of ze deze zouden willen beoefenen en waarom.

Zij was benieuwd of er in de beleving van jongens en meisjes seksespecifieke sporten bestonden. Dat bleek het geval. Jongens zeiden weliswaar niet dat zij wilden voetballen omdat het een jongenssport is, maar meisjes gaven aan niet te willen voetballen, omdat zij een meisje waren.

Meisjes distantieerden zich expliciet van:

voetbal	(21%)
boksen	(12%)
autoracen	(9%)
skateboarden	(7%)

Tabel 5 Sportdeelname naar etniciteit en geslacht (in %) in 1995 en 2003

	man		vrouw	
	1995	2003	1995	2003
autochtonen	58	69	49	59
niet-westerse allochtonen	56	54	30	49
waarvan:				
Turken/Marokkanen	69	46	22	45
Surinamers	57	65	42	50
Overige arme landen	53	55	47	59

bron: COS, Vrijetijdsomnibus 2003

Tabel 6 Deelname van jongeren aan sport en deelname wensen naar sekse en etniciteit, in procenten

	autochtone jongens (n=306)	allochtone jongens (n=148)	autochtone meisjes (n=341)	allochtone meisjes (n=190)
sportbeoefening	77	71	63	39
meest beoefende sport	voetbal 49 hockey 18 fitness 14	voetbal 66 basketbal 20 fitness 18	dans-ballet 26 fitness 25 paardrijden 18	fitness 44 zwemmen 22 basketbal 15
wil wel deelnemen aan	autoracing 74 voetbal 64 tennis 51	voetbal 83 autoracing 82 basketbal 75	zwemmen 69 kunstschaats 54 tennis 51	zwemmen 78 basketbal 76 volleybal 67

Bron: Elling, 2002

Omgekeerd distantieerden jongens zich expliciet van:

kunstschaatsen	(36%)
turnen	(33%)
korfbal	(27%)
atletiek	(8%)

Zowel autochtone als allochtone jongens onderbouwden hun afwijzing niet alleen met het argument dat deze sporten vooral voor meisjes zouden zijn, maar ook dat zij geen mietjes waren. Sporten die geassocieerd worden met homoseksualiteit blijken voor sommige jongens *not done*.

Interessant is ook dat ongeacht sekse of etnische achtergrond er een zekere mate van overeenstemming bestaat over de populariteit van diverse sporttakken. Zo vonden de meeste jongeren zwemmen en tennis "leuk" of "cool" en korfbal en skateboarden "stom" of "sloom". Deze uniformisering van sportdeel-

name en waardering komt echter vooral voor in de richting van traditionele mannensporten. Zo wil bijna de helft van de ondervraagde allochtone en autochtone meisjes wel voetballen (tegenover 70% van de jongens), maar geldt deze emanciperende ontwikkeling niet omgekeerd: tegenover 54% van de meisjes wil slechts 8% van de allochtone en autochtone jongens kunstschaatsen.' (Elling, 2002, p.16)

De waardering van allochtone meisjes voor traditionele mannensporten bleek relatief hoog. 'Zo gaf driekwart van zowel allochtone jongens als meisjes aan wel te willen basketballen. Bovendien wilde bijna de helft (46%) van de ondervraagde allochtone meisjes wel boksen. Deze vechtsport was alleen onder allochtone jongens (63%) populairder.' (Elling, 2002, p. 17)

Ook de wijze waarop jongens en meisjes sporten verschilt. Jongens zijn vaker lid van een sportvereniging (de man/vrouw verhouding in het lidmaatschap van de Nederlandse sportfederatie NOC/NSF is ongeveer 2:1). Vrouwen en meisjes sporten vaker ongeorganiseerd (zwemmen, wandelen, fietsen) of in commerciële sportcentra waar zij individueel of in een groep aan fitness doen.

Ook de Rotterdamse Jeugdmonitor geeft dit beeld voor de derde klassers: 60% van de jongens is lid van een sportvereniging tegen 40% van de meisjes. En dan zijn het vooral de Nederlandse leerlingen die lid zijn. Surinaamse jongens, Turkse en Marokkaanse meisjes zijn het minst vaak lid. Jongeren die middels de Jeugdmonitor aangaven minder dan één keer in de week te sporten of helemaal niet, voelen zich ook psychisch minder wel dan hun frequent sportende klasgenoten. Tegengesteld aan wat er vaak wordt gedacht, is er in de Jeugdmonitor geen relatie gevonden tussen al dan niet aan sport doen en probleemgedrag.

Inkomen _Scholieren hebben al veel geld te besteden; op jaarbasis ruim 1 miljard euro. Kijken we naar de verdeling van gelden over leeftijden, geslachten en schooltypes dan volgt deze naadloos de verdeling die in het latere leven ook zal gelden. Hoe ouder hoe meer inkomen en hoe hoger het opleidingsniveau des te meer inkomen. En meisjes hebben minder te besteden dan jongens. Dit komt omdat zij gemiddeld minder zakgeld krijgen en baantjes hebben waarin zij minder verdienen dan jongens.

Waar besteden de scholieren dat geld aan?

De top vijf van uitgaven voor meisjes zijn (NIBUD 2001/2002):

Kleding	19,9 %
Alcohol	9 %
Uitgaan	8,2 %
Mobieltje	8 %
Snoep	7,1 %

De top vijf van uitgaven voor jongens zijn (NIBUD 2001/2002):

Kleding	11,8 %
Alcohol	12,2 %
Snacks	7,1 %
Uitgaan	7 %
Snoep	6,8 %

Tabel 7 Gemiddeld inkomen per maand, naar leeftijd en sekse in euro's

	jongens	meisjes	totaal
12 jaar	46	40	43
13 jaar	61	56	58
14 jaar	75	72	73
15 jaar	126	121	123
16 jaar	183	161	172
17 jaar	259	184	223

Bron: NIBUD, Nationaal Scholierenonderzoek 2001/2002

Op jonge leeftijd is het gedrag van jongens al ongezonder dan dat van meisjes. Zij drinken en snacken meer en spenderen meer geld aan drugs (2,3% budget jongens, 0,6% budget meisjes). Alhoewel meisjes een groter percentage van hun inkomen besteden aan roken dan jongens (5,2% versus 4,4%) spenderen zij gemiddeld toch minder euro's hieraan, omdat zij minder inkomen hebben. Een meisje besteedt gemiddeld € 32,- per maand aan roken en een jongen € 33,-.

Aandachtspunten beleid gender mainstreaming Sport en

Recreatie _Op grond van bovenstaand beschreven verschillen tussen jongens en meisjes kunnen we een aantal conclusies trekken voor het beleid op het terrein van Sport en Recreatie.

Sport

- Jongens en meisjes bedrijven verschillende sporten en hebben verschillende wensen ten aanzien van de sport die zij willen bedrijven. Meisjes sporten liever binnen dan buiten waar iedereen hen kan zien. Bovendien sporten meisjes vaker ongeorganiseerd en zijn jongens vaker lid van een sportvereniging. Beleid dat rekening houdt met verschillen tussen jongens en meisjes houdt ook rekening met de vraag van beide en de wijze waarop zij het liefste sport bedrijven.

Besteedbaar inkomen

- Jongens hebben iets meer geld te besteden dan meisjes. Bovendien zijn zij geneigd het geld dat zij hebben uit te geven aan ongezondere zaken. Beleid dat een gezonde leefwijze propageert, zoals het gloednieuwe programma Voeding en Beweging monitort de resultaten ook seksespecifiek.

Nieuwe Beleidsontwikkelingen _De nieuwe beleidsontwikkelingen zijn in het kader van de pilot gender mainstreaming bekeken met de volgende vragen in het achterhoofd:

- Houdt het beleid rekening met verschillen tussen jongens en meisjes van verschillende etniciteiten?
- Sluit het beleid aan bij voorkeuren van zowel jongens als meisjes?
- Hoe kan het beleid bijdragen aan gelijke kansen van jongens en meisjes, oftewel hoe wordt vermeden dat de bestaande ongelijkheid wordt vergroot?
- Hoe kan het beleid bijdragen aan het doorbreken van stereotiepe rollen en beeldvorming over jongens en meisjes?
- Zijn jongens en meisjes betrokken bij de totstandkoming van beleid?

Niet elke vraag is even relevant voor elke nieuwe beleidsontwikkeling. Alleen vragen die van toepassing zijn op een nieuwe ontwikkeling, zullen de revue passeren.

Recreatie _Op het gebied van recreatie is een nieuwe ontwikkeling het maken van langere termijn-visies over *Recreatie dichtbij huis*. Het is een ontwikkeling die kansen biedt voor niet alleen gender mainstreaming, maar ook voor diversiteitsbeleid, omdat de wensen van bewoners en de feitelijke vrijetijdspatronen van bewoners mede aan de wieg van de analyse staan. Beleid dat rekening houdt met gender (of andere verschillen tussen mensen, zoals etniciteit, leeftijd, klasse) begint eveneens bij het in kaart brengen van relevante verschillen.

De bedoeling van *Recreatie dichtbij huis* is dat de dienst Sport en Recreatie samen met een deelgemeente de kansen in een gebied analyseert en een integraal plan maakt dat rekening houdt met de sociale cohesie, de diversiteit van de bevolking, de leefbaarheid, de kwaliteit van de woonomgeving en het jeugdbeleid.

In de plannen staan:

- integrale visie;
- mogelijkheden tot het benutten van de recreatieve potenties in de wijken;
- recreatieve wensen van bewoners;
- prognoses over de te verwachten bevolkingssamenstelling en de gevolgen voor het vrijetijdspatroon;
- actuele vrijetijdskoncepten: kristallisatiepunten, clustering, compensatiemogelijkheden, wijkanimator, flexibiliteit, coming out van voorzieningen. (Factsheet, Recreatie Dichtbij Huis)

De visies worden gemaakt langs de volgende lijnen:

- de feitelijke vrijetijdspatronen van bewoners worden vertaald naar type vrijetijdsvoorkeuren en leefstijlen;
- een lokale identiteitskaart wordt gemaakt in drie lagen: de eerste laag geeft de levendigheid weer; de tweede de sfeer van de buurten; de derde laat de gebouwen, verhalen of personen zien die de identiteit van een gebied kunnen bepalen;
- de vraag naar en het aanbod aan recreatieve voorzieningen worden geanalyseerd. Naast het Sport en Recreatie-aanbod kan dat ook het aanbod van welzijn en de horeca zijn, plus de buitenruimte, de pleinen, de parken en ander groen. (Factsheet, Recreatie Dichtbij Huis)

De eerste visies zijn gemaakt voor de wijk Nieuw-Crooswijk en de deelgemeente Noord. In deze visies zijn de feitelijke vrijetijdsbestedingen nog wat hap snap uitgewerkt. Veel bewoners worden op één hoop gegooid, waardoor er wel wat gezegd wordt over vrijetijdsbestedingen, maar verschillende groepen niet goed in beeld komen. Als groepen in beeld komen, dan vaak als problematisch. Zo staat te lezen in de recreatieve visie Nieuw-Crooswijk: 'Voorzieningen moeten ontmoeting stimuleren, doelgroepen moeten hun eigen plek vinden en de wensen van specifieke groepen (allochtonen, mensen met een laag inkomen) moet onderzocht worden.' (bijlage p. 9) Dat dit nog onderzocht moet worden is bevreedend, omdat er ook wordt geconstateerd dat het vrije tijdsgedrag van de huidige bewoners van Nieuw-Crooswijk bepaald wordt door het relatief geringe inkomen en de lage opleiding. (Recreatieve visie Nieuw-Crooswijk, definitief concept, p. 10). Blijkbaar zijn dus de wensen van de grootste groep Nieuw-Crooswijkers nog niet meegenomen, zodat er van een integrale visie vooralsnog geen sprake is.

In de visie die voor Noord is ontwikkeld - een pilot - heeft men vooral gekeken naar huishoudenstypen en typeringen op basis van hun houding ten opzichte van de stad. Ook dit is nog niet goed uitgewerkt. In de uiteindelijke analyse fungeren vooral cijfers over de bevolkingssamenstelling van bijvoorbeeld het Oude Noorden als basis voor het betoog. De toon wordt al snel zorgelijk. 'Het bereiken en ingaan op de wensen van risicogroepen is een punt van zorg.' en 'Het bereiken van moeilijke groepen (...) en serieus werk maken van hun interesse is een punt van zorg.' En 'Een kwetsbare groep zijn de ouderen (65+).' Waarom er zo zorgelijk gedaan wordt over de vrijetijdsbesteding van verschillende groepen, is niet duidelijk. Het lijkt erop of impliciet de vrije tijdsbesteding van goed verdienende middenklassers de norm is. Op het gebied van vrije tijdsbesteding zouden dit soort normeringen echter achterwege gelaten moeten worden: feitelijke wensen en gedrag verschijnen dan niet meer als een bron van zorg, maar als uitgangspunten voor beleid.

Aangezien er nog niet al te veel ervaring op is gedaan met deze vorm van analyse, is er waarschijnlijk nog sprake van kinderziektes die er in een later stadium uitgehaald zullen worden.

Aanbeveling analyses Recreatie Dichtbij huis

- Besteed aandacht aan de verschillen tussen de vrijetijdswensen en beleving van de woonomgeving tussen de seksen van de verschillende etnische groepen in een analyse Recreatie Dichtbij Huis. De opzet van de analyse biedt daar alle ruimte voor. Beschikbare gegevens kunnen worden uitgesplitst naar geslacht en etniciteit en in de bijeenkomsten met bewoners kan expliciet aandacht worden besteed aan eventueel verschillende wensen van mannen en vrouwen, jongens en meisjes van diverse origine.

Sport _In de sport is er in Rotterdam voor de jeugd een mooie aanpak ontwikkeld die erop gericht is zoveel mogelijk jeugdigen kennis te laten maken met verschillende sporten en deel te laten nemen aan sportactiviteiten. Deze aanpak staat bekend onder de noemers Rotterdamse Aanpak Sportstimulering (RAS) en het KVD-systeem: kennismaken, verdiepen, doorstromen.

In het kort komt de aanpak erop neer dat de jeugd in schoolverband kennis kan maken met 18 verschillende sporten. Vervolgens kan hij of zij zich verdiepen door deel te nemen aan sportactiviteiten in de buurt, georganiseerd door professionals. In de laatste fase is het de bedoeling dat een jeugdige zich aansluit bij een bestaande vereniging. Omdat die verenigingen vaak ver buiten de wijk opereren, wordt hier en daar geschreven over de eventuele oprichting van een wijk sportvereniging.

Gender mainstreaming gaat over het rekening houden met de wensen en de vraag van beide seksen. De claim is dat het beleid effectiever en dus efficiënter zou kunnen zijn, omdat het beter aansluit bij de vraag. Of dit op alle beleidsterreinen het geval is, is de vraag, maar op het gebied van sportstimulering zou het rekening houden met sekse wel eens degelijk de effectiviteit kunnen verhogen.

Kijken we namelijk nader naar details uit deze aanpak, dan zien we dat deze meer is toegesneden op de voorkeuren en het sportgedrag van jongens. Zo bestaat het lijstje van de 18 sporten waarmee jongeren kunnen kennis maken voor meer dan de helft uit sporten waaraan meer jongens deelnemen.

Dit zijn:

Voetbal, handbal, streetdance, basketbal, honkbal, rugby, american football, boksen, wielrennen, schaken.

De overige sporten uit het lijstje worden door de beide seksen ongeveer evenveel beoefend: handbal, tennis, judo, korfbal, volleybal, badminton, tafeltennis en zwemmen. Typische meisjessporten zoals turnen, paardrijden, klassiek ballet en jazzballet ontbreken geheel.

Het gevolg is dat jongens niet kennis kunnen maken met meisjessporten en meisjes hun voorkeursporten niet terugzien in het beweegonderwijs. Een voordeel voor meisjes kan zijn dat zij op deze manier ook kennis maken met sporten die zij vooral associëren met jongens. Om die brede kennismaking over de seksescheidingslijnen heen te stimuleren, zouden jongeren een gevarieerd kennismakingspakket aangeboden moeten krijgen. In dit pakket zouden dan ook de 'meisjessporten' opgenomen moeten worden, omdat de horizon van jongens anders beperkt zou blijven.

Pakket of niet, het lijkt raadzaam om de lijst van keuzesporten uit te breiden met sporten die de voorkeur van meisjes genieten.

De volgende stap is de verdiepingfase. Hierin komt de jeugd op tal van manieren verder in aanraking met sport: evenementen, toernooien, wijksportactiviteiten mede georganiseerd door de sportprofessionals (sportbuurtwerker en sportleider). In de nota's lijkt het dat er vooral gedacht wordt aan activiteiten in de buitenruimte, op straten en pleinen. Als dit inderdaad het plan is, zou er tevens nagedacht moeten worden over het organiseren van activiteiten binnen. De ervaringen op de sportieve vernieuwingsplek Henegouwerplein leren immers dat het jongens zijn die daar sporten, en dat het de meisjes zijn die toekijken. Dit omdat veel meisjes liever sporten waar niemand hen kan zien en vooral ook niemand commentaar kan leveren. Bovendien mogen sommige islamitische meisjes niet sporten waar mannen hen kunnen zien, of waar mannen komen.

De laatste fase is die van de doorstroom. Het is de bedoeling dat de jeugd sport gaat bedrijven in verenigingsverband. Inmiddels is veel bekend over de uitsluitingsmechanismen die bij verenigingen een rol spelen. Sportverenigingen hebben over het algemeen een wat gesloten cultuur waardoor het voor nieuwkomers uit etnische minderheden moeilijk is aansluiting te vinden. Bovendien sporten vrouwen en meisjes meer ongeorganiseerd. Daarbij komt dat verenigingen minder vaak in wijken opereren. Voor met name Turkse en Marokkaanse meisjes kan dit bezwaarlijk zijn. Over het algemeen prefereren zij vrijetijdsactiviteiten dichtbij huis (Mare 2002, Amsterdam O+S, 2002).

Indien aan de vereniging als beste doorstroomoptie wordt vastgehouden, lijkt het raadzaam om flankerend beleid richting verenigingen te ontwikkelen. Beleid dat verenigingen faciliteert in het omgaan met verschillende culturen en de toegankelijkheid voor meisjes en vrouwen vergroot.

Bij afwezigheid of de onmogelijkheid van flankerend beleid, zou het beter zijn om de doelstelling ruimer te maken en niet de vereniging als meest gewenste vorm te propagieren. Het doel is om de jeugd jong te leren, zodat zij op latere leeftijd een gezond bewegingspatroon ontwikkelt. De vorm waarin dat gebeurt, is minder relevant dan dat het gebeurt.

Tenslotte een kleine vooruitwijzing naar het hoofdstuk over de budgetten. Met name in het sportbeleid komt meer geld ten goede aan jongens, dan aan meisjes. 64% van de middelen komt bij de jongens terecht en 36% bij de meisjes. Het lijkt erop dat de bestaande inspanningen, faciliteiten en infrastructuur beter toegesneden zijn op de voorkeuren van jongens. Alle reden dus om het sportbeleid eens met een andere bril op te gaan bekijken.

Aanbevelingen sportbeleid

- Hou rekening met de voorkeuren van jongens en meisjes bij de sporten die in het kader van de Rotterdamse Aanpak Sport worden aangeboden.
- Bied jongens de gelegenheid om in aanraking te komen met 'meisjessporten' en vice versa.
- Een evenwichtig sportaanbod voor jongens en meisjes houdt er rekening mee dat veel meisjes liever niet sporten in de buitenruimte, maar zich liever onbespied, dus binnen, sportief uitleven.
- Zie niet een lidmaatschap van een vereniging als het hoogste einddoel, maar houdt rekening met de verschillende voorkeuren van jongens en meisjes als het gaat om het verband waarin zij het liefst sporten. Meisjes sporten vaker ongeorganiseerd dan jongens.
- Hou in de gaten wie het meest profiteren van het gevoerde sportbeleid. Monitor de budgetten op sekse en stel kwantitatieve doelen op voor de deelname van jongens en meisjes aan sportieve voorzieningen, evenementen en toernooien.
- Doe mee aan de pilot die het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in 2005 gaat uitzetten op het gebied van gender budgeting in de sport. Het jaar van de sport kan op die manier aangewend worden om ook binnen de sport gelijke kansen te realiseren.

Voeding en beweging _Bewegingsarmoede en overconsumptie resulterend in een te hoog gewicht op jonge leeftijd nemen steeds meer toe. De gezondheidsrisico's voor de jeugd en de risico's op latere leeftijd nopen om die trend te keren. De GGD, SenR en DSO ontwikkelen op dit moment gezamenlijk plannen gericht op de jeugd om hen gezonder te laten eten en meer te laten bewegen. 'De gezonde keuze moet makkelijker, aantrekkelijker en vanzelfsprekender worden gemaakt.' (projectplan Voeding en Beweging, 2004, p. 3) Vooralsnog is het idee om een Steunpunt Voeding en Beweging op te richten van waaruit preventieve interventies worden ontwikkeld en partners van up-to-date informatie worden voorzien. De Jeugdgezondheidszorg moet een rol gaan spelen bij het signaleren van overgewicht en het doorverwijzen van kinderen die te zwaar zijn. De Rotterdamse Jeugdmonitor zal uiteraard een belangrijk instrument zijn bij het determineren van risico's en risicogroepen en het monitoren van de resultaten. Het is bekend dat overgewicht, een ongezonde leefstijl en overconsumptie sterk samenhangen met sociaal-economische status. Tevens is bekend dat eetstoornissen vooral bij meisjes voorkomen en dat jongens hun geld aan ongezondere zaken besteden. Over gezondheidsrisico's bij de verschillende etniciteiten is vooralsnog minder bekend. In Rotterdam zijn er echter uitstekende instrumenten voorhanden - de Jeugdmonitor en het Elektronisch Cliëntendossier dat wordt ontwikkeld - om het gedrag van verschillende groepen en de risico's die zij lopen in kaart te brengen. Met behulp van deze instrumenten kunnen de verschillen tussen de geslachten, etniciteiten en sociale groepen in kaart worden gebracht. Gerichte interventies kunnen op basis hiervan worden ontwikkeld.

Aanbeveling beleid Voeding en beweging

- Dit nieuwe beleidsterrein biedt een uitgelezen kans om sekse, etniciteit en sociale status vanaf het begin systematisch mee te nemen in analyses, interventies en monitoring. Laat dit beleidsterrein een voorbeeldfunctie vervullen op het gebied van gender mainstreaming.

3.5 Aanbevelingen op een rij

Dienst Stedelijk Onderwijs

Aanbevelingen preventie jeugdwerkloosheid

- Alhoewel niet expliciet genoemd ligt in het kader van *Beroepsonderwijs ontketend* een kans bij uitstek om emancipatiedoelstellingen te realiseren. Met name bij het realiseren van doorlopende leerwegen kan er nagedacht worden over hoe de seksesegregatie een handje te helpen doorbreken. Voorts kunnen scholen gestimuleerd worden om in hun curriculum aandacht te besteden aan het ontwikkelen van een meervoudig toekomstperspectief.
- De medewerkers van het jongerenloket kunnen alert zijn op seksevanzelfsprekendheden als het gaat om het begeleiden van jongeren richting opleiding of arbeidsmarkt. Het aanboren van talenten van jongeren kan hier wel eens van nog groter belang zijn, omdat zij in het reguliere aanbod blijkaar slecht aan hun trekken kwamen.
- Voorts lijkt meer zicht geboden op de redenen waarom allochtone meisjes vaker het onderwijs vroegtijdig verlaten dan autochtone meisjes. Onderzoek hiernaar is geboden.

Aanbeveling verzuimbeleid

- Aangezien Leerplicht over uitstekende cijfers beschikt, lijkt het een kleine stap om niet alleen op het niveau van deelgemeenten, wijken en scholen te interveniëren, maar ook daar waar nodig sekse en etnisch specifieke analyses te maken en interventies te ontwikkelen.

Aanbevelingen opvoedingsondersteuning

- In Rotterdam is allerhande voorlichting over thema's als opvoeding en gezondheid sterk gericht op vrouwen. Dit komt mede omdat mensen veelal via het sociaal-cultureel werk of via ouderkamers op scholen worden bereikt, die zich beide sterk op vrouwen richten, of via allochtone vrouwenorganisaties en -huizen. Voor het bereiken van mannen/vaders is veel minder deskundigheid voorhanden. Om die deskundigheid op te bouwen kunnen in 2005 de inspanningen zich richten op het betrekken van bijvoorbeeld allochtone zelforganisaties bij vraagstukken rond onderwijs en opvoeding. Niet alleen met het doel om actieve vadergroepen te organiseren, maar ook om de belangstelling te peilen voor en ideeën te genereren over het betrekken van vaders bij scholen en JOEDs.
- Het bereiken van autochtone vaders vergt een andere strategie, omdat zij zich niet hebben georganiseerd in de vorm van zelforganisaties. Een conferentie over het thema mannen en opvoeding gericht op mannen zelf - en dus niet op de organisaties die met ouders werken zoals in de vaderweek - zou een aanzet kunnen geven tot het inventariseren van wensen en ideeën van allochtone én autochtone mannen.
- Op dit moment wordt in de oudkomerstrajecten voor opvoeders aandacht besteed aan opvoedingszaken. Ook in de oudkomerstrajecten voor werklozen zou deze opvoedingsmodule opgenomen kunnen worden.
- De nieuw op te richten JOEDs kunnen een belangrijke rol spelen in het stimuleren van rol doorbrekend opvoeden van jongens en meisjes en het signaleren van problemen bij meisjes. En daarmee een bijdrage leveren aan het concretiseren van de acties uit het *Plan van Aanpak Vrouwenemancipatie*. Daartoe zouden vanaf de start de genoemde acties in de werkplannen van de JOEDs moeten worden opgenomen. Ook kan bij het aantrekken van personeel worden gelet op de affiniteit met gendervraagstukken en de genderdeskundigheid. Voorts kunnen de voorgestelde modules gelijke rechten van meisjes en jongens in dit verband worden ontwikkeld.

Aanbeveling schoolmaatschappelijk werk

- Alleen al omdat er zoveel geld omgaat in het schoolmaatschappelijk werk is het de moeite waard te onderzoeken wat de reden is dat meisjes beter door deze voorziening worden bereikt dan jongens. Vervolgens kan bekeken worden of dit een wenselijke situatie is of dat er gewerkt moet worden aan het beter toegankelijk maken van deze werksoort voor jongens die problemen hebben. Wellicht kunnen dan interventies voor jongens die ook problemen gaan veroorzaken gedeeltelijk worden voorkomen.

Aanbevelingen sociale competenties

- De alertheid op (verborgen) normativiteit en seksevanzelfsprekendheden kan door de gemeente worden bevorderd door een inhoudelijke studie te (laten) verrichten naar sociale competentieprogramma's op de verschillende schoolniveaus. Zo'n studie kan tevens worden aangegrepen om het begrip verder te operationaliseren en daarmee een eerste stap te doen richting effectmeting van de verschillende programma's;
- Voorts zou het wenselijk zijn om leraren te trainen op het herkennen van de eigen (sekse-)normativiteit in hun omgang met kinderen uit verschillende culturen. Zij zijn immers degenen die zeer bepalend zijn voor het schoolsucces van de jeugd.

Deelgemeente Delfshaven

Aanbevelingen Actieprogramma Jeugd en Overlast (in Delfshaven)

- Analyseer de problemen/hulpvragen van de klanten van het JACD naar sekse en bekijk of er veelvoorkomende problemen van jongens en/of meisjes zijn waar reguliere instellingen beter op toegerust kunnen worden.
- In het kader van de kwaliteitszorg is het wenselijk om periodiek klanten van het JACD te raadplegen en hen mee te laten denken over het aanbod.
- Binnen actieprogramma Jeugd en Overlast ligt de nadruk op het paal en perk stellen aan ongewenst gedrag van jongeren. Het JACD constateert in de praktijk dat deze *zero tolerance* kan leiden tot stereotiepe beeldvorming over hangjongeren. Het opbouwwerk zou een belangrijke rol kunnen vervullen bij het doorbreken van deze beeldvorming door contacten te organiseren tussen hangjongeren en overige buurtbewoners. Het actieprogramma zou in die zin kunnen worden aangevuld.
- Het lijkt erop dat er vaker aparte voorzieningen voor jongens van 12 t/m 17 jaar nodig zijn dan voor meisjes. Binnen het Integraal Jeugdbeleid zou verder kunnen worden nagedacht over het toerusten van reguliere instellingen en voorzieningen - bijvoorbeeld scholen, schoolmaatschappelijk werk, sociaal-cultureel werk, opbouwwerk - om jongens met problemen adequaat te begeleiden.
- In het kader van het Integraal Jeugdbeleid kan worden nagegaan wat de oorzaak is dat meisjes in de leeftijdsgroep 12 t/m 23 jaar minder dan jongens worden bereikt door het tiener- en jongerenwerk. Voorts kan worden nagegaan of ook in andere deelgemeenten dan Delfshaven meisjes tot en met 17 jaar wel worden bereikt door deze werksoort.

Gemeentelijke Gezondheidsdienst

Aanbeveling voor een centrum voor seksuele gezondheid

- Beperk het blikveld bij de opzet van een centrum niet tot voorlichting over anticonceptie, het testen bij vermoedens van besmetting met een geslachtsziekte en de toegankelijkheid voor druggebruikers en prostituees. Ga ook na welke aspecten van seksuele gezondheid in beeld komen bij het bevorderen van

een positieve, respectvolle benadering van seksuele relaties, vrij van dwang, discriminatie en geweld en neem deze aspecten op als werkvelden binnen het nieuw op te richten centrum. Betrek bij het formuleren van de werkvelden ook de verschillende doelgroepen.

Aanbeveling Preventie van HIV en SOA bij heteroseksuele migrantenmannen

- Betrek ook vrouwen uit de Caribische en moslimgemeenschappen bij het ontwikkelen van methodieken gericht op de mannen.

Sport en Recreatie

Algemene aandachtspunten beleid gender mainstreaming

Sport

- Jongens en meisjes bedrijven verschillende sporten en hebben verschillende wensen ten aanzien van de sport die zij willen bedrijven. Meisjes sporten liever binnen dan buiten waar iedereen hen kan zien. Bovendien sporten meisjes vaker ongeorganiseerd en zijn jongens vaker lid van een sportvereniging. Beleid dat rekening houdt met verschillen tussen jongens en meisjes houdt ook rekening met de vraag van beide en de wijze waarop zij het liefste sport bedrijven.

Besteedbaar inkomen

- Jongens hebben iets meer geld te besteden dan meisjes. Bovendien zijn zij geneigd het geld dat zij hebben uit te geven aan ongezondere zaken. Beleid dat een gezonde leefwijze propageert, zoals het gloednieuwe programma Voeding en Beweging monitort de resultaten ook seksespecifiek.

Aanbeveling analyses Recreatie Dichtbij huis

- Besteed aandacht aan de verschillen tussen de vrijetijdswensen en beleving van de woonomgeving tussen de seksen van de verschillende etnische groepen in een analyse Recreatie Dichtbij Huis. De opzet van de analyse biedt daar alle ruimte voor. Beschikbare gegevens kunnen worden uitgesplitst naar geslacht en etniciteit en in de bijeenkomsten met bewoners kan expliciet aandacht worden besteed aan eventueel verschillende wensen van mannen en vrouwen, jongens en meisjes van diverse origine.

Aanbevelingen sportbeleid

- Hou rekening met de voorkeuren van jongens en meisjes bij de sporten die in het kader van de Rotterdamse Aanpak Sport worden aangeboden.
- Bied jongens de gelegenheid om in aanraking te komen met 'meisjessporten' en vice versa.
- Een evenwichtig sportaanbod voor jongens en meisjes houdt er rekening mee dat veel meisjes liever niet sporten in de buitenruimte, maar zich liever onbespied, dus binnen, sportief uitleven.
- Zie niet een lidmaatschap van een vereniging als het hoogste einddoel, maar houdt rekening met de verschillende voorkeuren van jongens en meisjes als het gaat om het verband waarin zij het liefst sporten. Meisjes sporten vaker ongeorganiseerd dan jongens.
- Hou in de gaten wie het meest profiteren van het gevoerde sportbeleid. Monitor de budgetten op sekse en stel kwantitatieve doelen op voor de deelname van jongens en meisjes aan sportieve voorzieningen, evenementen en toernooien.

- Doe mee aan de pilot die het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in 2005 gaat uitzetten op het gebied van gender budgeting in de sport. Het jaar van de sport kan op die manier aangewend worden om ook binnen de sport gelijke kansen te realiseren.

Aanbeveling beleid Voeding en beweging

- Dit nieuwe beleidsterrein biedt een uitgelezen kans om sekse, etniciteit en sociale status vanaf het begin systematisch mee te nemen in analyses, interventies en monitoring. Laat dit beleidsterrein een voorbeeldfunctie vervullen op het gebied van gender mainstreaming.

Hoofdstuk 4 Follow the money: budgetten jeugdbeleid 2003

In dit hoofdstuk komen de ervaringen met het budgetonderzoek en de gegevens over de budgetten jeugd-beleid aan bod. Het hoofdstuk wordt afgesloten met aanbevelingen voor gender budgeting en komend budgetonderzoek op lokaal niveau.

Een spannend onderdeel van het onderzoek vormde het budgetgedeelte. De opzet was om na te gaan welke budgetten in het jeugdbeleid van DSO, deelgemeente Delfshaven, GGD en SenR in het jaar 2003 ten goede komen aan jongens dan wel meisjes van 12 t/m 17 jaar. Een exercitie die niet alleen nuttig zou zijn in het kader van gender mainstreaming, maar ook een bijdrage kan leveren aan inzicht in de besteding van middelen, in dit onderzoek op het niveau van de burger.

Omdat in Nederland nog geen ervaring met gender budgeting op lokaal niveau is opgedaan, was er de vraag in hoeverre het mogelijk zou blijken om budgetgegevens uit te splitsen naar leeftijd en geslacht. Er wordt immers niet altijd op leeftijd en geslacht geregistreerd, zodat de verwachting was dat er veel handmatig uitgezocht zou moeten worden.

Registratie van gegevens geschiedt op basis van verschillende gronden. Zo zijn er de wettelijke kaders waarbinnen doelgroepen voorgeschreven worden waartussen een onderscheid moet worden gemaakt. Dit kunnen leeftijds-, etnische of inkomensgroepen zijn, maar sommige gelden worden ook toegekend voor specifieke ziekten of handicaps. Daarnaast wordt de registratie van doelgroepen ook bepaald door de voorkeuren van ambtenaren en portefeuillehouders. Die voorkeur is dan weer gebaseerd op informatie die de politieke arena bereikt.

Van tevoren was duidelijk dat het systematisch meenemen van geslacht in de financieringssystematiek, zoals bij gender budgeting wordt beoogd, op gemeentelijk niveau geen haalbare kaart is. Iedere uitgave - dus ook pennen, potloden en kopieerpapier - moet dan voor een bepaald percentage worden toegerekend aan mannen en vrouwen. Dat is een onzinnige exercitie. Het idee was dus dat alleen de gelden die aan extern jeugdbeleid worden besteed in kaart worden gebracht.

Al snel bleek dat ook dit vaak niet haalbaar is.

Zo is het bijvoorbeeld onmogelijk om via de gemeente na te gaan welke middelen er naar het speciaal onderwijs gaan. De gemeente geeft geld aan de schoolbesturen die op hun beurt de middelen weer verde-len onder de scholen die zij onder hun beheer hebben. Alle schoolbesturen in Rotterdam hadden benaderd moeten worden voor nadere gegevens. Op zich is dit mogelijk, maar dit was teveel werk in het kader van dit onderzoek. Hetzelfde geldt voor het toerekenen van subsidies aan sportverenigingen en het onderhoud van sportvelden naar leeftijd en geslacht. Het is een enorm karwei om uit te zoeken wie en van welke leef-tijd lid zijn van welke sportvereniging en wie gebruik maken van de sportvelden. Voor zwembaden en wijk-accommodaties geldt hetzelfde.

Een andere factor is dat gemeentelijk beleid en gemeenteambtenaren voortdurend in beweging zijn. Zo is het Integraal Jeugdbeleid (DSO, GGD, SZW, SenR en PbV) in 2004 op een andere leest geschoeid dan in het jaar daarvoor. Budgetten zijn samengevoegd of juist uit elkaar gehaald, ambtenaren krijgen ander werk.

Voor het Integraal Jeugdbeleid bleek het niet mogelijk de budgetten uit 2003 te achterhalen, omdat zij toen onderdeel vormde van de rapportages van de bestuursdienst en deze het jeugdbeleid niet apart registreerde. Voor het Integraal Jeugdbeleid is daarom het budget van 2004 meegenomen in het overzicht. Omdat er

echter nog geen cijfers over het bereik van jongens en meisjes bekend zijn, kon er geen uitsplitsing worden gemaakt.

Voor projecten en subsidies was de verwachting dat er wel een onderscheid naar leeftijd en geslacht gemaakt zou kunnen worden. Dit bleek inderdaad het geval. Zij het dat instellingen zoals het sociaal-cultu-reel werk, het opbouwwerk en het JACD in Delfshaven heel wat moeite hebben moeten doen om achteraf na te gaan wie er precies deel hadden genomen aan activiteiten, of wie zij hadden bediend dan wel begeleid in 2003.

Een complicerende factor was de gekozen leeftijdscategorie. Bij Sport & Recreatie en bij het tiener- en jon-gerenwerk bijvoorbeeld worden andere leeftijdsindelingen gemaakt dan 12 t/m 17, waardoor er regelmatig geschat moest worden hoeveel 12 en 13 jarigen er betrokken waren bij de activiteiten voor 9 t/m 13 jari-gen. Die schattingen zijn soms gebaseerd op de indruk van de professionals die met de jongeren werken en soms is de gemeentelijke basisadministratie als uitgangspunt genomen, oftewel de leeftijdsopbouw van de Rotterdamse bevolking.

Budgetten jeugdbeleid _Hieronder volgt de samenvatting van de budgettaire gegevens over het jeugdbeleid 2003 voor 12 t/m 17 jarigen. Een uitgebreid overzicht is te vinden in bijlage 2 waarin met behulp van een notenapparaat de verantwoording over de herkomst van de data wordt gegeven.

Op het eerste gezicht lijkt de verdeling van de middelen over jongens en meisjes tamelijk evenredig: aan jongens komt 46% van het budget ten goede en aan meisjes 54%. Hierbij moet echter worden aangete-kend dat de afdeling Jeugd en Opvoeding, waar de actieprogramma's Jeugd onder vallen, alleen budgetge-gevens heeft over 2004. In dat jaar was er € 1.041.000 beschikbaar voor jeugdparticipatie (JeugdMaand, Kinderrechtenfestival, Tweede Thuis, Platform Jongerenwerk, Onderwijsjournaal). Daarnaast was er een budget voor opvoedingsondersteuning van € 312.000. De afdeling heeft geen opgave gedaan van de beschikbare middelen voor actieprogramma's Jeugdwerkloosheid en Jeugd en Overlast.

Opgave Dienst Stedelijk Onderwijs		budgetten jeugd 12 t/m 17 jaar, 2003		
omschrijving	bedrag	bedrag	bedrag	% toegerekend
	toegerekend	jongens	meisjes	
	12 t/m 17 jaar	12 t/m 17 jaar	12 t/m 17 jaar	jongens/meisjes
Schoolmaatschappelijk werk	2.440.000	976.000	1.464.000	40/60
Voortijdig Schoolverlaten	468.000	248.040	219.960	53/47
Stedelijk Instrument				
Sluitende Aanpak	157.335	78.668	78.668	50/50
Sisa Kernpunten	105.350	79.013	26.338	75/25
Sisa Outreachend jongerenwerk	31.850	23.888	7.963	75/25
Brede School BAO en VO,				
Onderwijskansenzone				
ROAP deelgemeente	1.075.000	537.500	537.500	50/50
Funderend Onderwijs	945.000	472.500	472.500	50/50
Tienermoeders	144.000	---	144.000	0/100
Totaal	5.366.535	2.415.609	2.950.929	46/54

De middelen komen waarschijnlijk uit de in 2003 aan het Programma Opgroeien in Rotterdam bestede. Zoals hierboven beschreven, kon dit budget echter niet meer worden achterhaald. Ook waren er geen gegevens over de doelgroepen waaraan de budgetten ten goede zijn gekomen.

Voorts kon niet worden nagegaan hoe de budgetten van het funderend onderwijs, waaronder het speciaal onderwijs, zijn besteed. Aan het speciaal onderwijs nemen meer jongens deel dan meisjes. Om een zuiverder percentage te kunnen berekenen, hadden alle schoolbesturen aangeschreven moeten worden. Dit was niet haalbaar in het kader van dit onderzoek. Het is dus de vraag of hier gehanteerde schatting dat 50% van de middelen aan jongens is besteed en 50% aan meisjes juist is.

Door de ontbrekende gegevens kunnen er weinig uitspraken gedaan worden over de besteding van middelen op het niveau van jongens en meisjes in 2003. Opmerkelijk is dat een algemene voorziening als het schoolmaatschappelijk werk meer meisjes dan jongens bereikt (zie ook de paragraaf over DSO in hoofdstuk 2). Verder valt op dat het Stedelijk Instrument Sluitende Aanpak (SISA) evenveel wordt toegerekend aan jongens als meisjes, terwijl de SISA-instellingen meer jongens dan meisjes bereiken.

Ook in Delfshaven lijkt de verdeling van de budgetten over jongens en meisjes op het eerste gezicht evenredig. Aan meisjes komt 54% van de middelen ten goede en aan jongens 46%. Kijken we naar het aantal projecten voor jongens en meisjes dan zien we dat vijf projecten meer jongens bereiken. Alleen het sociaal-cultureel werk bereikt meer meisjes in deze leeftijdsgroep (zie ook hoofdstuk 2). Uit ander onderzoek (DSO, Stichting Stadswerk, Platform Jongerenwerk, 2004) weten we dat het sociaal-cultureel werk over het algemeen meer jongens dan meisjes bereikt. Daarom is het interessant om ook te bekijken hoeveel procent van het totale budget van tiener- en jongerenwerk van 9 t/m 23 jaar aan onze leeftijdsgroep wordt besteed. Het blijkt dat 36% van de middelen ten goede komt aan de 12 t/m 17 jarigen. De overige 74% komt dus waarschijnlijk meer ten goede aan jongens.

Deelgemeente Delfshaven				
budgetten jeugd 12 t/m 17 jaar, 2003				
omschrijving	bedrag toegerekend 12 t/m 17 jaar	bedrag jongens 12 t/m 17 jaar	bedrag meisjes 12 t/m 17 jaar	% toegerekend jongens/meisjes
JACD jongerenbegeleiding	110.532	79.584	30.949	72/28
Disk scw tiener- en jongerenwerk	766.060	283.442	482.618	37/63
Nieuwe Perspectieven Delfshaven	9.030	5.689	3.341	63/37
Stichting Delmatur				
Leerlingenbegeleiding	70.000	45.500	24.500	65/35
Delphi opbouwwerk onderwijs- opbouwwerk Meiden praten met Meiden	geen opgave			
After School	68.975	34.488	34.488	50/50
Werkgelegenheidsbevordering	5.761	2.881	2.881	50/50
Sportstimulering/Schoolsport	44.981	31.487	13.494	70/30
Buurtsport	60.000	42.000	18.000	70/30
Totaal	1.166.263	541.770	624.496	46/54

Gemeentelijke Gezondheidsdienst				
budgetten jeugd 12 t/m 17 jaar, 2003				
omschrijving	bedrag toegerekend 12 t/m 17 jaar	bedrag jongens 12 t/m 17 jaar	bedrag meisjes 12 t/m 17 jaar	% toegerekend jongens/meisjes
Elektronisch Cliëntendossier	69.308	34.100	35.208	49,2/50,8
Jouw Project	41.898	23.882	18.016	57/43
Gezins Gedrags Interventie	niet achterhaald			
Nieuwe Perspectieven	144.167	99.475	44.692	69/31
Scala onderzoek Nwe				
Perspectieven voor meisjes	7.631	----	7.631	0/100
Silk	36.704	36.704	----	100/0
Marokkaanse Contactfunctionaris	15.677	7.995	7.682	51/49
Kaapverdiaanse				
Contactfunctionaris	15.081	5.278	9.803	35/65
Plataan opvang zwerfjongeren	100.664	74.491	26.173	74/26
Voeding en beweging				
reservering 2004	9.023	4.439	4.584	49,2/50,8
Opvoedingseducatie	19.749	9.717	10.032	49,2/50,8
JOED reserveringen 2004	11.823	5.817	6.006	49,2/50,8
Jeugdmonitor	niet achterhaald			
Groepsvoorlichting SOA/AIDS	20.000	13.600	6.400	68/32
Totaal	546.977	315.498	231.479	58/42

De posten sportvelden, sporthallen, zwembaden en wijkaccomodaties, waarmee een totaalbedrag van € 3.010.513 is gemoeid, konden met geen mogelijkheid aan onze leeftijdsgroep worden toegerekend. Ook zijn er geen gegevens over de aantallen mannen en vrouwen die van deze voorzieningen gebruik maken.

Bij de GGD komt 58% van de budgetten die worden besteed aan de 12 t/m 17 jarigen ten goede aan jongens en 42% aan meisjes. Er zijn geen gegevens verkregen over de budgetten voor de jeugdmonitor en de jeugdgezondheidszorg die beide vermoedelijk voor 51% aan meisjes worden besteed - het percentage van de vrouwelijke bevolking in deze leeftijdsgroep. Hierdoor zal het percentage dat in werkelijkheid aan meisjes wordt besteed nog iets gunstiger uitpakken.

Bij de dienst Sport en Recreatie konden alle gegevens goed worden achterhaald; er wordt systematisch bijgehouden wie aan welke activiteiten deelneemt. Het bleek lastig te zijn om de activiteiten toe te rekenen aan de leeftijdsgroep van 12 t/m 17 jaar, omdat dit niet de leeftijdscategorie is die de dienst hanteert voor haar gegevensverzameling. Desalniettemin kon men met behulp van behoorlijk wat rekenwerk de gewenste data aanleveren.

Bij eerste oogopslag wordt duidelijk dat er meer gelden van Sport en Recreatie naar jongens dan naar meisjes gaan. In totaal wordt 63% van het budget besteed aan jongens en 37% aan meisjes. Dit percen-

Opgave Sport en Recreatie		budgetten jeugd 12 t/m 17 jaar, 2003		
omschrijving	bedrag	bedrag	bedrag	% toegerekend jongens/meisjes
	toegerekend 12 t/m 17 jaar	jongens 12 t/m 17 jaar	meisjes 12 t/m 17 jaar	
Schoolsportactiviteiten VO	39.358	19.679	19.679	50/50
Jeugdsportpas	219.798	125.285	94.513	57/43
Skatepark Westblaak	19.531	16.601	2.930	85/15
Binnenstadspelen	250.000	175.000	75.000	70/30
Brede school pilot	1.000	400	600	40/60
Stedelijke schoolstoernooien	19.305	12.741	6.564	66/34
Totaal Sport	548.992	349.706	199.286	64/36
On tha Move	6.000	2.100	3.900	35/65
Jongerenprogramming Overschie	2.000	1.080	920	54/46
Jeugddebat	6.000	3.000	3.000	50/50
Wijkrecreatie Buitenfestival	10.000	6.000	4.000	60/40
Wijkrecreatie Rotterdams Wijktheater	15.000	9.000	6.000	60/40
Totaal cultuur	39.000	21.180	17.820	54/46
Natuur en Milieu RJME	10.000	6.000	4.000	60/40
Totaal Natuur en Milieu	10.000	6.000	4.000	60/40
Totaal Sport en Recreatie	597.992	376.886	221.106	63/37

tage wordt vooral veroorzaakt door de sportactiviteiten. Het meeste geld van de dienst gaat naar sport en het kleinste percentage meisjes wordt bereikt. Over de mogelijke oorzaken hiervoor is uitgebreid aandacht besteed in het vorige hoofdstuk.

Conclusies en aanbevelingen genderbudgeting _Bij aanvang van het onderzoek was de verwachting dat er meer geld naar jongens gaat dan naar meisjes in de leeftijdsgroep 12 t/m 17 jaar. Dit is alleen het geval bij de dienst Sport en Recreatie. In de deelgemeente Delfshaven zijn er weliswaar meer projecten op jongens gericht, maar gaat er in totaal toch meer geld naar meisjes, omdat het sociaal-cultureel werk de meisjes in deze leeftijdsgroep meer bereikt. Voor het grootste gedeelte van de budgetten van DSO kon niet worden achterhaald aan wie zij ten goede komen. Dit geldt ook voor de GGD. Het lijkt erop dat in beide diensten de middelen tamelijk evenredig besteed worden aan jongens en meisjes.

De aandacht die in de media uitgaat naar de bestrijding van overlast en de preventie van criminaliteit weerspiegelt zich dus niet in de budgetten.

Op basis van de budgetgegevens uit Delfshaven kan met enige voorzichtigheid worden geconcludeerd dat het reguliere en/of preventieve aanbod meisjes beter bereikt en dat er meer speciale projecten voor jon-

gens zijn. Dat reguliere aanbod voltrekt zich in de luwte en krijgt weinig (media-)aandacht. De speciale projecten voor jongens daarentegen staan volop in de belangstelling.

Voor het (integraal) jeugdbeleid betekent dit dat er meer aandacht besteed zou kunnen worden aan het beter toespitsen van het reguliere en/of preventieve aanbod op jongens. Hoe kan ervoor worden gezorgd dat dit beter bij hen aansluit? Een andere vraag die zich opdringt is hoe het zit met het aanbod voor jongens die geen lastpakken zijn? Kunnen zij met vragen en problemen voldoende terecht bij de reguliere instellingen? En hoe zit het met het aanbod voor meisjes met ingewikkelde problemen als zij ze niet internaliseren?

Op grond van de verwachte uitkomst - er gaat meer geld naar jongens - zou er meer geld en aandacht naar meisjes uit moeten gaan. Dit is alleen het geval op het gebied van sport en recreatie. De uitkomsten bij de overige budgetten wijzen eerder in een tegengestelde richting: het zijn de jongens aan wie in het kader van gender mainstreaming meer aandacht besteed zou moeten worden.

Budgetonderzoek _Het is ingewikkeld gebleken om budgetten te achterhalen op het niveau van de burger, in dit geval jongens en meisjes in de leeftijdsgroep van 12 t/m 17 jaar. De oorzaken zijn al aan het begin van dit hoofdstuk gegeven: gegevens worden niet altijd uitgesplitst naar jongens en meisjes, soms was het teveel werk om precies de verdeling van budgetten na te gaan, gemeentelijk beleid is voortdurend in beweging en de budgetten bewegen mee; ambtenaren veranderen van baan en met hen verdwijnt kennis over het gevoerde beleid, gehanteerde leeftijdscategorieën stroken niet altijd met die in dit onderzoek.

Ondanks deze complicerende factoren is het wel mogelijk om budgetonderzoek te verrichten, alleen zou er meer tijd beschikbaar moeten zijn om alles tot in de puntjes uit te zoeken. Tijd die de betrokken ambtenaren niet hadden, omdat zij de gegevens naast hun reguliere werk moesten verzamelen.

Een gedeeltelijke oplossing zou zijn om op geslacht te registreren. De gemeente kan dit als voorwaarde stellen bij de subsidie. Ook kan aan de jaarverslagen van diensten, zoals GGD, DSO, SoZaWe, SenR en uitvoerende instellingen die direct voor burgers werken de eis worden gesteld om hun bereik naar geslacht in het jaarverslag op te nemen.

Het lijkt niet doeltreffend om geslacht systematisch mee te nemen in de financieringssystematiek van de gemeente. Alle uitgaven zouden dan toegerekend moeten worden aan mannen en vrouwen: voor groen-voorziening en parkeerpaaltjes is dit niet zo interessant. Wel zou voordat beleid geïmplementeerd wordt, bepaald kunnen worden wanneer het onderscheid naar geslacht relevante beleidsinformatie op kan leveren. Dan komt er meer samenhang tussen de beleidsdoelen op het niveau van de burger en de bestede budgetten. Achteraf is het mogelijk om periodieke steekproeven (sonderen) te houden. Hiervoor zijn goede en eenduidige definities noodzakelijk die door de jaren heen zo veel mogelijk hetzelfde blijven.

Veranderende inhouden van termen, zoals de term Brede School, waar vier jaar geleden andere uitgaven onder vielen dan tegenwoordig, en onvolledige informatie zullen echter altijd een rol spelen. Het zal dus in veel gevallen om een schatting blijven gaan.

Voor gender budgeting op lokaal niveau begint in Nederland meer belangstelling te komen. Het Ministerie van SoZaWe start dit jaar nog een pilot genderbudgeting in de sport waaraan een aantal gemeenten mee gaan doen. Uit deze eerste lokale genderbudget pilot kan worden geleerd dat het veel tijd en inspanning kost om de gegevens op een rij te krijgen. Neem die tijd en maak het de gemeente financieel mogelijk om

de extra inspanningen te verrichten. Neem ook tijd om de pilot te introduceren en waar nodig ambtenaren en politici bij te scholen over het onderwerp gender mainstreaming en budgeting.

Hoofdstuk 5 Follow the Experience: samenvatting, conclusies en aanbevelingen

Rotterdam heeft als eerste stad in Nederland een gender budgetanalyse uitgevoerd, en wel op het gebied van jeugdbeleid voor 12 t/m 17 jarigen. Daarnaast is een gender analyse uitgevoerd op een aantal nieuwe ontwikkelingen binnen het jeugdbeleid. De pilot vond plaats in het kader van een door Europa medegefinancierd project *Sister Cities going gender*.

De pilot bestond uit drie onderdelen:

1. Follow the trend: wordt er rekening gehouden met genderverschillen in nieuwe beleidsontwikkelingen, of wat zijn aanknopingspunten voor gender mainstreaming?
2. Follow the money: hoeveel gemeentelijk geld is er in 2003 ten goede gekomen aan jongens en hoeveel aan meisjes?
3. Follow the experience: ervaringen opgedaan in de pilot. Is gender mainstreaming een aantrekkelijke optie voor het integreren van genderbeleid? En zo ja, wat zijn ideeën voor mainstreaming binnen de gemeente voor de toekomst?

De pilot is tevens aangegrepen om eerste ervaringen op te doen met een infrastructuur voor genderbeleid. De deelnemers waren DSO, GGD, SenR en deelgemeente Delfshaven. De tijdsperiode voor de hele pilot was door Europa gesteld van 1 januari 2004 - 1 februari 2005.

Gender _Gender is een Engelse term die verwijst naar de maatschappelijk geconstrueerde verschillen tussen mannen en vrouwen.

Gender Mainstreaming _De Raad van Europa definieert Gender Mainstreaming (GM) als volgt: 'Het (re)organiseren, verbeteren, ontwikkelen en evalueren van beleidsprocessen op zo'n manier dat het perspectief van gendergelijkheid wordt geïntegreerd in al het beleid, door de actoren die normaal dat beleid maken.'

Implementatie _Het implementeren van GM verschilt niet van de aanpak van willekeurig welk ander beleid dan ook.

De basis van GM is kennis over de positie van jongens en meisjes, mannen en vrouwen op de verschillende beleidsterreinen. Vervolgens is het zaak om in de verschillende diensten de knelpunten en de eigen beleidspraktijk op een rij te zetten en deze om te zetten in concrete, en zowel kwantitatieve als ook kwalitatieve doelstellingen voor de eigen dienst. Ook dient het reguliere beleid bekeken te worden op raakvlakken met gendervraagstukken.

Op basis van deze analyse kan een plan van aanpak worden opgesteld, dat wordt opgenomen in de jaarplannen. Hierbij komen vanzelfsprekend middelen om de hoek kijken.

Gender budgeting _Er zijn verschillende momenten in het beleidsproces waarop gender budgeting aan de orde kan komen. Bij het opstellen van de begroting kan nagegaan worden:

- voor welke groepen m/v zijn de doelstellingen geformuleerd?;

- hoe zorgen we ervoor dat het beleid hen ten goede komt?;
- hoe doen we dit op de meest efficiënte en effectieve manier?

Bij de beleidsverantwoording kan nagegaan worden:

- voor welke groepen m/v hebben we bereikt wat we wilden?;
- behoeft het beleid bijstelling om effectiever te zijn voor verschillende groepen m/v?

Vervolgens zijn er verschillende manieren om budgetten te analyseren vanuit man/vrouwperspectief; achteraf (zoals nu in Rotterdam is gebeurd) of vooraf in de vorm van een emancipatie effectrapportage. Ook kunnen er seksspecifieke gebruikersevaluaties plaatsvinden.

Tenslotte kan gender budgeting in verschillende graden geïntegreerd zijn in de cyclus van planning & control; van volledig tot incidenteel.

Hieronder wordt steeds per dienst of deelgemeente aangegeven wat de belangrijkste resultaten en aanbevelingen zijn. Alle nieuwe ontwikkelingen zijn bekeken met de volgende vragen in het achterhoofd:

- Houdt het beleid rekening met verschillen tussen jongens en meisjes van verschillende etniciteiten?
- Sluit het beleid aan bij voorkeuren van zowel jongens als meisjes?
- Hoe kan het beleid bijdragen aan gelijke kansen van jongens en meisjes, oftewel hoe wordt vermeden dat de bestaande ongelijkheid wordt vergroot?
- Hoe kan het beleid bijdragen aan het doorbreken van stereotiepe rollen en beeldvorming over jongens en meisjes?
- Zijn jongens en meisjes betrokken bij de totstandkoming van beleid?

Het doel was steeds om te kijken of het beleid effectiever, dan wel efficiënter zou kunnen worden. De aanbevelingen zijn dan ook hierop gericht.

De verantwoordelijkheid voor die aanbevelingen ligt geheel bij de onderzoekster. Zij zijn gebaseerd op de analyse van de trends en budgetten, waarvoor de diensten en deelgemeente de gegevens hebben geleverd. Het is aan de beleidsmakers zelf om te kijken welke interpretaties en aanbevelingen zij bruikbaar vinden.

Dienst Stedelijk Onderwijs _In de *Actuele Emancipatieagenda 2001-2002* heeft het Ministerie van OCW doelstellingen geformuleerd op het gebied van onderwijs emancipatie. De belangrijkste twee doelstellingen liggen in het doorbreken van de seksesegregatie binnen het onderwijs en het doorbreken van het eenvoudige (als tegenhanger van meervoudige) toekomstperspectief van jongens. Meisjes zien een toekomst voor zich met werken én zorgen, terwijl jongens later vooral willen werken. Turkse en Marokkaanse meisjes willen zelfs twee keer zo vaak alleen de kost verdienen als Surinaamse meisjes en drie keer zo vaak als autochtone meisjes.

In Rotterdam wordt er geen onderwijs emancipatiebeleid gevoerd, maar er zijn wel aanknopingspunten voor de integratie van de doelstellingen van het Ministerie. In het kader van het Achterstandsplan 2002-2006 bijvoorbeeld zou het lokale beleid een impuls kunnen geven aan het ontwikkelen van een meervoudig toekomstperspectief, waarbij zowel mannen als vrouwen zorgen en betaalde arbeid verrichten, en aan het doorbreken van de seksesegregatie in het onderwijs.

Bestrijding Jeugdwerkloosheid _In het kader van het voorkomen en bestrijden van jeugdwerkloosheid zet Rotterdam in op het stimuleren van de kenniseconomie en de ICT, door die onderwijssectoren te versterken waar traditiegetrouw vooral jongens naar toe gaan.

- Door meer aandacht te besteden aan mogelijkheden om deze opleidingen ook voor meisjes aantrekkelijk te maken, zou zij een bijdrage leveren aan het doorbreken van de seksesegregatie in het onderwijs en later op de arbeidsmarkt.

Verminderen schooluitval _Daarnaast zet Rotterdam in op het verlagen van het percentage van schooluitval.

Een mogelijke voorbode van schooluitval is het schoolverzuim. Hierover beschikt de afdeling Leerplicht over gedetailleerde cijfers, die waar relevant uitgesplitst zijn naar etniciteit, geslacht, wijk of deelgemeente.

- Het lijkt voor de afdeling Leerplicht een kleine stap om niet alleen op het niveau van de deelgemeenten, wijken en scholen te interveniëren, maar ook op basis van de sekse en etnisch specifieke analyses interventies te ontwikkelen.

Beroepsonderwijs ontketend _In het kader van het convenant *Beroepsonderwijs ontketend* ligt een kans bij uitstek om emancipatiedoelstellingen te realiseren.

- Met name bij het realiseren van doorlopende leerwegen tussen VMBO en MBO kan er nagedacht worden over hoe de seksesegregatie een handje te helpen doorbreken. Voorts kunnen scholen gestimuleerd worden om in hun curriculum aandacht te besteden aan het ontwikkelen van een meervoudig toekomstperspectief.

Jongerenloket _De medewerkers van het jongerenloket kunnen alert zijn op seksevanzelfsprekendheden als het gaat om het begeleiden van jongeren richting opleiding of arbeidsmarkt.

- Het aanboren van talenten van jongeren kan hier wel eens van nog groter belang zijn, omdat zij in het reguliere aanbod blijkbaar slecht aan hun trekken kwamen.
- Voorts lijkt meer zicht geboden op de redenen waarom allochtone meisjes vaker het onderwijs vroegtijdig verlaten dan autochtone meisjes. Onderzoek hiernaar is wenselijk.

Opvoedingsondersteuning _Binnen de opvoedingsondersteuning wordt gewerkt aan de organisatie van een stedelijke basisinfrastructuur.

In de praktijk blijkt een aantal voorzieningen (ouderkamers, cursusaanbod voor inburgeraars waar over opvoeding wordt voorgelicht) alleen vrouwen te bereiken en is allerhande voorlichting over opvoedingsthema's in het algemeen sterk gericht op vrouwen. DSO wil graag meer vaders bij de opvoeding betrekken.

- In 2005 zouden daartoe allochtone zelforganisaties betrokken kunnen worden bij vraagstukken rond onderwijs en opvoeding. Niet alleen met het doel om meer actieve vadergroepen te organiseren, maar ook om de belangstelling te peilen voor en ideeën te genereren over het betrekken van vaders bij scholen en JOEDs.
- Op dit moment zijn er vooral organisaties betrokken bij de beleidsvorming voor vaders. Op een conferentie over het thema *Mannen en opvoeding* gericht op mannen zelf, zouden wensen en ideeën van allochtone én autochtone mannen geïnventariseerd kunnen worden.
- Ook zou de opvoedingsmodule die nu gebruikt wordt in de oudkomerstrajecten voor opvoeders kunnen worden gebruikt in oudkomerstrajecten voor werklozen.

- De nieuw op te richten JOEDs, gecoördineerd door de GGD, kunnen een belangrijke rol spelen in het stimuleren van roldoorbrekend opvoeden en het signaleren van problemen bij meisjes. Hiertoe zouden de acties uit het *Plan van Aanpak Vrouwenemancipatie* vanaf de start in de werkplannen van de JOEDs kunnen worden opgenomen: het opnemen van modules die ouders bewust maken van de gelijke rechten van meisjes en jongens; het stimuleren van roldoorbrekend opvoeden. Ook kan bij het aantrekken van personeel worden gelet op genderdeskundigheid en de affiniteit met gendervraagstukken.

Schoolmaatschappelijk werk _In dit onderzoek is ook het schoolmaatschappelijk werk bekeken. Niet omdat het een nieuwe voorziening of nieuwe beleidstrend is, maar omdat er veel geld - € 2,5 miljoen - in omgaat en 60% van dat budget aan meisjes ten goede komt. Over de achtergronden hiervan bestaat echter geen duidelijkheid. Het kan zijn dat meisjes makkelijker over de drempel stappen en hulp vragen. Ook kunnen docenten meisjes vaker doorverwijzen naar het schoolmaatschappelijk werk. Tevens kunnen de methodieken van het schoolmaatschappelijk werk meer toegespitst zijn op meisjes dan op jongens.

- De hoeveelheid geld die er in het schoolmaatschappelijk werk omgaat rechtvaardigt een onderzoek naar de reden dat meisjes beter door deze voorziening worden bereikt dan jongens. Vervolgens kan bekeken worden of dit een wenselijke situatie is of dat er gewerkt moet worden aan het beter toegankelijk maken van deze werksoort voor jongens die problemen hebben. Wellicht kunnen dan zwaardere interventies voor probleemjongens gedeeltelijk worden voorkomen.

Sociale competenties _Tenslotte is bij DSO gekeken naar het beleid op het gebied van sociale competenties. Driekwart van de Rotterdamse scholen voor voortgezet onderwijs besteedt hier aandacht aan, terwijl dit aantal in de zogenoemde onveilige wijken op 60% blijft steken. Opvallend is dat in het VMBO meer nadruk ligt op het aanleren van sociale vaardigheden, terwijl in de hogere onderwijsvormen het burgerschap meer aandacht krijgt. Hier lijken kansen te worden gemist. Voorts is sociaal (on)gewenst gedrag afhankelijk van de context waarin dit plaatsvindt. Het is onvermijdelijk dat de normen van de maatschappelijk sterkste groep maatgevend zullen zijn voor andere groepen. De kunst is om alert te blijven op normativiteit en seksevanzelfsprekendheden uit de dominante cultuur niet automatisch als norm op te leggen aan de andere.

- De gemeente zou een inhoudelijke studie kunnen laten verrichten naar sociale competentieprogramma's op de verschillende schoolniveaus. Zo'n studie kan tevens worden aangegrepen om het begrip verder te operationaliseren en daarmee een eerste stap te doen richting effectmeting van de verschillende programma's.
- Voorts zou het wenselijk zijn om leraren te trainen op het herkennen van de eigen normativiteit in hun omgang met kinderen uit verschillende culturen. Zij zijn immers degenen die zeer bepalend zijn voor het schoolsucces van de jeugd.

Deelgemeente Delfshaven _Delfshaven heeft veel van alles in vergelijking tot het Rotterdamse gemiddelde: veel mannen, veel werkzoekenden, veel huurwoningen, veel etnische minderheden, veel mensen met weinig inkomen, meer onveiligheidsgevoelens en niet te vergeten: veel jongeren. De inspanningen van de deelgemeente zijn er vooral op gericht het stedelijk beleid van diensten als DSO, SenR en SoZaWe en instanties als Bureau Jeugdzorg, politie en justitie in samenhang met elkaar te brengen en op elkaar af te stemmen. Daarbij let zij er vooral op of er schakels in de zorg- en hulpverleningsketen ontbreken. Zo krijgt het gemeentelijk actieprogramma Jeugd en Overlast in Delfshaven vorm binnen het

JACD, dat het hele veld van jongerenvoorzieningen coördineert en tevens de plek is waar jongeren met problemen voor SISA worden geregistreerd. Omdat het JACD een voorbeeld is voor vergelijkbare, nog op te zetten voorzieningen in andere deelgemeenten, is het JACD in dit rapport vanuit genderperspectief bekeken.

JACD _In Delfshaven is het JACD in 2001 opgericht om het preventief en correctief aanbod met elkaar in verband te brengen en om jongeren toe te leiden naar werk, scholing, een hulpverleningstraject of vrije tijdsbesteding.

Het JACD komt op verschillende manieren in contact met jongeren. Er zijn vier ambulante jongerenwerkers die de straat op gaan om groepen rondhangende jongeren aan te spreken en in kaart te brengen. Zij bereikt op deze manier meer jongens (75%). Door de aanstelling van een ambulante meidenwerkerster en een actieve vrijwilligster komt zij ook in contact met meisjes, alleen in mindere mate.

Veel van de jongeren met wie zij in contact komen volgen een opleiding en hebben vaak een bijbaantje. Het rondhangen van de jeugd is dan vaker pubergedrag, dan dat het een aanwijzing is voor onmaatschappelijkheid. Dit neemt niet weg dat zij ook in contact komt met jongeren die alleen maar rondhangen. Het JACD heeft zichzelf de vraag gesteld of haar werkwijze wel aansluit bij meiden. Om meiden de vinden, heeft zij contact gezocht met scholen, sociaal-cultureel werk en advies gevraagd bij Scala. Daardoor is de indruk ontstaan dat het sociaal-cultureel werk en de social teams op scholen beter toegerust zijn om meisjes te begeleiden dan jongens met problemen. Jongens vertonen vaker dwingend gedrag waar scholen en sociaal-cultureel werk minder mee overweg kunnen. Omgekeerd is de ervaring dat de meiden die bij het JACD terecht komen een combinatie van problemen hebben: illegaliteit, loverboys, dakloosheid, prostitutie etc. Door de stapeling van zware problemen kunnen andere hulpverleners hier minder mee uit de voeten.

- Het JACD zou dit in haar rapportages zichtbaar kunnen maken door systematisch onderscheid te maken naar geslacht en haar gegevens hierop ook te analyseren. Vervolgens kan gekeken worden of reguliere instellingen beter toegerust kunnen worden om ook met deze problemen om te gaan.

Het JACD maakt zich sterk voor het doorbreken van stereotiepe beeldvorming, met name die over rondhangende jongeren. Zij probeert in haar contacten ook de andere kant van het rondhangen te benadrukken. De positieve functies die een *peer group* heeft voor jongeren: een sociaal kader, een imago, informele steun en tips, loskomen van de ouders etc.

Zij ziet ook een rol weggelegd voor het opbouwwerk om de beeldvorming over groepen jongeren te doorbreken. Zij kan immers positieve contacten tot stand brengen tussen hangjongeren en overige buurtbewoners.

Het JACD heeft deelgenomen aan het stedelijk project *Jongeren Keurmerk*. Hierbinnen zijn kwaliteitscriteria ontwikkeld voor de trajectbegeleiding door jongeren zelf. Het plan is om het werk van het JACD aan de hand van deze criteria door 'haar' jongeren te laten beoordelen.

- In het kader van kwaliteitszorg zou het wenselijk zijn om periodiek jongeren te raadplegen over de werkwijze, de effectiviteit, de bejegening, de deskundigheid etc.

In Delfshaven zijn vijf projecten waar meer jongens aan deelnemen. In totaal gaat er toch meer geld naar meisjes. Dit komt doordat het sociaal-cultureel werk waar het meeste geld naartoe gaat (als enige) meer meiden bereikt dan jongens. Deze uitkomst staat op gespannen voet met die van een stedelijke enquête uit 2004 naar het bereik van het tiener- en jongerenwerk van 12 t/m 23 jaar. Hieruit bleek dat bij een belang-

rijk deel van de instellingen voor sociaal-cultureel werk de verhouding jongens-meisjes in de buurt van de 90%-10% lag.

Hoe vallen deze twee uitkomsten te rijmen?

Het kan zijn dat het tiener- en jongerenwerk vooral de jongere meisjes bereikt en dat in de oudere leeftijdsgroep vooral de jongens worden aangesproken. Als dit het geval is, dan is de vraag hoe het komt dat het tiener- en jongerenwerk oudere meisjes niet meer bereikt. Komt het omdat zij minder geld hebben, over minder vrije tijd beschikken, minder 's avonds naar buiten mogen, zij het aanbod niet aantrekkelijk vinden, er geen aanbod is, zij hun eigen weg wel zoeken? Deze vragen kunnen vooralsnog niet worden beantwoord. In het kader van het Integraal Jeugdbeleid kan dit onderwerp worden opgepakt.

- Het zou goed zijn om in Delfshaven, maar ook in de stad aan de orde te stellen of reguliere en preventieve voorzieningen niet beter toegerust kunnen worden om met probleemjongens om te gaan. De hoofdvraag wordt dan: moeten we jongere jongens apart blijven behandelen of moeten we gender gaan mainstreamen in onze reguliere instellingen en voorzieningen voor de jeugd? In de praktijk lijkt dit te betekenen: meer aandacht voor jongens van 12 t/m 17 jaar en voor meisjes van 17 jaar en ouder.

Gemeentelijke Gezondheidsdienst _Als gevolg van een grote interne reorganisatie wordt er op dit moment niet veel nieuw jeugdbeleid binnen de GGD zelf ontwikkeld. In dit onderzoek is gekeken naar voorgenomen beleid op het gebied van seksuele gezondheid. In 2004 heeft de GGD hierover een notitie het licht doen zien. Zij heeft deze notitie gemaakt om achtergrondinformatie te bieden bij preventiebeleid tienerzwangerschappen en bij een nog op te richten centrum voor seksuele en reproductieve gezondheid.

Opvallend is dat het in deze notitie vooral gaat om het voorkomen van geslachtsziektes en ongewenste zwangerschappen.

- Het zou goed zijn het blikveld bij de opzet van een centrum voor seksuele gezondheid iets te verruimen en na te gaan welke aspecten van seksuele gezondheid in beeld komen bij het bevorderen van een positieve, respectvolle benadering, vrij van discriminatie, dwang en geweld. Onderwerpen als seksueel geweld achter de voordeur, incest, kinderen als getuige van relationeel geweld, loverboys en vrouwenbesnijdenis komen dan eveneens in beeld. Hierop kan binnen een centrum voor seksuele gezondheid worden ingespeeld.
- Betrek ook de verschillende doelgroepen bij het formuleren van de werkvelden.

Bij de GGD is in dit onderzoek ook het project *Preventie van HIV en SOA bij heteroseksuele migrantenmannen* beschreven. In dit project is de bestaande voorlichtingspraktijk over HIV en SOA vanuit een gender- en etniciteitsperspectief geanalyseerd en worden alternatieven ontwikkeld. Omdat het zo'n aardig voorbeeld is van gender mainstreaming, is het beschreven als good practice.

Sport en Recreatie _Meisjes hebben meer verplichtingen en minder vrije tijd dan jongens. Bovendien hebben autochtonen meer vrije tijd dan niet-westerse allochtonen. Bij jongeren in de derde klas van het voortgezet onderwijs is een samenhang gevonden tussen het hebben van een baantje en een ongunstig psychisch welbevinden.

Van de financiële middelen komt bijna tweederde terecht bij jongens. Toch sporten, als het gaat om sport in de brede zin, mannen en vrouwen evenveel. Maar vooral islamitische meisjes en vrouwen sporten

minder dan de jongens en autochtone vrouwen. Daarnaast bestaan er seksespecifieke sporten (met name voetbal en kunstschaatsen) en bestaat er, ongeacht sekse of etnische achtergrond, een zeker mate van overeenstemming over de populariteit van diverse sporttakken. Dit geldt vooral voor traditionele mannen-sporten; meer meisjes zouden graag een mannsport beoefenen dan andersom. Jongens zijn vaker lid van een sportvereniging en meisjes sporten vaker ongeorganiseerd. Meisjes sporten ook liever binnen dan buiten waar iedereen hen kan zien. Er is geen relatie tussen al dan niet aan sport doen en probleemgedrag.

Scholieren hebben al veel geld, maar meisjes tussen 12 en 17 jaar hebben gemiddeld 12% minder dan jongens te besteden. Op jonge leeftijd is het bestedingsgedrag van jongens al ongezonder dan dat van meisjes (hoeveelheid snacks, drugs, rookwaar).

Recreatie _SenR heeft voor Nieuw-Crooswijk en deelgemeente Noord langere termijnvisies over Recreatie dichtbij huis gemaakt. Dit biedt kansen voor gender mainstreaming, maar ook voor diversiteitsbeleid. Het is dan wel van belang dat alle groepen goed in beeld worden gebracht (man, vrouw en verschillende etnische groepen) en dat feitelijke wensen en gedrag dienen als uitgangspunt voor beleid. Nu lijkt het erop dat impliciet de vrije tijdsbesteding van goed verdienende middenklassers de norm is.

- In bijeenkomsten met bewoners kan expliciet aandacht worden besteed aan eventueel verschillende wensen van mannen en vrouwen, jongens en meisjes van diverse origine.

Sport _Op het gebied van sportstimulering kan gender mainstreaming de effectiviteit verhogen.

- Het is raadzaam om de lijst van keuzesporten in de kennismakingsfase uit te breiden met sporten die de voorkeur van meisjes genieten, zodat ook jongens de gelegenheid hebben in aanraking te komen met zogenaamde meisjessporten.
- In de verdiepfase kunnen ook sporten binnen worden georganiseerd als aanvulling op de activiteiten op pleinen en velden.
- Daarnaast kunnen budgetten op sekse worden gemonitord en kwantitatieve doelen worden opgesteld voor de deelname van jongens en meisjes aan sportieve voorzieningen, evenementen en toernooien.
- Voor de doorstroomfase is richting verenigingen flankerend beleid gewenst dat hen faciliteert in het omgaan met verschillende culturen en hun toegankelijkheid voor meisjes en vrouwen vergroot. Indien dit niet mogelijk is kan de vereniging als meest gewenst verband om sport te bedrijven worden losgelaten. De vorm waarin mensen bewegen is minder relevant dan dat het gebeurt.
- Tenslotte kan SenR meedoen aan de pilot die het Ministerie van SoZaWe in 2005 gaat uitzetten op het gebied van gender budgeting in de sport.

Voeding en beweging _Overgewicht, een ongezonde leefstijl en overconsumptie hangen sterk samen met sociaal-economische status. Tevens komen eetstoornissen vooral bij meisjes voor en besteden jongens hun geld aan ongezondere zaken. Over gezondheidsrisico's bij de verschillende etniciteiten is vooralsnog minder bekend.

- Dit nieuwe beleidsterrein biedt een uitgelezen kans om sekse, etniciteit en sociale status vanaf het begin systematisch mee te nemen in analyses, interventies en monitoring.

Budgetten _Bij aanvang van het onderzoek was de verwachting dat er meer geld naar jongens gaat dan naar meisjes in de leeftijdsgroep 12 t/m 17 jaar. Dit is alleen het geval bij de dienst Sport en Recreatie. In de deelgemeente Delfshaven zijn er weliswaar meer projecten op jongens gericht, maar gaat er in totaal toch meer geld naar meisjes, omdat het sociaal-cultureel werk de meisjes in deze leeftijdsgroep meer bereikt. Voor het grootste gedeelte van de budgetten van DSO kon niet worden achterhaald aan wie zij ten goede komen. Dit geldt ook voor de GGD. Het lijkt erop dat in beide diensten de middelen tamelijk evenredig besteed worden aan jongens en meisjes.

De aandacht die in de media uitgaat naar de bestrijding van overlast en de preventie van criminaliteit weerspiegelt zich dus niet in de budgetten.

Op basis van de budgetgegevens uit Delfshaven kan met enige voorzichtigheid worden geconcludeerd dat het reguliere en/of preventieve aanbod meisjes beter bereikt en dat er meer speciale projecten voor jongens zijn. Dat reguliere aanbod voltrekt zich in de luwte en krijgt weinig (media-)aandacht. De speciale projecten voor jongens daarentegen staan volop in de belangstelling.

Voor het (integraal) jeugdbeleid betekent dit dat er meer aandacht besteed zou kunnen worden aan het beter toespitsen van het reguliere en/of preventieve aanbod op jongens.

Hoe kan ervoor worden gezorgd dat dit beter bij hen aansluit? Een andere vraag die zich opdringt is hoe het zit met het aanbod voor jongens die geen lastpakken zijn? Kunnen zij met vragen en problemen voldoende terecht bij de reguliere instellingen? En hoe zit het met het aanbod voor meisjes met ingewikkelde problemen als zij ze niet internaliseren?

Op grond van de verwachte uitkomst - er gaat meer geld naar jongens - zou er meer geld en aandacht naar meisjes uit moeten gaan. Dit is alleen het geval op het gebied van sport en recreatie. De uitkomsten bij de overige budgetten wijzen eerder in een tegengestelde richting:

- het zijn de jongens aan wie in het kader van gender mainstreaming meer aandacht besteed zou kunnen worden.

Budgetonderzoek _Het is ingewikkeld gebleken om budgetten te achterhalen op het niveau van de burger, in dit geval jongens en meisjes in de leeftijdsgroep van 12 t/m 17 jaar. De oorzaken zijn: gegevens worden niet altijd uitgesplitst naar jongens en meisjes, soms was het teveel werk om precies de verdeling van budgetten na te gaan, gemeentelijk beleid is voortdurend in beweging en de budgetten bewegen mee; ambtenaren veranderen van baan en met hen verdwijnt kennis over het gevoerde beleid, gehanteerde leeftijdscategorieën stroken niet altijd met die in dit onderzoek. Het gevolg is dat bij de DSO en de GGD het grootste gedeelte van het budget niet naar jongens en meisjes viel te herleiden.

Ondanks deze complicerende factoren is het wel mogelijk om budgetonderzoek te verrichten, alleen zou er meer tijd beschikbaar moeten zijn om alles tot in de puntjes uit te zoeken. Tijd die de betrokken ambtenaren niet hadden, omdat zij de gegevens naast hun reguliere werk moesten verzamelen.

- Een gedeeltelijke oplossing zou zijn om op geslacht te registreren. De gemeente kan dit als voorwaarde stellen bij de subsidie.
- Ook kan aan de jaarverslagen van diensten, zoals GGD, DSO, SoZaWE, SenR en uitvoerende instellingen die direct voor burgers werken de eis worden gesteld om hun bereik naar geslacht in het jaarverslag op te nemen.

Het lijkt niet doeltreffend om geslacht systematisch mee te nemen in de financieringssystematiek van de gemeente. Alle uitgaven zouden dan toegerekend moeten worden aan mannen en vrouwen: voor groen-voorziening en parkeerpaaltjes is dit niet zo interessant. Wel zou voordat beleid geïmplementeerd wordt, bepaald kunnen worden wanneer het onderscheid naar geslacht relevante beleidsinformatie op kan leveren. Dan komt er meer samenhang tussen de beleidsdoelen op het niveau van de burger en de bestede budgetten. Achteraf is het mogelijk om periodieke steekproeven (sonderen) te houden. Hiervoor zijn goede en eenduidige definities noodzakelijk die door de jaren heen zo veel mogelijk hetzelfde blijven.

Veranderende inhouden van termen, zoals de term Brede School, waar vier jaar geleden andere uitgaven onder vielen dan tegenwoordig, en onvolledige informatie zullen echter altijd een rol spelen. Het zal dus in veel gevallen om een schatting blijven gaan.

Voor gender budgeting op lokaal niveau begint in Nederland meer belangstelling te komen. Het Ministerie van SoZaWe start dit jaar nog een pilot genderbudgeting in de sport waaraan een aantal gemeenten mee gaan doen. Uit deze eerste lokale pilot genderbudgeting kan worden geleerd dat het veel tijd en inspanning kost om de gegevens op een rij te krijgen.

- Neem die tijd voor een genderbudget onderzoek en maak het de gemeente financieel mogelijk om de extra inspanningen te verrichten.
- Neem ook tijd om de pilot te introduceren en waar nodig ambtenaren en politici bij te scholen over het onderwerp gender mainstreaming en budgeting.

Slotbeschouwing

structuur gender mainstreaming _Een van de doelen van de pilot gender mainstreaming en budgeting in het jeugdbeleid was om ervaring op te doen met een structuur voor gender mainstreaming binnen de gemeente Rotterdam. Daartoe is gewerkt met contactambtenaren binnen de deelnemende diensten en deelgemeenten. Het idee was dat de contactambtenaren zich inhoudelijk zouden buigen over de genderspecten van het beleid binnen hun eigen dienst. Het bleek al snel dat de begrippen gender en gender mainstreaming bij de meeste ambtenaren onbekend zijn. Het kunnen denken en analyseren in die termen vraagt dan ook meer (scholings-)tijd dan dat in deze pilot voorhanden was. In plaats van de contactambtenaren heeft de onderzoekster de nieuwe beleidsontwikkelingen geanalyseerd vanuit genderperspectief.

Ten tweede bleek dat de pilot door de deelnemers werd beleefd als een project van buitenaf dat erbij en bovenop het toch al uitgebreide takenpakket van de diensten en individuele ambtenaren kwam. Ervaringen in *sistercity* Frankfurt am Main, maar ook in de Britse *Women's Budgetgroup* (een groep van circa 100 vrouwen die het genderbudgeting promoten op nationaal niveau) leren dat om gender mainstreaming goed te implementeren er minstens drie jaar moet worden uitgetrokken. Belangrijke randvoorwaarden zijn politieke commitment en commitment van de ambtelijke top. Bovendien is het belangrijk dat er aangesloten wordt bij thema's die in het brandpunt van de belangstelling staan. Alleen als gender als kerndoel van de dienst wordt gezien en als de top ervan overtuigd is dat gender mainstreaming een bijdrage levert aan de kwaliteit en doeltreffendheid van het beleid, heeft mainstreaming kans van slagen. Anders zal het altijd als een verplichting van buitenaf worden gezien.

In Rotterdam staat op dit moment het Integraal Jeugdbeleid hoog op de agenda. Deze pilot gender mainstreaming en budgeting zou hierbinnen een mooi vervolg kunnen krijgen.

- Probeer met dit rapport in de hand politieke commitment te krijgen voor gender mainstreaming.
- Ga in een vervolgtraject binnen één dienst of beleidsterrein (bijvoorbeeld het Integraal Jeugdbeleid) met gender mainstreaming aan de slag. Trek tijd uit om commitment van het management te krijgen, maak *gezamenlijk met de dienst(en)* een plan van aanpak, waarin tenminste ambtenaren worden geschoold in het kijken en analyseren vanuit genderperspectief, dat voorziet in het betrekken van gender in alle fases van de beleidscyclus en de eventuele budgettaire consequenties die daaruit voortvloeien.
- Om gender levend te houden kan vanuit het emancipatiebeleid jaarlijks een conferentie worden georganiseerd voor ambtenaren en/of politici, waarin wordt nagegaan welke thema's en issues er spelen. Zo'n conferentie zou bijvoorbeeld voor de begrotingsbehandeling kunnen plaatsvinden.
- Maak een muismat waarop vijf handreikingen voor gender mainstreaming staan en geef die aan de ambtenaren van de gemeente Rotterdam voor wie dit van belang kan zijn: hierbij kan in eerste instantie worden gedacht aan ambtenaren van de deelgemeenten en de diensten GGD, dS+V, DSO, SoZaWE, SenR.

Follow the Experience: English summary, conclusions and final recommendations

As the first city in the Netherlands, Rotterdam has carried out a gender budget analysis, namely in the field of youth policy for the 12-18 year-olds. Besides, a gender analysis was carried out on a number of new developments within the youth policy. The pilot took place within the framework of a project called *Sister Cities going gender*, which was co-financed by Europe, which was co-financed by the European Commission, programme relating to the community framework strategy on gender equality (2001-2005).

The pilot consisted of three elements:

1. Follow the trend: are gender differences taken into account in new policy developments, or what are leads for gender mainstreaming?
2. Follow the money: in 2003, how much municipal money was used for boys and how much for girls?
3. Follow the experience: experiences gained in the pilot. Is gender mainstreaming an attractive option for the integration of gender policy? And if so, what are ideas for mainstreaming within the municipality for the future?

The pilot is also used to gain first experiences with an infrastructure for gender policy. The participants were the Municipal Departments of Education, Health, Sports & Recreation and the Municipal District of Delfshaven. Europe had set the time period for the whole pilot from 1 January 2004 - 1 February 2005.

Gender _Gender is an English expression referring to the socially constructed differences between men and women.

Gender Mainstreaming _The Council of Europe defines Gender Mainstreaming (GM) as follows: '(Re)organizing, improving, developing and evaluating policy processes in such a way that the perspective of gender equality is integrated in any policy by the actors who normally make that policy.'

Implementation _Implementing GM does not differ from the approach of regardless which policy. The basis of GM is knowledge about the position of boys and girls, men and women in the various fields of policy. Then, it is a matter of itemizing, in the various departments, the bottlenecks and one's own policy practice and converting these into concrete, and both quantitative and qualitative objectives for one's own department. Besides, the regular policy should be examined for interfaces with gender issues. On the basis of this analysis, a plan of approach can be drafted, which is included in the annual plans. Obviously, that will involve resources.

Gender budgeting _There are various moments in the policy process at which the matter of gender budgeting may be raised. When drafting the budget, it can be checked:

- for which groups m/f are the objectives formulated?;
- how do we make sure that these will benefit from the policy?;
- how do we do this in the most efficient and effective way?

When the policy is accounted for, it can be checked:

- for which groups m/f have we achieved what we wanted to achieve?;
- does the policy need any adjustment in order to be more effective for various groups m/f?

Then, there are numerous ways to analyze budgets from a male/female perspective; in retrospect (as it was done in Rotterdam now) or beforehand in the form of an emancipation effect report. Gender specific user-evaluations may also take place.

Finally, gender budgeting can be integrated in various degrees in the cycle of planning & control; from fully to incidentally.

Below, for every department or municipal district the most important results and recommendations are stated. All new developments have been considered with the following questions in mind:

- Does the policy take into account any differences between boys and girls from different ethnicities?
- Does the policy fit in with the preferences of both boys and girls?
- How can the policy contribute to equal opportunities for boys and girls, or in other words how is increasing the existing inequality avoided?
- How can the policy contribute to the breaching of stock roles and images about boys and girls?
- Have boys and girls been involved in the creation of policy?

The objective was always to see whether the policy could become more effective or more efficient. Consequently, the recommendations are aimed at this. The responsibility for those recommendations lies fully with the researcher. These have been based on the analysis of the trends and budgets, for which the services and municipal district have provided the data. It is up to the policymakers themselves to consider which interpretations and recommendations they deem useful.

Municipal Department of Education _In the *Actual Emancipation Agenda 2001-2002*, the Ministry of Education, Culture and Sciences has formulated objectives in the field of education emancipation. The two major objectives lie in breaching the gender segregation within education and in breaching the singular future perspective of boys. Girls visualize a future with work and care, while boys mainly want to work later on. Turkish and Moroccan girls even want to only make a living twice as much as Surinam girls and three times as much as indigenous girls.

In Rotterdam there is no education emancipation policy, but still there are leads for the integration of the objectives of the Ministry. For instance, within the framework of the Deprivation Plan 2002-2006, the local policy could give an impulse to the development of a multiple future perspective, in which both men and women care and perform paid labour, and to breaching the gender segregation in education.

Fighting Youth Unemployment _In the framework of preventing and fighting youth unemployment, Rotterdam aims to stimulate the knowledge economy and ICT, by enhancing those educational sectors where traditionally mainly boys enrol. By paying more attention to opportunities to make these educational programmes also attractive to girls, it would contribute to breaching the gender segregation in education and later on the job market.

Decreasing dropout _Apart from that, Rotterdam tries to decrease the percentage of dropouts.

A possible omen of dropouts is the school absence. The Department of Compulsory School Attendance has detailed figures about this, which, whenever relevant, have been itemized by ethnicity, gender, district or area. It seems a small step for the Department of Compulsory School Attendance to intervene not only at the level of the areas, local districts, and schools, but also to develop interventions on the basis of gender and ethnically specific analyses.

Professional education unshackled _Within the framework of the covenant *Professional education unshackled* there is an outstanding opportunity to realize emancipation objectives. Especially when realizing continuing learning routes between VMBO (pre-vocational secondary education) and MBO (vocational secondary education) it could be considered how breaching the gender segregation could be given a boost. Furthermore, schools could be stimulated to pay attention in their curricula to the development of a multiple future perspective.

Youth counter _The employees of the youth counter can be alert to gender biases whenever counselling young people towards their educational programme or job market is at stake. Tapping talents of young people just may matter even more, since they obviously did not get their share in the regular supply. Furthermore, it seems that a better insight is required into the reasons why allochthonous girls more often drop out than indigenous girls. Research into this is advisable.

Educational support _Within the educational support, work on the organisation of a municipal basic infrastructure is in progress.

In practice it turns out that a number of facilities (parents' rooms, course supply for people who are learning to integrate in Dutch society where information about upbringing is supplied) only reaches women and all kinds of information about educational topics in general is highly aimed at women. The Municipal Department of Education would like to involve more fathers in upbringing.

To this end, in 2005 allochthonous grass root organisations could be involved in issues relating to education and upbringing. Not only with the aim to organize more active father-groups, but also to gauge the interest for and to generate ideas about involving fathers in schools and so-called JOEDs (Youth and parents under one roof - district centres for educational support).

At this moment, organisations are mainly involved in the policymaking for fathers. At a conference about the topic *Men and upbringing* aimed at men themselves, desires and ideas of both allochthonous and indigenous men could be listed.

Also, the education module that is now used in the established migrants' courses for educators could be used in established migrants' courses for unemployed people.

The JOEDs (Youth and parents under one roof - district centres for educational support) to be newly established, coordinated by the Municipal Health Service, can play a major role in the stimulation of role-breaking upbringing and in the detection of problems with girls. To this end, the actions from the *Plan of Approach Women's Emancipation* could be included in the work plans of the JOEDs from the start: including modules that make parents aware of the equal rights of girls and boys; stimulating role-breaking upbringing. Furthermore, attention can be paid to gender expertise and the affinity with gender issues when recruiting staff.

School social work _In this research, school social work was also studied. Not because it would be a new service or new policy trend, but because much money - € 2.5 million - is involved and 60% of that budget goes to girls. However, the backgrounds of this are not clear. It may be that girls more easily overcome any initial resistance and ask for help. It may also be that tutors more often refer girls to the school social work. Furthermore, the methods of school social work may be more geared towards girls than boys. The amount of money involved in this branch justifies research into the reason why girls are better reached by this service than boys. Then, it can be considered whether this is a desirable situation or if one should work towards a better access of this service for boys having problems. Perhaps, more costly interventions for problem boys can then be partly prevented.

Social competences _Finally, in the Municipal Department of Education the policy in the field of social competences has been studied. Three quarters of the Rotterdam schools for secondary education pays attention to this, whereas this number in the so-called insecure districts is stuck at 60%. It is striking that in the Pre-Vocational Secondary Education teaching social skills is more emphasized, while in the higher forms of education citizenship gets more attention. It seems that opportunities are missed here. Furthermore, socially (un)desirable behaviour depends on the context in which it takes place. It is unavoidable that the standards of the socially strongest group will be the norm for other groups. The trick is to remain alert to normativity and not to automatically impose implicit and gender norms from the dominant culture as the norm to the other culture(s).

The municipality could have a contents-based study done into social competence programmes at the various school levels. Such a study could also be used to further operationalize the concept and in this way take a first step towards measuring the effect of the various programmes.

Furthermore, it would be desirable to train teachers to recognize their own normativity in their contacts with children from different cultures. After all, they are the people who very much define the school success of youth.

Municipal district of Delfshaven _Delfshaven has much of everything compared to the Rotterdam average: many men, many job-seekers, many tenement houses, many ethnic minorities, many people with low incomes, more feelings of insecurity and last but not least: many young people. The efforts of the municipal district mainly aim to get the municipal policy of services such as the Municipal Departments of Education, Sport & Recreation and Social Services & Employment and institutions such as the Youth Care Office, police and the judicial authorities in coherence and gearing with each other. Here, it especially sees to it whether any links in the care and help chain are missing. For instance, the municipal action programme Youth and Inconvenience in Delfshaven is taking shape within the JACD (Youth Action and Coordination Centre Delfshaven), which coordinates the whole area of youth facilities and which is also the place where young people with problems are registered for SISA (Municipal Agent for Balanced Approach). Because the JACD is an example for similar, still to be established facilities in other municipal districts, the JACD has in this report been viewed from a gender perspective.

JACD _In Delfshaven, the JACD was established in 2001 in order to link the preventive and corrective facilities with each other and to lead youngsters towards work, education, assistance or leisure activities. The JACD gets into contact with youngsters in various ways. There are four ambulatory youth workers who take to the streets to address and to map groups of youngsters hanging about. In this way more boys are

reached (75%). Because of the appointment of a female ambulatory girls worker and an active female voluntary worker, JACD comes into contact with girls as well, although to a lesser extent. Many of the youngsters they get into contact with follow an education and often have a job on the side. The youngsters' hanging about is then more often adolescent behaviour than it is an indication for being unsocial. This does not alter the fact that JACD also gets into contact with youngsters that just hang about.

The JACD has asked itself whether its method of working does fit in with girls. To find girls, it has contacted schools, socio-cultural work and asked advice from Scala. That created the impression that the social-cultural work and the social teams at schools are better equipped to coach girls than boys with problems. Boys more often show authoritative behaviour which schools and social-cultural work know less well how to handle. Conversely, the experience is that the girls who find their way to the JACD have a combination of problems: illegality, loverboys, being homeless, prostitution etc. Because of the accumulation of serious problems, other social workers are less able to handle this. In its reports, the JACD could visualize this by systematically distinguishing by gender and also analyze its data by this. Then, they can consider whether regular institutions can be better equipped to deal with these problems as well.

The JACD makes out a case for breaking stereotype imaging, especially that on youngsters hanging about. In its contacts, it also tries to stress the reverse side of hanging about. The positive functions a peer group has for youngsters: a social framework, an image, informal support and tips, getting loose from the parents, etc.

It also sees a role reserved for community work to break the image about groups of youngsters. After all, it can create positive contacts between youngsters hanging about and other residents in the area.

The JACD has participated in the municipal project "Jongeren Keurmerk" (Youngsters Hallmark). In this project, quality criteria for course counselling were developed by youngsters themselves. The plan is to have the work of the JACD assessed, on the basis of these criteria, by "its" youngsters. Within the framework of quality care, it would be desirable to periodically consult youngsters about the method, the effectiveness, the treatment, the expertise etc.

In Delfshaven, there are five projects in which more boys participate. Still, in all, more money goes to girls. This is because the social-cultural work, which gets most money, reaches more girls (as the only one) than boys. This result is at odds with that of a municipal poll dating from 2004 about the range of the teenagers and youngsters work of 12-23 year-olds. This showed that with a major part of the institutions for social-cultural work, the ratio boys-girls was around 90%-10%.

How can these two results be reconciled?

It may be that the teenager and youth work mainly reaches the younger girls, and that in the older age group mainly the boys are addressed. If this is the case, then the question is why the teenager and youth work no longer reaches older girls. Is it because they have less money, have less spare time, are less allowed to go out in the evenings, they do not think the offer attractive, there is no offer, they can find their own way? As yet these questions cannot be answered. Within the framework of the integral youth policy this subject can be dealt with.

It would be a good idea to discuss, in Delfshaven but also in the city, whether regular and preventive facilities could not be better equipped to deal with problem boys. Then the main question will become: should we go on dealing with younger boys separately or should we start gender mainstreaming in our regular institutions and facilities for youngsters? In practice, it seems to mean: more attention for boys between the ages of 12 and 17 and for girls aged 17 and older.

Municipal Health Service _As a result of a great internal reorganisation, not much youth policy is made at the moment within the Health Service itself. In this research, we observed the planned policy in the field of sexual health. In 2004, the Municipal Health Service produced a paper about this. This paper was made to offer background information with prevention policy teenager pregnancies and for a centre, still to be established, for sexual and reproductive health.

It is striking that this paper is mainly about the prevention of venereal diseases and unwanted pregnancies. It would be good if, when setting up a centre for sexual health, the perspective would be broadened somewhat and to check which aspects of sexual health are brought up with the promotion of a positive, respectful approach, free of discrimination, pressure and violence. Subjects like domestic violence, incest, children being witness of domestic violence, loverboys and female circumcision will then also be brought up. A centre for sexual health can anticipate on these aspects. Also involve the various target groups in the formulation of the work fields.

The Municipal Health Service has focused especially on the project *Prevention of HIV and STD with heterosexual migrant men*. It is the only project within the municipality that is seen from a gender perspective. In this project the existing information practice HIV and STD has been analyzed. Since it is such a fair example of gender mainstreaming, it has been described as good practice.

Sport and Recreation _Girls have more obligations and less leisure time than boys. Besides, indigenous people have more leisure time than non-western allochthonous people. With young people in the third form of secondary school, coherence was found between having a job and an adverse bad psychological well-being.

Almost two thirds of the financial resources goes to boys. Still, if it is about sport in the broad sense, men and women do just as much sports. But especially Islamic girls and women do less sport than the boys and indigenous women. Besides, there are gender-specific sports (especially football and figure-skating) and, regardless of gender or ethnical background, there is a certain degree of similarity about the popularity of various branches of sports. This goes especially for traditional men's sports; more girls would like to practise a men's sport than vice versa. Boys more often join a sports club and girls more often practise sports unorganized. Girls also prefer indoor sports to outdoors where everyone can see them. There is no relation between either or not doing sports and problem behaviour.

Pupils already have much money, but 12-17 year-old girls have, on average, 12% less to spend than boys. At a young age, boys' spending behaviour is already more unhealthy than that of girls (quantities of snacks, drugs, smokers' requisites).

Recreation _For Nieuw-Crooswijk and municipal district North, S&R (Municipal Department of Sports & Recreation) has made longer-term visions about Recreation near home. This offers opportunities for gender mainstreaming, but also for diversity policy.

Then, it is important that all groups are properly imaged (men, women and various ethnic groups) and that actual desires and behaviour are the starting points for policy. Now, it seems that the leisure activities of well-earning middle class people are the prevailing standard. In meetings with residents,

explicit attention can be paid to any different desires of men and women, boys and girls from different origins.

Sports _In the field of sports stimulation, gender mainstreaming may increase the effectivity. It is advisable to extend the list of optional sports in the introductory stage with sports that are preferred by girls, so that boys too will get the opportunity to get acquainted with so-called girls' sports.

In the deepening stage, also indoor sports can be organized supplementary to the activities in the squares and fields.

Besides, budgets can be monitored for gender and quantitative targets can be drafted for the participation of boys and girls in sports facilities, events and tournaments.

For the moving-on stage, accommodating policy is desirable towards associations which facilitates them in the contacts with various cultures and which increases their accessibility for girls and women. If this is not possible, the association as the most desirable union to practise sports may be abandoned. The way in which people get exercise is less relevant than it actually happening.

Finally, S&R may join the pilot that the Ministry of Social Affairs and Employment will set up in 2005 in the field of gender budgeting in sports.

Nutrition and exercise _Overweight, an unhealthy style of living and overconsumption are closely connected with socio-economic status. Apart from this, eating disorders afflict mainly girls and boys spend their money on less healthy things. About health risks in the various ethnicities, less is known as yet. This new field of policy offers an excellent opportunity to systematically include gender, ethnicity and social status from the start in analyses, interventions and monitoring.

Budgets _At the start of the research expectations were that more money goes to boys than to girls in the age group of 12 up to and including 17 years. This is only the case in the Municipal Sports and Recreation Department. In the Municipal District of Delfshaven, it is true there are more projects aimed at boys, but in all still more money goes to girls, since the social-cultural work reaches the girls in this age group more often. For the larger part of the budgets of the Municipal Education Department, it could not be traced who benefits from these. This also goes for the Municipal Health Service. It seems that in both services the means are spent rather proportionally on boys and girls. Therefore, the attention that the media focus on the prevention of inconvenience and the prevention of criminality is not reflected in the budgets. On the basis of the budget information from Delfshaven, the conclusion may be drawn, with some precaution, that the regular and/or preventive range on offer reaches girls better and that there are more special projects for boys. That regular range on offer takes place on the sidelines and gets little (media) attention. The special projects for boys, on the contrary, are at the focus of attention.

For the (integral) youth policy this means that more attention might be paid to a better concentration of the regular and/or preventive range on offer to boys. How can it be ensured that it better links with them? Another question that forces itself upon us is what about the range on offer for boys that do not cause any trouble? Can they sufficiently call on the regular institutions with questions and problems? And what about the range for girls with complex problems if they do not internalize them?

On the basis of the expected result more money and attention should go to girls. This is only the case in the field of sports and recreation. The results with the further budgets sooner indicate the opposite: it is the boys to whom more attention should be paid in the framework of gender mainstreaming.

Budget research _ It has proven to be complex to trace budgets at citizens' level, in this case boys and girls in the age group of 12 up to and including 17 years. The causes are: data are not always itemized by boys and girls, sometimes it was too much work to exactly check the division of budgets, municipal policy is constantly on the move and the budgets move along; civil servants change jobs and with them, knowledge about the policy pursued disappears, the age categories used are not always in keeping with those in this research. The result is that with the Municipal Education Department and the Municipal Health Service the larger part of the budget could not be reduced to boys and girls.

In spite of these complicating factors, it is quite possible to carry out budget research, only more time should be available to check everything inside-out. Time that the civil servants involved did not have, since, beside their regular tasks, they had to collect the data..

A partial solution would be to register by gender. The municipality can put this as a condition with the subsidy. Also, it could be required from annual reports of services, such as the Municipal Health Service, Education, Social Affairs, Sports and Recreation and executive institutions that work directly for citizens, their reach of gender is to be included in the annual report.

It does not seem effective to systematically include gender in the financing system of the municipality. All expenditures should then be assigned to men and women: for green space planning and anti-parking bollards this is not so interesting. Still, it could be determined, before policy is implemented, when the distinction by gender can produce relevant policy information. Then there will be more coherence between the policy targets at citizens' level and the budgets spent. In retrospect it is possible to have periodical random checks (probing). To this end, good and unambiguous definitions are required that remain the same as much as possible through the years. However, changing contents of terms, such as the term Community School, which four years ago comprised other expenditures than nowadays, and incomplete information will always play a role. Consequently, in many cases it will remain an estimate.

There is an increasing interest in the Netherlands for gender budgeting at a local level,. This year, the Ministry of Social Affairs and Employment will start a gender budgeting pilot in sports in which a number of municipalities will participate. From this first local gender budgeting pilot we may learn that it involves considerable time and effort to get the information listed. Take that time and financially enable the municipality to make those additional efforts. Take also the time to introduce the pilot and where necessary train civil servants and politicians on the subject of gender mainstreaming and budgeting.

Concluding observations

Structure for gender mainstreaming _ One of the targets of the pilot "Gender mainstreaming and budgeting in youth policy" was to gain experience with a structure for gender mainstreaming within the municipality of Rotterdam. To this end, contact civil servants within the participating services and municipal districts were involved. The idea was that the contact civil servants would contents-wise tackle the gender aspects of the policy within their own service/department. Soon it turned out that the concepts of gender and gender mainstreaming are totally unfamiliar to most civil servants. Consequently, the ability to think and analyze in those terms requires more (schooling) time than was on hand in this pilot. Therefore, instead of the contact civil servants, the researcher has analyzed the new policy developments from a gender perspective.

Secondly, it turned out that the participants experienced the pilot as a project from outside, being an addition to and getting on top of the already extensive job responsibilities of the services and individual civil servants. Experiences in sister city Frankfurt am Main, but also in the British *Women's Budget group*

(a group of approx.100 women who promote the gender budgeting at a national level) learn that at least three years should be allotted to implement gender mainstreaming well. Important preconditions are political commitment and commitment of the official top. Only if gender mainstreaming is considered as core target of the department and if the top is convinced that gender mainstreaming contributes to the quality and effectiveness of the policy, has gender mainstreaming a chance of success. Besides, it is important that there is a connection with topics that are at the focus of interest. Otherwise, it will always be seen as something compulsory from outside. In Rotterdam, the Integral Youth Policy is high on the agenda at the moment. Within this, this pilot gender mainstreaming and budgeting could get a nice follow-up.

Recommendations gender mainstreaming.

- With this report in hand, try to get political commitment for gender mainstreaming.
- In a follow up course, get working within one service or policy field (for instance the Integral Youth Policy) with gender mainstreaming. Allot time to get commitment from the management, together with the service(s), make a plan of action, in which at least civil servants are trained to see and analyze from a gender perspective, which fills the need to involve gender in every stage of policy and any budgetary consequences resulting from that.
- To keep gender alive, an annual conference can be organized from the emancipation policy for civil servants and/or politicians, in which it is checked which topics and issues are of importance. Such a conference could, for instance, take place before the budget is dealt with.
- Make a mousemat showing five reminders for gender mainstreaming and present those to the civil servants of the municipality of Rotterdam for whom this may be important: at first you may consider the civil servants from the municipal districts and the municipal departments of Health, Urban Development and Housing, Education, Social Affairs and Sports and Recreation.

Bijlage 1 Cijfers deelgemeente Delfshaven en de stad Rotterdam

Aantal inwoners van 0 t/m 23 jaar te Rotterdam per 1-1-2004 (gemeentelijke basisadministratie)

LEEFTIJD	Mannen	Vrouwen	Totaal
0	3798	3596	7394
1	3816	3688	7504
2	3733	3525	7258
3	3672	3474	7146
4	3600	3408	7008
5	3388	3270	6658
6	3367	3232	6599
7	3324	3109	6433
8	3289	3128	6417
9	3356	3283	6639
10	3416	3188	6604
11	3511	3391	6902
12	3560	3386	6946
13	3676	3419	7095
14	3472	3270	6742
15	3407	3305	6712
16	3467	3382	6849
17	3621	3336	6957
18	3772	3736	7508
19	4017	3919	7936
20	4115	4386	8501
21	4322	4549	8871
22	4645	4913	9558
23	4731	5110	9841
Eindtotaal	89075	87003	176078

Etnische minderheidsgroeperingen in Delfshaven en Rotterdam in procenten, 1-1-2004

	Deelgemeente Delfshaven	Rotterdam
% Surinamers	18,7	19,4
% Antillianen	4,9	7,6
% Kaapverdianen	12,3	5,6
% Turken	20,6	16,6
% Marokkanen	17,8	13,1
% Noord-Mediterranen	6,4	6,8
% overig rijk	5,9	12,5
% overig arm	13,4	18,5

Het COS geeft de volgende cijfers voor Delfshaven

aantal inwoners 1-1-2004	72.414
percentage allochtonen 1-1-2004	71,0
aantal woningen 1-1-2004	32.514
percentage koopwoningen 1-1-2004	15,5
percentage lage inkomens 2000	66,0
aantal werkzame personen 1-1-2004	14.042
percentage werkzoekenden zonder baan 1-1-2004*	19,5
veiligheidsindex 2003	4,85
opkomst bij laatste gemeenteraadsverkiezingen 2002	46,0

Voor de hele stad Rotterdam zien diezelfde cijfers er als volgt uit

aantal inwoners 1-1-2004	599.544
percentage allochtonen 1-1-2004	45,2
aantal woningen 1-1-2004	286.967
percentage koopwoningen 1-1-2004	24,6
percentage lage inkomens 2000	55
aantal werkzame personen 1-1-2004	306.215
percentage werkzoekenden zonder baan 1-1-2004*	14,2
veiligheidsindex 2003	6,18
opkomst bij laatste gemeenteraadsverkiezingen 2002	55

Bijlage 2 Budgetgegevens Jeugdbeleid 2003

Dienst Stedelijk Onderwijs | budgetten jeugd 12 t/m 17 jaar, 2003¹

omschrijving	leeftijdsgroep totaal (aantallen bereikt)	% toegerekend 12 t/m 17 jaar	% toegerekend jongens/meisjes	bedrag totaal	bedrag toegerekend 12 t/m 17 jaar	bedrag jongens 12 t/m 17 jaar	bedrag meisjes 12 t/m 17 jaar
Schoolmaatschappelijk werk	12 t/m 17	100%	40/60	2.440.000	2.440.000	976.000	1.464.000
Voortijdig Schoolverlaten	17 t/m 22	15,6% ²	53/47 ²	3.000.000	468.000	248.040	219.960
Stedelijk Instrument Sluitende Aanpak	0 t/m 22	25% ³	50/50	629.340	157.335	78.668	78.668
Sisa Kernpunten	12 t/m 22	49% ³	75/25	215.000	105.350	79.013	26.338
Sisa Outreachend jongerenwerk	12 t/m 22	49% ³	75/25	65.000	31.850	23.888	7.963
Brede School BAO en VO, Onderwijskanszone ROAP deelgemeente	4 t/m 17	43% ³	50/50	2.500.000	1.075.000	537.500	537.500
Funderend Onderwijs	2 t/m 22	27% ³	50/50	3.500.000	945.000	472.500	472.500
Tienermoeders	12 t/m 17	100%	0/100	144.000	144.000	---	144.000
Totaal		43%	46/54	12.493.340	5.366.535⁴	2.415.609	2.950.929

1) Alle totaalgegevens in dit overzicht zijn aangeleverd door de dienst Stedelijk Onderwijs. De omrekening naar 12 t/m 17 jarigen is gedaan door de onderzoekster.

2) Dit percentage is berekend op basis van gegevens over voortijdig schoolverlaten van COS en DSO 2001.

3) Dit percentage is berekend op basis van gegevens COS over de samenstelling van de bevolking naar leeftijd op 1-1-2004, gemeentelijke basisadministratie.

4) Dit bedrag is € 3 lager dan bedragen van de jongens en meisjes gezamenlijk, vanwege afrondingsverschillen naar boven.

De afdeling Jeugd en Opvoeding, waar de actieprogramma's Jeugd onder vallen, kan alleen budgetten geven over 2004.

jeugd € 1.041.000 (jeugdparticipatie, november JeugdMaand, Kinderrechtenfestival, bijdrage Tweede Thuis, Platform Jongerenwerk, bijdrage Onderwijsjournaal)

opvoedingsondersteuning € 312.000

jeugdwerkloosheid € geen opgave

Jeugd en overlast € geen opgave

Deelgemeente Delfshaven | budgetten jeugd 12 t/m 17 jaar 2003

omschrijving	leeftijdsgroep totaal (aantallen bereikt)	% toegerekend 12 t/m 17 jaar	% toegerekend jongens/meisjes	bedrag totaal	bedrag toegerekend 12 t/m 17 jaar	bedrag jongens 12 t/m 17 jaar	bedrag meisjes 12 t/m 17 jaar
JACD jongerenbegeleiding	12 t/m 23 (905) ¹	40% (schatting) ¹	72/28 ¹	276.330 ⁷	110.532	79.584	30.949
Disk scw tiener en jongerenwerk	9 t/m 23 (12 t/m 17: 2500) ²	36%	37/63	2.128.000 ²	766.060	283.442	482.618
Nieuwe Perspectieven Delfshaven	12 t/m 23 (80) ³	40% (schatting)	63/37 ³	22.575	9.030	5.689	3.341
Stichting Delmatur Leerlingenbegeleiding	12 t/m 17 (115)	100%	65/35 ⁶	70.000 ⁷	70.000	45.500	24.500
Delphi opbouwwerk onderwijs- opbouwwerk Meiden praten met Meiden	geen opgave						
Stichting Dunya Jeugdcultuurprogramma	St. is opgeheven geen gegevens beschikbaar	40% (schatting) ⁴	54/46 (schatting) ⁴	77.311 ⁷	30.924	16.699	14.225
After School	14 t/m 17 (150)	100%	50/50 ⁸	68.975	68.975	34.488	34.488
Werkgelegenheidsbevordering	16 t/m 30 (150)	5%	50/50 ⁸	115.210	5.761	2.881	2.881
Sportstimulering/Schoolsport	12 t/m 17 (1.086)	100%	70/30 ⁵	44.981 ⁷	44.981	31.487	13.494
Buurtsport ⁵	12 t/m 17 (32.152)	100%	70/30	60.000	60.000	42.000	18.000
Totaal			46/54	2.863.382	1.166.263⁹	541.770	624.496
Sportvelden	alle leeftijden	niet te achterhalen		47.353 ⁷			
Sporthallen en gymnastieklokalen	alle leeftijden	niet te achterhalen		143.486 ⁷			
Zwembaden	alle leeftijden	niet te achterhalen		1.592.265 ⁷			
Wijkaccommodaties	alle leeftijden	niet te achterhalen		1.227.409 ⁷			
Totaal				3.010.513			

1) Gegevens JACD over aantallen jongens en meisjes die in 2003 en 2004 zijn bereikt. Deze aantallen kon het JACD niet uitsplitsen naar jaar of leeftijd. In de eindrapportage 2003 geeft het JACD aan in dat jaar 186 jongeren individueel te hebben begeleid.

2) Gegevens Disk. Het bedrag betreft activiteitengelden (€ 300.000), plus personeelsgelden en overhead. Het totale budget voor tiener en jongerenwerk 9 t/m 23 jaar bedroeg volgens de gegevens van Disk € 2.128.000 (Jaarverslag 2003). Hiervan is 36% toegerekend aan de leeftijdsgroep 12 t/m 17 jaar op grond van de samenstelling van de bevolking (GBA).

3) Gegevens Humanitas Jaarverslag 2003

4) Deze schatting is op basis van de gegevens over de cultuurprojecten van Sport en Recreatie. Ook het percentage jongens en meisjes dat heeft deelgenomen is geschat op basis van deze gegevens.

5) Gegevens Sport en Recreatie

6) Gegevens Stichting Delmatur

7) Gegevens Jaarrekening 2003 deelgemeente Delfshaven

8) Gegevens van de verantwoordelijk ambtenaar deelgemeente Delfshaven

9) De som van de afzonderlijke bedragen toegerekend aan jongens en meisjes verschilt € 3 van het hier genoemde bedrag vanwege afrondingsverschillen

Gemeentelijke Gezondheidsdienst | budgetten jeugd 12 t/m 17 jaar, 2003

omschrijving	leeftijdsgroep totaal (aantallen bereikt)	% toegerekend 12 t/m 17 jaar	% toegerekend jongens/meisjes	bedrag totaal	bedrag toegerekend 12 t/m 17 jaar	bedrag jongens 12 t/m 17 jaar	bedrag meisjes 12 t/m 17 jaar
Elektronisch Cliëntendossier	0 t/m 18	31% ¹	49,2/50,8 ¹	223.575	69.308	34.100	35.208
Jouw Project	12 t/m 23 (2562)	10% ²	57/43	418.978 ³	41.898	23.882	18.016
Gezins Gedrags Interventie	(6 gezinnen 18 jongeren)	niet achterhaald	niet achterhaald	(97.010)	---	---	---
				niet opgeteld bij totaal			
Nieuwe Perspectieven	12 t/m 23 (165) ⁵	40% (schatting)	69/31 ⁵	360.418 ⁴	144.167	99.475	44.692
Scala onderzoek Nwe Perspectieven voor meisjes	12 t/m 23	40% (schatting)	0/100	19.078	7.631	---	7.631
Silk	12 t/m 23	40% (schatting)	100/0	91.760	36.704	36.704	---
Marokkaanse Contactfunctionaris	0 t/m 23 (501)	30%	51/49 ⁵	52.257	15.677	7.995	7.682
Kaapverdiaanse Contactfunctionaris	0 t/m 23 (277)	30%	35/65 ⁵	50.271	15.081	5.278	9.803
Plataan opvang zwerfjongeren	13 t/m 23 (297)	35% (schatting)	74/26 ⁶	287.612	100.664	74.491	26.173
Voeding en beweging reservering 2004	0 t/m 18	28% ¹	49,2/50,8 ¹	32.225	9.023	4.439	4.584
Opvoedingseducatie	0 t/m 18	50% ⁷	49,2/50,8	98.746	19.749	9.717	10.032
JOED reserveringen 2004	0 t/m 18	15% (schatting) ⁷	49,2/50,8	78.821	11.823	5.817	6.006
Jeugdmonitor	VO1 en VO3	100%	49,2/50,8 ²	niet achterhaald	---	---	---
Scala	alle leeftijden	15%	0/100	368.347	55.252 ⁸	0	55.252
Groepsvoorlichting SOA/AIDS	12 t/m 18	100%	68/32 ⁹	20.000 ¹⁰	20.000	13.600	6.400
Totaal		22%	58/42	2.102.088	546.977	315.498	231.479

1) Dit percentage is berekend op basis van de gegevens COS over de samenstelling van de bevolking naar leeftijd op 1-1-2004, gemeentelijke basisadministratie

2) Gegevens aangeleverd door Marieke Wijnbergen Humanitas

3) Een reserveringen van € 41.464 voor 2004 is ook inbegrepen in dit bedrag.

4) Hierin zit een bedrag van € 44.364 inbegrepen als reservering ten behoeve van de overdracht van Nieuwe Perspectieven naar de deelgemeenten

5) Gegevens Jaarverslag Humanitas 2003

6) Gegevens aangeleverd door Hein Stobbelaar

7) Gegevens aangeleverd door Alice Vlaanderen

8) Gegevens Scala

9) Gegevens GGD (Onno Zwart)

10) Schatting GGD (Onno Zwart)

Sport en Recreatie | budgetten jeugd 12 t/m 17 jaar, 2003¹

omschrijving	leeftijdsgroep totaal (aantallen bereikt)	% toegerekend 12 t/m 17 jaar	% toegerekend jongens/meisjes	bedrag totaal	bedrag toegerekend 12 t/m 17 jaar	bedrag jongens 12 t/m 17 jaar	bedrag meisjes 12 t/m 17 jaar
Schoolsportactiviteiten VO	13 t/m 16 (2.797)	100%	50/50	39.358	39.358	19.679	19.679
Jeugd sportpas	12 t/m 16 (3.859)	100%	57/43	219.798	219.798	125.285	94.513
Skatepark Westblaak	10+ (20.075) (mannen 10-35; vrouwen 15-25)	40% (schatting)	85/15	48.828	19.531	16.601	2.930
Binnenstadspelen	12 t/m 17 (5.974)	100%	70/30	250.000	250.000	175.000	75.000
Brede school pilot	12 t/m 17 (57)	100%	40/60	1.000	1.000	400	600
Stedelijke school sporttoernooien	12 t/m 17 (6.631)	100%	66/34	19.305	19.305	12.741	6.564
Totaal Sport²			64/36	578.289	548.992	349.706	199.286
On tha Move	12+ (1164)	40% (schatting)	35/65	15.000	6.000	2.100	3.900
Jongerenprogrammering Overschie	15 t/m 17 (143)	100%	54/46	2.000	2.000	1.080	920
Jeugddebat	14 t/m 17 (54)	100%	50/50	6.000	6.000	3.000	3.000
Wijkrecreatie Buitenfestival	12 t/m 17 (750)	100%	60/40	10.000	10.000	6.000	4.000
Wijkrecreatie Rotterdams Wijktheater	12 t/m 17	100%	60/40	15.000	15.000	9.000	6.000
Totaal cultuur³		81%	54/46	48.000	39.000	21.180	17.820
Natuur en Milieu RJME	13 t/m 14	100%	60/40	10.000	10.000	6.000	4.000
Totaal Natuur en Milieu	13 t/m 14	100%	60/40	10.000	10.000	6.000	4.000
Totaal Sport en Recreatie			63/37	636.289	597.992	376.886	221.106

1) Alle gegevens in dit overzicht zijn aangeleverd door dienst Sport en Recreatie

2) De totale bedragen voor sport wijken af van die aangeleverd door Sport en Recreatie, omdat het skatepark Westblaak in dit overzicht (geschat) is toegerekend aan de doelgroep 12 t/m 17 jaar; in het overzicht van Sport en Recreatie is het hele bedrag in het totaal opgenomen.

3) De totale bedragen voor cultuur wijken af van die aangeleverd door Sport en Recreatie, omdat On tha Move in dit overzicht (geschat) is toegerekend aan de doelgroep 12 t/m 17 jaar, in het overzicht van Sport en Recreatie is het hele bedrag in het totaal opgenomen.

Literatuur

Amsterdams Bureau voor Onderzoek en Statistiek (2002), **Vrijtijdsbesteding jongeren in Amsterdam**.

Bestuursdienst (?), **Diversiteit in het programma 'Opgroeien in Rotterdam'- discussienota**. Rotterdam.

Beveren, Jacintha van, Thera van Osch en Sheila Quinn (2004), **Begroten met een menselijke bril - handboek voor genderbudgetinitiatieven**. Delft/Utrecht, Bureau Castora/Vrouwenalliantie.

Campell, H.W. (2000), **Vrijtijdsbesteding in Rotterdam: een vergelijkend onderzoek onder zes bevolkingsgroepen**. Utrecht, Studia Interetnica Research.

Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2000), **Diversiteit in vrijtijdsbesteding - rapportage van een onderzoek naar de deelname van Surinaamse, Turkse en Marokkaanse Rotterdammers van de 1ste en 2de generatie aan onder andere cultuur, openlucht recreatie en sport in 1999**. Rotterdam.

Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2003), **Demografische gegevens 2003**. Rotterdam.

Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2004), **Catalogus Rotterdamse monitoren**. Rotterdam.

Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2004), **Rotterdammers en hun vrije tijd 2003 - resultaten uit de vrijetijdsomnibus 2003**. Rotterdam.

Codenaam Future Special Projects (1999), **Vrijtijdsbesteding van jongeren in Rotterdam - een verkennende inventarisatie**. Den Haag

Dam, Geert ten, Edith van Eck, Monique Volman (1992), **Onderwijs en Sekse - en verkenning van researchprogramma's**. Den Haag. DCE/STEO-publikatie.

Dam, Geert, ten Dam, Monique Volman e.a. (2003), **Het doel voor ogen, het bestrijden en voorkomen van onderwijsachterstand; het evalueren en meten van sociale competentie**. Den Haag, transferpunt onderwijsachterstanden.

Dienst Stedelijk Onderwijs, **Factsheet Aantrekkelijk Beroepsonderwijs**. Rotterdam.

Dienst Stedelijk Onderwijs, **Factsheet Beroepsonderwijs Ontketend - integrale aanpak startkwalificaties**. Rotterdam.

Dienst Stedelijk Onderwijs, **Factsheet Coördinatie ROAP**. Rotterdam.

Dienst Stedelijk Onderwijs, **Factsheet Leerlingenzorg**. Rotterdam.

Dienst Stedelijk Onderwijs, **Factsheet Leerplicht**. Rotterdam.

Dienst Stedelijk Onderwijs, **Factsheet Onderwijskansen**. Rotterdam.

Dienst Stedelijk Onderwijs, **Factsheet Regionale Meld- en Coördinatiefunctie**. Rotterdam.

Dienst Stedelijk Onderwijs, **Factsheet Registratie**. Rotterdam.

Dienst Stedelijk Onderwijs, **Factsheet Thema 1: Vergroten van Ondewijskansen**. Rotterdam.

Dienst Stedelijk Onderwijs, **Factsheet Voorkomen Voortijdig Schoolverlaten**. Rotterdam.

Dienst Stedelijk Onderwijs (2001), **Rotterdam maakt school, bedrijfsplan 2002 - 2005**. Rotterdam

Dienst Stedelijk Onderwijs (2001), **Stedelijke evaluatie schoolmaatschappelijk werk bao, schooljaar 200/2001**. Rotterdam.

Dienst Stedelijk Onderwijs (2002), **De Rotterdamse Onderwijsmonitor 1-meting 2002**. Rotterdam

Dienst Stedelijk Onderwijs (2002), **Rotterdams Onderwijs Achterstandenplan 2002 - 2006**. Rotterdam.

Dienst Stedelijk Onderwijs (2003), **Inventarisatie van scholen voor (speciaal) basisonderwijs en (speciaal) voortgezet onderwijs in Rotterdam met activiteiten op het gebied van sociale competenties**. Rotterdam.

Dienst Stedelijk Onderwijs (2003), **Jaarverslag Leerplicht 2002 - 2003**. Rotterdam.

Dienst Stedelijk Onderwijs (2003), **Stedelijke evaluatie schoolmaatschappelijk werk voortgezet onderwijs, schooljaar 2002/2003**. Rotterdam.

Dienst Stedelijk Onderwijs m.m.v. Project Sociale Integratie R.F.W. Diekstra (2003), **Waarden & normen en sociale competentie in het onderwijs een plan van aanpak voor 2003-2006**. Rotterdam.

Dienst Stedelijk Onderwijs (2004), **Jaarverslag 2003**. Rotterdam.

Dienst Stedelijk Onderwijs/Intergraal Jeugdbeleid, Vereniging Stadsmerk, Platform Jongerenwerk, Projectbureau Veilig (2004), **Presentatie enquête Tiener- en Jongerenwerk Rotterdam**. Rotterdam, 14 december 2004.

Elling Agnes (2002), 'Sekse en sport: bewegende beelden.' In: Knop, P. de e.a.(red.), **Sportsociologie, het spel en de spelers**. Maarssen, Elsevier Gezondheidszorg. pp. 308 - 318.

Gemeente Rotterdam (2004), **Aansprekend Jeugdbeleid - kadernotitie jeugdbeleid 2004 - 2006**.

Gemeente Rotterdam (2004), **Actieprogramma Jeugd en Overlast 2004 - ketenaanpak preventief-correctief-repressief jeugdbeleid.**

Gemeente Rotterdam (2004), **Actieprogramma Stedelijke Basisinfrastructuur Opvoedingsondersteuning 2004.**

Gemeente Rotterdam (2004), **Actieprogramma Voorkomen en Bestrijden van Jeugdwerkloosheid 2004.**

Gemeente Rotterdam (2004), **Nieuw Rotterdams Tij**, Themanummer jeugdbeleid. Rotterdam, nummer 9.

Gemeentelijke gezondheidsdienst (1999?), **Bedrijfsplan 2000 - 2003.** Rotterdam

Gemeentelijke gezondheidsdienst (2003), **Aanvraagformulier voor een bijdrage van het AIDS Fonds voor project Planmatige ontwikkeling van HIV/soa preventiemethodieken voor heteroseksuele migrantenmannen tussen de 16 en 40.** Rotterdam

Gemeentelijke gezondheidsdienst (2003), **Aanvraagformulier voor een bijdrage van het AIDS Fonds voor project De Waaghals en de Prins.** Rotterdam.

Gemeentelijke gezondheidsdienst (2003), **ROTS-gegevens jeugdbeleid over 2003.** Rotterdam.

Gemeentelijke gezondheidsdienst (2004), **Brief aan de Wethouder inzake standpunt GGD met betrekking tot meisjesbesnijdenis.** Rotterdam.

Gemeentelijke gezondheidsdienst (2004), **Concept Plan van aanpak vrouwenemancipatie.** Rotterdam.

Gemeentelijke gezondheidsdienst (2004), **Factsheet De Rotterdamse Jeugdmonitor.** Rotterdam

Gemeentelijke gezondheidsdienst (2004), **Factsheet leerlingbemiddeling basis- en voortgezet onderwijs.** Rotterdam

Gemeentelijke gezondheidsdienst (2004), **Notitie seksuele gezondheid.** Rotterdam

Gemeentelijke gezondheidsdienst (2004), **Voeding en beweging - informatiebank opgroeien in Rotterdam.** Rotterdam

Gemeentelijke gezondheidsdienst (2003), **Emanciperen doe je niet alleen - actieprogramma 2003 - 2006.** Rotterdam

Instituut voor Publiek en Politiek (2003), **Meetinstrument jeugdparticipatie.** Amsterdam.

ITS/Sardes (2002), **Dieptestudie voortijdig schoolverlaten 2001.** Nijmegen/Utrecht.

Kohnstamm Instituut (2000), **Voor wie is de school? - Jongeren over de invloed van het schoolklimaat op het voortijdig schoolverlaten.** Amsterdam.

Mare, (2002), **Vrijtijdsbeleving en -besteding van Amsterdamse jongeren.** Amsterdam.

Migranten Informatief (2004), themanummer **Jongeren van nu.** Rotterdam, nummer 150.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (1998), **Een kristal van kansen - emancipatienota 1998 - 2002.** Zoetermeer.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2001), **Actuele Emancipatieagenda 2001 - 2002.** Zoetermeer.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2000), **In beleid verankerd!? - inventarisatie van best practices gender mainstreaming.** Den Haag.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2001), **Gender Mainstreaming, een strategie voor kwaliteitsverbetering.** Den Haag.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2001), **Handleiding Emancipatie Effectrapportage (EER).** Den Haag, Directie Coördinatie Emancipatiebeleid.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2002), **Interdepartementale overzichtsrapportage gender mainstreaming.** Den Haag.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2003), **Budgettering vanuit een man/vrouw-perspectief - een verslag van drie pilots.** Den Haag.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2003), **Handleiding Gender Mainstreaming.** Den Haag.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2003), **Inventarisatie van het kabinetsbeleid voor allochtone vrouwen in Nederland - onderwijs, arbeidsmarkt, economische zelfstandigheid en seksuele zelfbeschikking.** Den Haag.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2003), **Kabinetsreactie tweede nationale rapportage VN-Vrouwenverdrag.** Den Haag.

Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (2003), **Barometers voor lokaal jeugdbeleid.** Utrecht.

Raad van Europa (1998), **Gender mainstreaming conceptual framework, methodology and presentation of good practices.** Straatsburg, EG-S-MS (98) 2.

Selm, Alexandra van (2004), 'VBTB m/v - mogelijkheden voor gender budget analyse in Nederland'. In: **Equality Matters**, oktober 2004, jaargang 6, nummer 7, pp 4 - 5.

Sociaal Cultureel Planbureau (2000), **Rapportage Jeugd 2000**. Den Haag.

Sociaal Cultureel Planbureau (2001), **Rapportage Minderheden 2001**. Den Haag.

Sociaal Cultureel Planbureau (2002), **Emancipatiemonitor 2002**. Den Haag.

Sociaal Economische Raad (1997), **Advies onderwijsemancipatiebeleid 1997/1998**. Den Haag.

Sport en Recreatie, **Factsheet Buitenruimte en jeugdparticipatie**

Sport en Recreatie, **Factsheet Jeugdbeleid**

Sport en Recreatie, **Factsheet Kinderboerderijen**

Sport en Recreatie, **Factsheet Recreatie dichtbij huis - een langere termijn visie**

Sport en Recreatie, **Factsheet Schoolsport**

Sport en Recreatie, **Factsheet Skatepark Westblaak en Hoogvliet**

Sport en Recreatie, **Factsheet Sportieve vernieuwingsplek**

Sport en Recreatie, **Factsheet Sportpas**

Sport en Recreatie, **Factsheet Sportstimulering**

Sport en Recreatie, **Factsheet Zwembaden**

Sport en Recreatie, **Factsheet Professionals in vrije tijd**

Sport en Recreatie (?), **Bijdrage Sport en Recreatie aan vrijetijdsbeleid Stad als Belevenis (deelgemeente Noord)**. Rotterdam

Sport en Recreatie (2004), **Concept Notitie RAS - Rotterdamse Aanpak Sportstimulering**. Rotterdam

Sport en Recreatie (2004), **Beschrijving KVD-systeem - eerste versie**. Rotterdam.

Sport en Recreatie (2003), **Recreatieve visie Nieuw-Crooswijk - definitief concept en bijlagen**. Rotterdam

Sport en Recreatie, Bestuursdienst, Stichting Rotterdam Festivals (2001), **Onderzoek naar de waarden en beleving van de jeugdcultuur in Rotterdam**. Rotterdam.

Sport en Recreatie (2002), **Bijlage jeugdparticipatie 1998 - 2001**. Rotterdam.

Sport en Recreatie (2002), **Rotterdam sportstad - een voorstel voor de komende tien jaar**. Rotterdam.

Sport en Recreatie, Rotterdam Topsport, OBR (2002), **Rotterdam Sportstad - congresmagazine 27 februari 2002**. Rotterdam.

Sport en Recreatie (2003), **Vet cool brede school?!**. Rotterdam.

Sport en Recreatie (2004), **Evaluatie jeugdparticipatie 1998 - 2001**. Rotterdam.

Sport en Recreatie (2004), **Rotterdam sportjaar 2005 - masterplan European Capital of Sport**. Rotterdam.

Stuurgroep SISA (2001), **Kernpunt Oude Noorden - pionieren met jongeren tussen werk en school**. Rotterdam.

Tijdelijke Expertisecommissie Emancipatie in het Nieuwe Adviesstelsel (2000), **Emancipatie in de hoofdstroom - rapportage van het onderzoek naar de effectiviteit van de departementale taakstellingen emancipatie voor het proces van duurzame integratie**. Den Haag.

Tijdschrift voor de sociale sector (2004), themanummer Jongerenwerk uit het dal. Utrecht, nummer 6.

Tweede Kamer (2001), **Kabinetsstandpunt gender mainstreaming**. Den Haag.

Vrouwenopvang Utrecht (2003), **Een VeiligHuis voor kinderen - kinderen binnen het zorgprogramma relationeel geweld**. Utrecht.

Wethouder Veiligheid en Volksgezondheid (2004), **Brief inzake preventie tienerzwangerschappen aan de leden van de commissie Bestuur en Veiligheid**. Rotterdam,

Wit, Mieke de (1998), **Toekomst van migrantenmeiden - een onderzoek naar trends onder migrantenmeiden en hun wensen ten aanzien van gemeentelijk beleid**. Utrecht, dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, afdeling welzijnszaken.

Zwaard, Joke van der (2003), 'Een onvoldoende voor autonomie - cultuurverschillen als legitimatie voor ongelijke onderwijskansen.' In: **Vernieuwing, tijdschrift voor onderwijs en opvoeding**, jaargang 62, nummer 5, mei 2003, pp 18 - 20.

Lijst van Afkortingen

CtC	Communities that Care
CEMR	Council of European Municipalities and Regions
dS+V	dienst Stedenbouw en Volkshuisvesting
DSO	Dienst Stedelijk Onderwijs
dg	deelgemeente
DOSA	Deelgemeentelijke Organisatie Sluitende Aanpak
JACD	Jongeren Actie en Coördinatie Centrum Delfshaven
JCO	Justitieel CasusOverleg
JOED	Jeugd en Ouders onder Een Dak - deelgemeentelijk centrum voor opvoedingsondersteuning
Fenn	Feminist Economic Network in het Netherlands
GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
HIV	Humaan Immunodeficiëntie Virus
KVD	Kennismaken Verdiepen Doorstromen
OCW	Onderwijs Cultuur en Wetenschappen
PbV	Programmabureau Veilig
RMC	Regionaal Meld- en Coördinatiepunt
SCP	Sociaal Cultureel Planbureau
SISA	Stedelijk Instrument Sluitende Aanpak
SOA	Seksueel Overdraagbare Aandoeningen
SoZaWe	Sociale Zaken en Werkgelegenheid
SenR	Sport en Recreatie
VRM	Volkshuisvesting Ruimtelijke Ordening en Milieu
VWS	Volksgezondheid, Welzijn en Sport
WHO	World Health Organization
ZonMW	Zorg Onderzoek Nederland Medische Wetenschappen

Jongens en meisjes in de schijnwerpers

pilot gender mainstreaming en gender budgeting in het jeugdbeleid in de gemeente Rotterdam

EUROPEAN COMMISSION
Employment and Social Affairs DG

With support from the European Community - Programme relating to
the Community Framework Strategy on Gender Equality (2001-2005)